Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

31

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ·

ԳԼԽԱՒՈՐ ՇՏԱԲԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ.

Ա9Շ
100

ՀԵՏԵԻԱԶՕՐԻ ՇԱՐՔԻ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ

ԵՐԵՒԱՆ,
Հրատարակչատպարան «ՈՒՐԱՐԻԱ»
1920 թ.

100-ԱԳՀ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ.

ԳԼԽԱՒՈՐ ՇՏԱԲԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ.

ՄՈ
26764

ՀԵՏԵԻԱԶՕՐԻ
ՇԱՐՔԻ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ

Կարդալուց առաջ անհրաժեշտ է այս
կանոնագրքի մէջ ուղղուածները կատա-
րել նաեւում կցուած վրիպակների հա-
մեմատ:

Էլէքտրաթուռատպ. ընկ. «ՈՒՐԱՐԴԻԱ»
1920 թ.

ՀՀ Ա. Ազգային Ժողով

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ.

ԳԼԽԱՒՈՐ ՇՏԱԲԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ.

1006
26764

ՀԵՏԻԱԶՕՐԻ ՇԱՐՔԻ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ

ԵՐԵՒԱՆ,
Էլէքտրա-տպարանի «ՈՒՐԱՐԴԻԱ»
1920 թ.

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ.

Հայաստանի Ներքին Գլխաւոր Շտաբը ձեռնարկելով կարևոր զօրական Կանոնադրքերը առաջներէնից հայերէն թարգմանել, կարմել է դրա համար մի առանձին Յանձնախումբ։ Առանձին կանոնագրքերի թարգմանութիւնը կատարում են մասնագէտ զինուորականները, և ապա յանձնախումբը ամբողջապէս ճշտում և ուղղում է բնագրի հետ համեմատելով։

Սոյն կանոնագրքի թարգմանութիւնից մի քանի հատուածներ, որոնք մեր զօրականութեան յարմար չեն, դուրս են ձգուած կամ փոխուած են, Ներքին Նախարարի հրամանով։

Վարժութեան հրամանները առաջուց կազմուած էին և ուղարկուած էին գործադրութիւնը, յանձնարարելով ձեռնհաս զինուորականներին

յրենց դիտողութիւններն ուղարկել Յանձնախմբին։ Յանձնախումբը առացած դիտողութիւնները նկատի ունենալով կամ իր կողմից որոշ կշռադատութիւններով, թեթև փոփոխութիւններ է մտցրել արդէն տպագրւած հրամանների մէջ։ Ստացած ոչ մի դիտողութիւն անուշադիր չէ մնացած, բայց ասել չի ուզել, որ չէը կատարել բոլոր դիտողութիւնները, որոնք շատ անդամ իրարուց տարբերւում էին, ընդունելի համարել, որոշ նկատառութիւնով։

1. Поварь ми ձև становись (յօդ. 16 և 54) բառի դիմաց հայերէն դրւած է կանգնիր և շարւիր։ Առաջարկող եղել է՝ երկու դէպքում էլ միակերպ շարւիր դնել։ Յանձնախումբը թողել է անփոփոխ երկու ձևով, որովհետև, եթէ երիցուդ դէպքում շարքի, տողանի վարժութեան մէջ շատ դիւրիններին համար պէտք է ասել շարւիր, առաջին դէպքում՝ առանձին անհատի վարժութեան մէջ, երբ մի դիւրութեան հետ գործ պէտք է ունենալ, չի կարելի մի հոգուն ասել շարւիր։

2, Встать (յօդ. 18) թարգմանւած է վեր-կաց. առաջարկող եղել է դնել կանգնիր. ընդունելի չէ եղել այդ, որովհետև մինչ-դեռ վեր-կենալ կարելի է մրցան նստած կամ պառկած տեղից, կանգնել կարելի է և պառկած ու նստած տեղից և գնալու ժամանակ ուսադի և այս բառը երկդիմի է. հէնց այս պատճառով և стой (յօդ. 29) դրւած է հայերէն ոչ թէ կանգնիր, այլ կանգուն, որ ոչ մի երկդիմութիւն չի վերցնում։

3. Накройсь (յօդ. 20) դրւած է գլխարկդ-դիր.-առաջարկող եղել է գլխարկդ-ծածկիր, որ հայերէն դարձւած չէ. հայերէնում գլխարկը դնում են իսկ գլուխը ծածկում այն էլ ոչ անպատճառ միայն գլխարկով։ Ապա առաջարկող եղել է գլխարկ-դիր.-անշուշտ երկու դ. տառի իրար հանդիպման պատճառով. բայց սխալ կը-լինէր դրել գլխարկ-դիր, որ նշանակում է որևէ գլխարկ դիր, մինչդեռ այս դէպքում որոշ գլխարկի մասին է խօսքը։ Արտասանելիս կարող է երկու դ. տառերից մէկը կուլ դնալ և արտասանւել՝ գլխարկը-դիր, որ նոյնպէս սխալ չի լինիլ։ Յանձնախումբը սակայն գլխարկ բառի

տեղ այս անգամ յարմար համարեց գոյական բառը գործածել։

4. Равненіе-Յանձնախումբը փոխել է հատարտամ, ինչպէս և նշանակում է այդ բառը և ընդունելի չի համարել ուղղութիւն բառը, որ նշանակում է направленіе, որ շատ անհրաժեշտ է թէ հրամանների և թէ շատ կանոնների համար։ Եթէ равненіе ուղղութիւն դրւի, այլևս направленіе անհրաժեշտ բառի համար ուրիշ բառ չկայ։ Այսպէս և рядъ բառը նիզակ է դրուած, իսկ вздвоенный рядъ բառնակ և ոչ թէ կարգ, որովհետև այս բառը հարկաւոր է այնքան շատ դրած ժամանակ порядокъ բառի համար։ Шеренга փոխել է հին զինուորական տողան բառով, որովհետև շարք, շարուածք բառն անհրաժեշտ էր строй, строеніе բառերի համար, որ իմաստով և գործ է ածւում սովորաբար Այսպէս և ուրիշ դիտողութիւններ։

Դժուարութիւն պատճառող հրամանների մէկն եղել է смирно հրամանը, որ ստացուած է հանդարտ, որը շատ յարմար է թէ քան նշանակութեան և թէ քան արտասանութեան. բայց Յանձնախումբն ինքը նկատել էր արդէն, որ հնուից հանդարտ և հաւասար (равняйсь) հրամանները շփոթւում են, մանաւանդ երբ, ինչպէս յաճախ լինում է, իրար եռանից են տալուած պէտք էր դրանցից մէկը փոխել։ Смирно բառի համար առաջարկուներ եղել են զգաստ, պատրաստ, ուշադիր, սաստ. Յանձնախումբն այս բառերից ընդունելի համարեց առաջինը, որ և կամաւորական խմբերի մէջ գործածւած է եղել։ Այդ բառը թէպէտ և փոքր ինչ բարդյական իմաստ ունի և նշանակութեամբ չի համապատասխանում առաջին смирно բառին, բայց ի նկատի ունենալով, որ զանազան ազդեր այդ հրամանը տարբեր նշանակութիւններ ունեցող բառերով են տալիս, ինչպէս՝ հանդարտ, ուշ-դիր պատրաստ, անշարժ (fixe ֆրանսերէնում), Յանձնախումբն անյարմար չ'գտաւ հայերէնում ընդունել զգաստ բառն, որ իր արմատն, ուշադիր, խելքը գլուխն ունենալ՝ նշանակութեամբ յարմարւում է տեղին։ Զինուորն այդ հրամանը լսելով, պէտք է զինուրական կեցուածքով զգաստ ձայ՝ մի նոր հրաման լսելու

կամ իր հրամասարին պատուիրու համար։

Կանոնագրքին բատացուցակուժ առնուած են միայն հայերէն ռազմական կարեւոր նշանակութիւնները։

Սոյն կանոնագրքի թարգմանողն է՝

Գլխապետ Յ. Ալեքեան.

Յանձնախմբի նախագահը՝

Գնդապետ Պ. Աբեայեան.

Անդամներ՝

Փոխ-զնդապետ Գ. Մելիք-Յարութիւնեան

Փոխ-զնդապետ Տ. Յովակիմեան.

Տեղակալ Լ. Արովեան՝

(ստոյգ թարգմանութեան).

Պրօֆ. Ա. Աճառեանի

Դոցենտ՝ զնդ. Մ. Ալեքեան.

Ց Ա Ն Կ.

Էջ.

ՇԱՐՔԵՐ ԵՒ ՆՐԱՆՑ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ . 1

ՄԱՍՆ Ա. ՍԿԶԲՆԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄՆ

ԳԼ. Ա. ԱՆՀԱՏԻ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ . . . 8

Կեցուածք առանց հրացանի (էջ 8). Դարձուածներ (էջ 12). Շարժուածներ (էջ 13). Կեցուածք հրացանով (էջ 16). Հրաձգութիւն (էջ 18). Հրացանը բռնելու ձեւերը (էջ 20). Դարձուածներ և շարժուածներ հրացանով (էջ 29).

ԳԼ. Բ. ՏՈՂԱՆԻ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ . . . 31

Տողանի շարուածքն ու համրանքը (էջ 31). Տողանի հաւասարեցումն (էջ 33). Դարձուածները և հրացանը բռնելու ձեւերը (էջ. 34). Տողանի բացուածն ու փակումը և միտողանից երկտողան կազմիլը (էջ 34). Տողանի շարժուածները (էջ 38). Ուղղութեան փոխումը (էջ 40). Հրաձգութիւն (էջ 43)

ԳԼ. Գ. ՈՒՄՈՒՑՈՒՄՆ ՋՐԻՒ ՇԱՐՔԻ . . 43

ՄԱՍՆ Բ. ԳԱՍԱԿԻ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ.

ԳԼ. Ա. ՓԱԿ ՇԱՐՔ. 50

Դասակի շարուածքն ու համրանքը (էջ. 50). Դասակի հաւասարեցումն ու դարձուածները (էջ 53). Բառեակներ և երկեակներ կազմիլը (էջ 54). Դասակի բացուածն ու փակումը (էջ 57). Երկտողան շարքից մի տողանի կազմիլը և ընդհակառակը (էջ 58). Հրացաններից բուրգ կազմիլը (էջ 58). Դասակի երկայնած շարքի շարժուածները և ուղղութեան փոխումը (էջ 59). Սիւն և նրա շարժումը, կազմափոխումն ու երկայնումը (էջ 60). Զոհասեղանի շարժուածներն և ուղղութեան փոխումը (էջ 66). Հրաձգութիւն (էջ 67).

ԳԼ. Բ. ՁՐԻՒ ՇԱՐՔ. 69

Ընդհանուր յաւելուածներ (էջ 69). Ղեթայի դեկավարութիւնը (էջ 70). Գետերի պարտականութիւնները ղեթայի մէջ (էջ 71). Դասակի բրումը (էջ 76). Ղեթայի հրաձգութիւնը (էջ 78). Ղեթայի շարժուածները (էջ 80). Ուղղութեան փոխումը (էջ 83). Գրոհ և սրինաւարտ (էջ 84։). Ղեթայի հաւաքը (էջ 87).

ՄԱՍՆ Գ. ՎԱՇՏԻ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ.

ԳԼ. Ա. ՓԱԿ ՇԱՐՔ 88

Վաշտի համրանքը և նրա պաշտօնատարե-

նների պատահականութիւնները (էջ 88)։ Վաշտի շարքերը (էջ 91)։ ա. Երկայնած շարք (էջ 91)։ բ. Սիւներ (էջ 94)։ գ. Դասակաւոր զաւաշար (էջ 95)։ Վաշտի դիկավարութիւնը (էջ 97)։ Վաշտի հաւասարկումն (էջ 97)։ Վաշտի դարձմանները, քառեակները և երկեակները կազմելը, բացումն ու փակումը, երկտողանից մի տողն և հրացաններից բուրգ կազմելը (էջ 98)։ Վաշտի շարժումներն ու ուղղութեան փոխումն էջ 99)։ Չորսոյն ուներ կազմելը երկայնած շարքից և զուգ շարից (էջ 102)։ Սիւներին կպած փոխոխութիւնը (էջ 106)։ Սիւներն երկայնումը (էջ 108)։ Վաշտի պատակաւոր վաւաշար կազմելը և նրա հաւաքը (էջ 111)։ Հրաձգութիւն (էջ 113)։

ԳԼ. Բ. ՎԱՇՏԻ ՄԱՐՏԱԿԱՐԳԸ . (էջ 115)

Մարտակարգի կազմը և պաշտօնատարներն տեղերը (էջ115)։ մարտակարգի դիկավարութիւնը (էջ119)։ վաշտի վերածումը մարտակարգի (էջ121)։ Հրաձգութիւն (էջ125)։ Մարտակարգի շարժումները (էջ 126)։ Շղթայի ուժեղացումը (էջ 128)։ Մարտակարգի ուղղութեան փոխումը (էջ 129) Գրոհ և ալինամարտ (էջ 130)։ Վաշտի հաւաքը (էջ 133)։

ՄԱՍՆ Գ. ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ.

ԳԼ. Ա. ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ՇԱՐՔԵՐ . . .

Գումարտակի համրանքը (էջ134)։ Գումարտակի շարքերը և պաշտօնատարների տեղերը (էջ135)։ ա. Սիւներ (էջ135)։ բ. վաշտաւոր զաւաշար (էջ 140)։ Գումարտակի դիկավարութիւնը (էջ 141)։ Գումարտակի շարժումները և ուղղութեան փոխումը (էջ 141)։ Գումարտակի սիւների կազմափոխումը (էջ 143)։ Գումարտակի վերածումը վաշտաւոր զաւաշարի և գումարտակի հաւաքը (էջ 146)։

ԳԼ. Բ. ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ՄԱՐՏԱԿԱՐԳԸ էջ 147

Մարտակարգի կազմը և պաշտօնատարների տեղերը (էջ 147)։ Մարտակարգի վերածումը (էջ150)։ Մարտակարգի դիկավարութիւնը (էջ152)։ Մարտակարգի փոփոխութիւնները և շարժումները (էջ 153)։ Գրոհ (էջ 156)։ Գումարտակի հաւաքը (էջ 157)։

ՄԱՍՆ Ե. ԳՈՒՆԴ, ԲՐԻԳԱԴ ԵՒ ԲԻՒՐԵԱԿ.

ԳԼ. Ա. ՕԺԱՆԴԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐ . (էջ 158)

Շարւածքը և պաշտօնատարների տեղերը (էջ 158)։

Ժամադակաւն կարգերի դիկաւարութիւնը (էջ 161)։
Ժամադակաւն կարգերի շարժուձիները (էջ 162)։

ԳԼ. Բ. ՄԱՐՏԱԿԱՐԴԵՐ 164

ՄԱՍՆ Զ. ՋՕՐԱՏԵՍ ԵՒ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՋՕՐԱՆՑ։

ԳԼ. Ա. ՋՕՐԱՏԵՍ 168

Ա. վաշտի զօրատես (էջ 168)։ Բ. գումարտակի զօրատես (էջ 172)։ Գնդի զօրատես (էջ 174)։

ԳԼ. Բ. ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՋՕՐԱՆՑ . . . 178

Ա. վաշտի զօրանցը (էջ 178)։ Բ. գումարտակի զօրանցը (էջ 185)։ Գ. Գնդի զօրանցը (էջ 190)։

ՄԱՍՆ Է ԴՐՕՇ.

Դրօշը բռնելու ձևը (էջ 193)։ Դրօշի տեղը (էջ 195)։ Դրօշն ընդունելու և ետ առնելու կարգը (էջ 200)։

ՅԱՒԵԼՒՒԱԾՆԵՐ.

1. Զինուորական պատիւ տալու կանոնները . 208
2. Թուրը բռնելու ձևերը շարքի մէջ . . 212
3. Հրացանը յատուկ պատիւ բռնելու ձևերը . 220
4. ա. կանոններ թմբկահարների, փողահարների և նշանաբարձների համար 222

5. Շարքի ցուցադրի օրինակ, որը ներկայացնում է վաշտապետը պետին դիմաւորելու ժամանակ . . . . . .
6. Շարքի ցուցադրի օրինակ, որը ներկայացնում է գումարտապետը պետին դիմաւորելու ժամանակ . . . . . .
7. Հետևակօրի փողագիծը, դափիւնները և քայլերգեր . . . . . .

ՇԱՐՔԵՐ

և նրանց դեկավարությունը։

1. Շարք կոչւում է մարդկանց սահմանուած դասաւորութիւնը՝ նրանց մի տեղ տեղաւորելու, շարժելու և գործելու համար։

Ծանօթութիւն. կարգ կոչւում է շարքերի միացումը, մի պետի դեկավարութեամբ միասին գործելու համար։

2. Այն շարքը, որի մէջ զինուորները կանգնեցրած են կողք-կողքի մի ուղիղ գծի վրայ, կոչւում է տողան։

3. Շարքի ծայրերը կոչւում են թեւեր՝ աջ եւ ձախ։ Շարքի զարձուածների ժամանակ թեւերի անուններն են անփոփոխ։

4. Շարքի այն կողմը, ուր զարձած են զինուորների երեսները, ունենալով աջ թեւը՝ աչից և ձախ թեւը՝ ձախից, կոչւում է ճակատ։

5. Ընկտողան շարքում երկրորդ տողանի զինուորները կանգնում են առաջին տողանի զինուորների եռանը, մի քայլ հեռու ծոծրակի դէմ։ Տողաններն են կոչւում են առաջին եւ երկրորդ։

Այս անուններդ դարձուածների ժամանակ միշտ են անփոփոխ։

Զորավոր պակաս զինուորները միշտ մի տողան են կանգնում։

6. Երկու զինուոր՝ մէկը միւսի ուղիղ հետևում կանգնած՝ կազմում են երկեակ։

Առաջին տողանի այն զինուորը, որի հետևում երկրորդ տողանի մէջ զինուոր չկայ կանգնած, կոչւում է միակ։

Երբ առաջին տողանից մէկը դուրս է գալիս, նա տեղը բռնում է երկրորդ տողանի մէջ նրա հետևում կանգնած զինուորը, իսկ երբ երկեակ է պակասում, շարքը փակւում, խտանում է դէպի հաւասարման կողմը։

Երբ շարքը դառնում է երկրորդ տողանի վրայ, միակ զինուորը առաջին տողանից անցնում է երկրորդ տողանը։

7. Շարքը կարող է լինել փակ և բաց. երկու դէպքումն էլ՝ միատողան կամ երկտողան և ցրիւ (հրածիգ շղթայ)։

Փակ շարքում իւրաքանչիւր տողանի զինուորները կանգնում են այնպէս, որ մէկի արմունկից մինչև միւսինը՝ դաստակի լայնքի չափ հեռաւորութիւն լինի։

Բաց շարքում զինուորների միջի հեռաւորութիւնները (միջանցները) աւելանում են մի քայլ կամ այնքան, որքան կը հրամայէ։

Ցրիւ շարքում զինուորները պահում են հրամայած միջանցները։

8. Մի անընդհատ գիծ կազմող փակ (բաց) շարքը կոչւում է արկայնած շարք։

9. Փակ (բաց) շարքի մասերը, մէկը միւսի հետ կանգնած, կազմում են սիւն։

Սիւնի առջևի մասը կոչւում է գլուխ, իսկ ետևի մասը՝ պոչ։

Սիւնի առջևում կանգնած մասի առաջին տողանն և նրա հետևում կանգնած մասի առաջին տողանի միջև եղած տարածութիւնը կոչւում է հետակայութիւն։

Սիւնի գլխից մինչև ետևն եղած տարածութիւնը կոչւում է սիւնի խորութիւն։

Սիւները կոչւում են սիւն կազմող մասի և սիւնի գլխին կանգնած մասի անուններով։ Յաճախ

գործածուղ սիւնները առանում են կրճատ անուններ։

10. Բոլոր շարքերում պէտք է ուշադրութիւն և կատարեալ լռութիւն պահպանել։ Առանց թոյլատուութեան ոչ ոք իրաւունք չունի շարքից դուրս գալու։

Փակ շարքում պէտք է նայել առաջ, կանգնել անշարժ, քայլել համաչափ, հաւասարել ոտքերի գծով և երկեակներով ու քառեակներով։

Բաց շարքում պէտք է քայլել համաչափ և պահպանել ճիշտ հաւասարում, միայն արուած պատուէրի համաձայն։

Ձիու շարքում պետերը և զինուորները առանում են այս կանոնադրքով որոշուած ինքնուրոյնութիւնը։

11. Շարքի մէջ բոլոր շարժուածքներն ու գործադրութիւնները կատարում են պետի հրամանով, պատուէրով, պայմանական նշանով կամ ազդանշանով։

12. Հրամանը բաժանւում է նախապատրաստական և կատարողականի։ Նախապատրաստական հրամանը (այս կանոնադրքում շեղագրով

տպած) պէտք է արտասանել երկար, պարզ և որոշ. իսկ կատարողականը (մեծատառերով արտած) պէտք է արտասանել բարձր, կորովի և ազդու. ձայնը յարմարեցնել շարքի երկայնութեանը։

13. Պատւէրը տալիս է պետն անմիջապէս ինքը կամ համապետների, տեղեկանդակների և լրատուների միջոցով և կամ ազդանշաններով, հեռախօսով և այլն։ Հրաձիգ շղթայի մէջ գործադրւում է նաև պատւէրների փոխանցումը շղթայի գծով մէկ զինուորից միւսին. երբէք ժամանակ՝ զինուորների միջոցով միւսնի երկայնութեամբ։

Պատւէրը պէտք է տալ կարճ, ազդու և որոշ անպայման ցոյց տալով գործադրութեան նպատակը, որին պէտք է հասնել։

14. Վաշտից ոչ աւելի մեծ զօրամաս դեկավարելու համար՝ սահմանւած են հետեւեալ պայմանական նշանները.

ա) Ձեռը վեր բարձրացնել—ուշադրութիւնը դրաւելու նախապատրաստական նշան։

բ) Ձեռքով ցոյց տալ շարժման ուղղութիւնը— շարժուէք սկսել քայլով։

գ) Մի քանի անգամ ձեռքով ցոյց տալ շարժման ուղղութիւնը— զօրամասը վարժեցնել։

դ) Բարձրացրած ձեռքը մի անգամից արագ իջեցնել — զօրամասը կանգնեցնել։

ե) Ձեռքը հորիզոնական դրութեամբ մեկնել ուզած ուղղութեամբը — զօրամասի ուղղութիւնը փոխել, տեղում և շարժւելիս։

զ) Ձեռքը վեր բարձրացնել և գլխի վրայ շարժել աջ և ձախ — զօրասիւնը երկայնել։

է) Ձեռքը մեկնել դէպի երկու կողմ, ժանգուռի զծի ցանկալի ուղղութեամբ—շղթայի ցրւել։

ը) Բարձրացրած ձեռքը գլխավերեւում պտտել —զօրամասը հաւաքել։

թ) Մի քանի անգամ ձեռքը ներքեւ թափահարել—զօրամասը պառկեցնել։

Վերոյիշեալ բոլոր նշանները կարելի է տալ Քրով, գլխարկով և այլն, և բոլոր պինւորները պէտք է անմիջապէս կատարեն։

15. Փողագները (փողով ազդանշանները) վերաբերում են միայն իշխանաւոր անձանց բա-

ցի երբ եռևից տրւած հաւաք և վազով փողագներից, որ անմիջապէս կատարում են բոլոր պինւորները։

Բացի փողագներից՝ ժենագարկը գործածեցնելու համար գործ է ածւում և սուլիչ։

1) Տես որ բիւն. փողագների ամփոփումը տես 7-րդ յաւելուածի մէջ։

ՄԱՍՆ Ա.

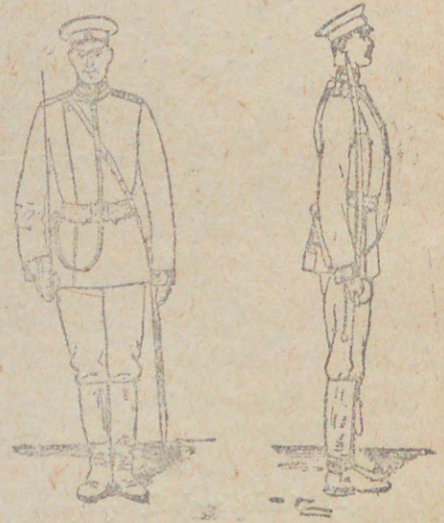
ՍԿԶԲՆԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄՆ.

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԱՆՀԱՏԻ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ.

ԿԵՑՈՒԱԾՔ ԱՌԱՆՑ ՀՐԱՑԱՆԻ.

16. Շարքում պէտք է կանգնել ուղիղ, առանց ձգուելու, կրնկները իրար կպցրած, իսկ ոտի ծայրերը պէտք է իրարից հեռացնել ճակատի գծով, նեբքան լայնութեամբ: Ծունկները պէտք է ուղիղ պահել, բայց առանց ձգուելու, կուբ-

կեցուածք առանց հրացանի:

ցըը քիչ բարձրացնել և ամբողջ մարմինը թեթև կերպով առաջ տալ, փորը ներս քաշելով, բայց գօտկատեղը չծալելով: Ուսերը պէտք է հաւասար բաց անել ձեռքերը ազատ թողնել այնպէս, որ ափերը դէպի մարմինը դառնան և դաստակները կողերից կպչին ազդրերի մէջտեղին: Ժամերը քիչ ծալել, գլուխը պահել բարձրը և ուղիղ, կզակը ներս քաշած, ու նայել ուղիղ առաջ:

Որպէսզի զինուորը կանոնաւոր կեցուածք ընդունի, հրաման է տրւում ԿԱՆԳՆԻՐ:

17. Դադար տալու համար հրաման պէտք է տալ հաւասարում՝ Մ.Զ (ՉՄ.Ե), Այս հրամանով պէտք է գլուխն արագ դարձնել դէպի ցոյց տրւած կողմը, կզակը քիչ բարձրացնել և ուղիղ նայել բարեւելի անձին. հայեացքով հետևել նրան և գլուխը դարձնել նրա հետից, որպէսզի աչքը չշուռ գայ: Այնուհետև կեցուածքը պէտք է պահել յօդուած 16-ում պահանջածի համաձայն:

Երբ հետևակ նախապատրաստական հրամանն է տրւում, (ինչ հրաման էլ լինի), կամ երբ բաւելի անձը զինուորի առաջից անցնում է չորս

քայլ, գլուխը նորից պէտք է ուղիղ պահել։

18. Երբ հրաման է տրւում ՊԱՌԿԻՐ, պէտք է ձախ ոտքի թաթի վրայ շուռ գալ կէս աջ (1/8 շրջան) և միաժամանակ աջ ոտքը կէս քայլ առաջ դնել, արագութեամբ ձախ ծունկը՝ գետնին տալ, ապա յենւելով ձախ ձեռքի վրայ նոր ուղղութեամբ պատկել ձախ կոզքի և արմունկի վրայ։ Ոտքի և գլխի միակերպ դրութիւն չի պահանջւում։

Երբ հրաման է տրւում ՎԵՐԿԱՑ, պէտք է արագութեամբ վեր կենալ և կանոնաւոր կեցւածք ընդունել։

19. Երբ հրաման է տրւում ԱՋՈՏ, պէտք է կանգնել ազատ, միալով նոյն դրութեամբ, ինչ դրութեան մէջ որ հրամանը առացւել է։

Երբ հրաման է տրւում ՇԻՏԿԻԵՒ, պէտք է կանգնած տեղից չհեռանալ, կանգնել ազատ, շիտկել հագուստն ու հանդերձանքը։ Եւ եթէ հարկաւոր լինի, կարելի է խնդրել իր անմիջական պետին շարքից դուրս գալու համար։

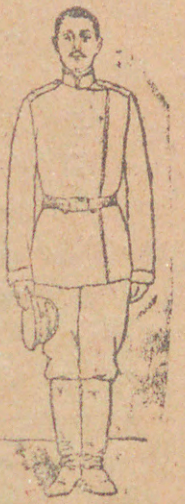
Երբ հրաման է տրւում ՋԴՈՍՏ, իսկոյն պէտք է կանգնել նոյն դրութեամբ, ինչ դրութեան

մէջ որ էր ազատ և շիտկւել հրամաններից առաջ, և ըստ կանոնադրքի կեցւածքն ընդունելով անշարժ կանգնել։

Նոյնը պէտք է կատարել և բոլոր նախապատրաստական հրամաններից յետոյ, եթէ դրանից առաջ թոյլատրւած է եղել կանգնել ազատ կամ շիտկւել։

20. Երբ հրաման է տրւում Զոհ՛ի, գդակը Մ՛Ր, պէտք է աջ ձեռքովգլխարկը վերցնել տալ ձախ ձեռքը և աջը տանել իր տեղը։

Գդակը պէտք է պահել հետեւեալ ձեւերով. ա. Ձախ ձեռքով պէտք է բռնել գդակի եղրից, ձեռքըն ազատ կախ ձգել, գդականիշը դէպի առաջ։ բ. Զօրահանդէսի գդակը պէտք է բռնել ծալած ձախ ձեռքով, գօտկի բարձրութեամբ, գինանիշը դէպի աջ ուղղած, բուխմասը ներսից, խակ ճոպանները դրսից։

Կեցւածք ազատի համար

Ծանօթութիւն. Ով որ բան կանգնէ

պէտք է ձեռնոց ունենայ, նա ձախ ձեռքով պէտք է բռնի աջ ձեռքից հանած ձեռնոցը։

Երբ հրաման է տրւում՝ գդակ՛դ—ԴԻՐ,- զինուորը պէտք է դնել գլխին և ձեռքը իջեցնել իր տեղը։

ԴԱՐՁՈՒՄՆԵՐ.

21 Դարձումները կատարւում են հետևեալ հրամաններով

1) Ա՛ջ—ԴԱ՛ՐՁ.
2) Ձա՛խ – ԴԱ՛ՐՁ.
3) Կէս ա՛ջ—ԴԱ՛ՐՁ.
4) Կէս ձա՛խ—ԴԱ՛ՐՁ
5) Շո՛ւտ—ԴԱ՛ՐՁ.

Եռ դարձ ($^1/_2$ շրջան դէպի ձախ ձեռքի կողմը), ձախ դարձ ($^1/_4$ շրջան) և կէս ձախ դարձ ($^1/_8$ շրջան) դարձուածները պէտք է կատարել ձախ կրնկի և աջ թաթի վրայ. իսկ աջ դարձ և կէս աջ դարձ՝ ընդհակառակը։ Դարձման ժամանակ պէտք է պահպանել մարմնի կանոնաւոր դրուքիւնը. դարձումը կատարելուց յետոյ պէտք է եան միացած ոտքը, բայլի համաչափութեամբ, միւս ոտքի կողքին դնել։

ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ.

22. Շարժուածները կատարւում են բայլով կամ վազով։

23. Բայլով շարժուածն սկսւում է բայլ՛ով ՄԱ՛ՐՇ հրամանով։ Այս հրամանով իրանը քիչ առաջ պէտք է բերել, բայց մարմնի դրութիւնը պահել այնպէս, ինչպէս տեղում կեցուածքի ժամանակ, ձախ ոտքի շարժման ուղղութեամբ առաջ առաջ բերել, ծունկը շատ չծալելով և նեբքանն ըստ կարելւոյն գետնին հորիզոնական պահելով, յետոյ ձախ ոտքն արագ ցած դնել աստղ նեբքանով և միաժամանակ աջ ոտքը պատել գետնից, ապա աջ ոտքը պէտք է առաջ դնել ու բացատրւած կարգով շարունակել շարժումը, պահելով միևնոյն կանոնները։

Ձեռքերն ուսից սկսած պէտք է ազատ շարժել մարմնի մօտ, արմունկը ծալելով այնպէս, որ ձեռքերի թաթերը բարձրանան մինչև գօտկը. մատերը պէտք է քիչ ծալած ունենալով թեթև բռւռ կազմել։

24. Բայլելիս պատիւ տալու համար, երբ հրաման

է տրւում հատարում ԱՋ (ՁԱՁ), պէտք է դադարեցնել ձեռքի շարժումը, գլուխը դարձնել հատարման կողմը և վարել յօդւած 17-ում ցոյց տւած կանոնների համաձայն։ Երբ տչքից ընկնում է բարնելի անձը, պէտք է գլուխը նորից ուղիղ պահել ու շարունակել ձեռքերն ազատ շարժել։

25. Քայլով շարժման նորմալ արագութիւնը մօտ 120 քայլ է մի րոպէում, քայլի չափն է 1—1¼ արշին։

26. Քայլելիս դարձուածները պէտք է կատարել նոյն հրամաններով, ինչ որ տեղում (տես յօդւած 21), միայն պահպանել հետևեալը.

ա. Ձ՚ախ ևս կես աջ դառնալու համար՝ կատարողական հրամանը պէտք է տալ աջ ոտքը դնելիս։ Այս հրամանով պէտք է ձախ ոտքով մի քայլ ևս անել և թաթի ծայրերի վրայ դառնալ, միաժամանակ առաջ բերել աջ ոտքը նոր ուղղութեամբ, ապա շարունակել շարժումը։

բ. Ձախ և կես ձախ դառնալու համար կատարողական հրամանը պէտք է տալ ձախ ոտքը դնելիս։ Ձախ ոտքի թաթի ծայրի վրայ։

գ. Ետ դառնալու համար հրաման է տրւում ետ դա՛րձ—ՄԱՐՇ։

ՄԱՐՇ հրամանը պէտք է տալ աջ ոտքը դնելիս։ Այս հրամանից յետոյ պէտք է ձախ ոտքով էլի մի քայլ անել, ապա աջ ոտքը կէս քայլ առաջ բերել, ամբողջ մարմնով դառնալ երկու ոտքի թաթերի ծայրերի վրայ և շարունակել շարժումը ձախ ոտքից։

27. Վազով շարժման համար հրաման է տրւում վազո՛վ (կարճ) ՄԱՐՇ։

Վազի վերաբերեալ կանոնները մարմնամարզութեան կանոնագրքի մէջ են բացատրւած։

28. Վազի ժամանակ դարձուածները կատարւում են առանց կանոնների, քայլով շարժման համար սահմանւած հրամաններով.

29. Շարժումը դադարեցնելու համար հրամանն է տրւում կա՛ց—ԱՌ։

Քայլելիս կատարողական հրամանը պէտք է տալ ոտքը գետնին դրած ժամանակ, միւս ոտքով պէտք է էլի մի քայլ անել, ապա ետ մնացած ոտքը դնել միւսի կողքին։

30։ Երբ հրաման է տրուում՝ ՏԵՂԻՒԻՄ, պէտք է ոտքերը քայլի համաչափ բարձրացնել և իջեցնել։

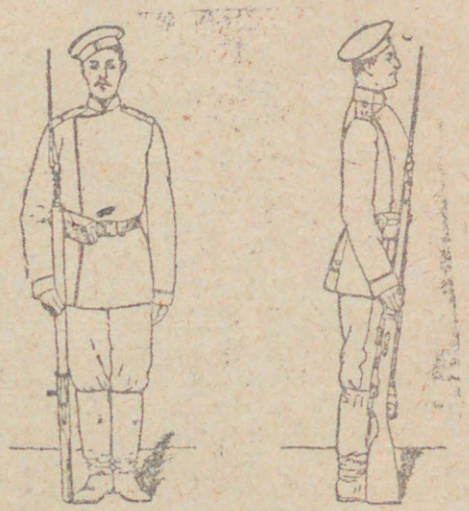
Շարժումը շարունակելու համար հրաման է տրուում՝ ԾԱՌԱՅ։

31. Քայլով շարժումից վազով շարժման, և վազով շարժումից քայլով շարժման անցնելու համար՝ 23 և 27 յօդուածների հրամաններն են տրուում։

ԿԵՑԻԱԾՔ ՀՐԱՑԱՆՈՎ.

32. Հրացանով կեցուածքի կանոնները նոյնն են, ինչ որ առանց հրացանի, տես (յօդուած 16, 17 և 19)։

33. Հրացանը ոտքի մօտ պէտք է բռնել ա ձեռքով, հրացանի փոկը դէպի առաջ դարձրած այնպէս, որ հրացանը կանգնած լինի գետնին ամբողջ խղճատակով և կռնչի ա ոտքի թաթին, իսկ կոթի սուր անկիւնը թաթերի ծայրերի հետ մի ուղիղ գիծ կազմի, Ա ձեռքը պէտք է կախ ձգել, ազատ բռնել հրացանի փողը, իսկ մնացած մատները հուպ տալ փողակալին։

1006
26419

ԿԵՑՒԱԾՔ ՅՐԱՑԱՆՈՎ.

34. Երբ հրաման է տրուում՝ ՊԱՌԿԻՐ, պէտք է կատարել, ինչ որ ասուած է 18-րդ յօդուածում. միաժամանակ զգուշութեամբ հրացանը պառկեցնել մարմնի երկայնութեամբ և փողաբերանի մասը դնել ձախ ծալած ձեռքի վրայ ու ա ձեռքով շարունակել բռնել այն տեղից,

ՀԱՅԿ. ՍՍՌ ... ՊԱՇՏ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ... ՀԱՅԿԱԳՐԱ ...

որտեղից բռնած էր ասքի մօտ եղած ժամանակ։

Երբ հրաման է տրւում ՎԵՐԿԱ'Ծ, հրացանը պէտք է կանդնեցնել ուղղաձիգ և վեր կենալ։

ՀՐԱՁԳՈՒԹԻՒՆ.

35. Հրաձգութեան համար հրացանը պատրաստի առնելը, լցնելը, նշանոցը հասաւելը, հրացանն ուսին դէմ տալը, նշան դնելը, արձակելը, կրկնակը դադարեցնելը, այսպէսլորը պէտք է կատարել հրաձգութեան կանոնագրքում տրւած ցուցումներով։

36. Համազարկով կրակ բանալու համար հրաման է տրւում.

1) Դիպի աջ կամ ձախ (եթէ պէտք է, այս ինչ նպատակին),

2) Ծնկի կամ պառկած (եթէ պէտք է),

3) ՏՈՂԱ'Ն, ԿՐԱԿԻ ՊԱՏՐԱ'ՍՏ,

4) 14. (նշանոցի բարձրութիւնը),

5) ՆՇԱ'Ն, ԿՐԱ'Կ։

Երրորդ հրամանով պէտք է հրացանը պատրաստի առնել և լցնել։ Չորրորդ հրամանով նշանոցը հասաւել, ՆՇԱ'Ն հրամանով նշան առնել ցոյց ուած նպատակին, իսկ ԿՐԱ'Կ հրամանով արձակել, որից անմիջապէս յետոյ՝ կրկին լցնել նորից արձակելու համար։

Ծանօթութիւն. Ողջոյնի հրաձգութեան ժամանակ հրամաններ են տրւում.

1) ՏՈՂԱ'Ն. ԿՐԱԿԻ ՊԱՏՐԱ'ՍՏ,

2) Դէպի վե'ր

3) ՆՇԱ'Ն, ԿՐԱ'Կ։

ՆՇԱ'Ն հրամանով հրացանի փողաբերանը պէտք է բարձրացնել այնքան վեր, որ ձախ ձեռքի թաթը լինի աչքերի բարձրութեամբ։

37. Եթէ նպատակը չի փոխել հրաձգութիւնը շարունակելու համար տրւում է հետևեալ հրամանը. ՆՇԱ'Ն, ԿՐԱ'Կ։

Եթէ հարկաւոր է հրացանաձգի դիրքը կամ նշանոցի բարձրութիւնը փոխել, հրաման է տրւում, առաջին դէպքում՝ ՊԱՌԿԱ'Ծ (ԿԱՆԳՆԱ'Ծ. ԾՆԿԻ') իսկ երկրորդ դէպքում՝ 16 (օրինակի համար)։

38. Մրնազարկի համար տրւում են նոյն հրամանները, ինչ որ համազարկի համար. միայն ՆՇԱ'Ն, ԿՐԱ'Կ, հրամանի փոխարէն պէտք

է հրաման տալ՝ դանդաղ (արագ) ԿՐԱԿ։

Մեներարկից համազարկ կրակին անցնելիս նախապես պէտք է հրամայել (կամ սուլել) հրաձգութիւնը դադարեցնելու համար։

39. Կրակը դադարեցնելու համար հրաման է տրւում ՀՐԱՀԱՆ կամ փամփուշտները—ԴՈՒՐՍ։ Առաջին հրամանը տրւում է կրակը ժամանակաւորապէս դադարեցնելու համար, իսկ երկրորդը՝ երբ այլևս արձակելու կարիք չկայ. Պատկած կամ ծնկի դրութեամբ հրաձգութիւնը դադարեցնելուց յետոյ, հրացանաձիգները ետում են նոյն դրութեամբ, մինչև որ հրաման է տրւում ՎԵՐԿԱՑ (ՊԱՌԿԻՐ)։

ՀՐԱՑԱՆԸ ԲՌՆԵԼՈՒ ՁԵՒԵՐԸ.

40. Հրացանը բռնելու ձևերը պէտք է կատարել կարուկ, հրացանը ձեռքի մէջ չշարժկացնելով և քայլի բախման ը. համապատասխան տեղադրութիւն պահելով։

41. Հրացանը տրտից ձեռքի պէտք է առնել մի նշան այս հրամանով՝

Ձե՛ռ—ՔԻ՛Դ։

Ձեռքիդ

Այս հրամանով պէտք է դառնալ կէս աջ, առանց գլուխը դարձնելու, և ձախ ոտքը չդնելով աջի մօտ, արագ կէս քայլ առաջ տանել այնպէս, որ ընկնի աջ ոտքի կրնկի դիմաց. միաժամանակ աջ ձեռքով առաջ բերել հրացանը՝ սուի նրբն այնպէս խոնարհելով, որ նրա ծայրը լինի ձախ աչքի դիմաց և վգի բարձրութեամբ երկու ձեռքով հրացանը բռնել փողակալը ցած դարձած. ձախ ձեռքով նեղքնի օղի վերևից և կողքից, իսկ աջ ձեռքով, ատրճանի բռնատեղից, ձեռքն աճուկին կպած։ Մարմինը պէտք է պահել ուղիղ, առանց ծնկները ճկելու։

42. Հրացանը ձևորից ոտքին պէտք է առնել մի նւագ այս հրամանով՝

Ո՛ւռ—ֆի՛Դ։

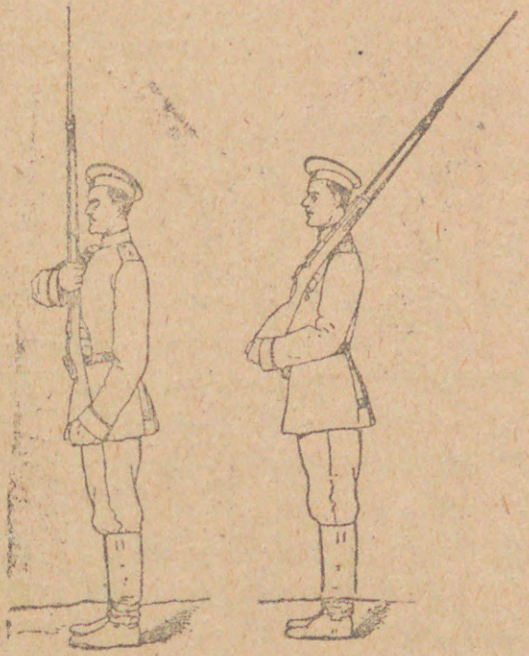
Այս հրամանով պէտք է դառնալ աջ ոտքը կրնկի վրայ և կանգնել նախկին դրութեամբ. միևժամանակ աջ ձեռքով բռնել հրացանը նշանոցից վեր և դնել ոտքի մօտ։

43. Հրացանը ոտիցուսին պէտք է դնել երկու նւագ այս հրամանով՝

Ուսի՛դ—Ա՛Ռ։

Առաջին նւագ. (մէկ). աջ ձեռքով հրացանը պէտք է առնել մարմնի մօտով դէպի ձախ կողքի մօտ, հրացանի փողն առաջ դարձնելով բռնել նշանոցի վերևից, միաժամանակ ձախ ձեռքի դաստակով կոթը բռնել այնպէս, որ խզաստակը նստի ձեռքի ափի վրայ, բութ մատն առաջ դարձած, իսկ մեջտ մատների ծայրերը կոթի աջ կողմը դարձրած լինեն։ Հրացանը պահել ուղղաձիգ, ձախ ուսի դիմաց. կոթի սուր անկիւնը պէտք է կպչէ ձախ ոտքի ազդրի առաջի մասին։

Երկրորդ նւագ. (երկու). աջ ձեռքով թևթև կերպով պէտք է առմղել հրացանը՝ դնելով ձախ

Ուսի՛դ ա՛ռ.

ուսի վրայ, ձախ ձեռքով կոթը բարձրացնելով այնպէս, որ ձախ ձեռքի դաստակը, ծալով առաջին վարժութեան դրութեամբ, արմունկից քիչ ցած լինի, և միաժամանակ աջ ձեռքը պէտք է առնել իր տեղը։

Հրացանի կոթը պէտք է բռնել ուսի դիմաց և շատ չյենել կրծքի վրայ ու չդարձնել դէպի դուրս։ Ձախ ձեռքն ուսից մինչև արմունկը ցած պիտի թողնել ազատ։

44. *Ուսից ոտքին առնել երկրորդ նշագ. այս հրամանով.*

Ո՛տ—ՔԻ՛Դ։

Ուսից ոտքին. (2 րդ նշագ).

Առաջին նշագ. (մէկ). հրացանը պէտք է դնել 43 րդ յօդւածում առաջին նշագի համար նկարագրած դիրքի մէջ, աջ ձեռքի դաստակով բռնելով նշանոցից վեր։

Երկրորդ նշագ. (երկու). հրացանը ձախ ձեռքից պէտք է բաց թողնել, աջով բերել մարմնի մօտով դէպի աջ ոտը և բռնել ձախ ձեռքով գօտկի բարձրութեամբ, աջ ոտքի երկարութեամբ պահել այնպէս, որ կոթի ստոր մնկուածը թաթերի ծայրերի հետ մի ուղիղ գիծ կազմի և կոթը գետնին չկպչի։

Երրորդ նշագ. (երեք). ձախ ձեռքը պէտք է տանել իր տեղը, իսկ աջ ձեռքով հրացանը կամացուկ ցած դնել դեռնին։

45. *Ոտքից, սպառի առնել—երկոտ նշագ այս հրամանով.*

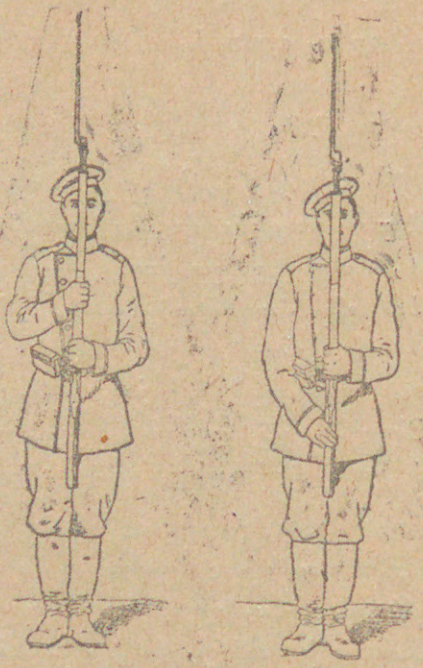
Պառի՛—Ա՛Ռ։

Առաջին նշագ. (մէկ). աջ ձեռքով հրացանը պէտք է բարձրացնել և բռնել մարմնին ուղղաձիգ այնպէս, որ փողը լանջամիջի դիմացն ընկնի, սրա հետ միաժամանակ ձախ ձեռքով բռնել փողը—չորս մատներով փողակալի դրսի կողմից, իսկ բութ մատով փողի հետ մատի վերևի կողմից։ Ձախ ձեռքի դաստակը պէտք է լինի արմունկի բարձրութեանը հաւասար։

Երկրորդ նշագ. (երկու). աջ ձեռքի դաստակը պէտք է տեղափոխել հրացանի ձգանի կամրջակի տակն այնպէս, որ բութ մատը լինի ազատ բռնատեղի հանից, իսկ միւսները՝ միացած ձիգ և շեղակի, ազատ բռնատեղի առաջից, այնպէս որ այս ձեռքի դաստակն օգնի հրացանը պահելուն։

46. Պատւի առ ձախից ոտքի մօտ դնել երկաթ նւագ այս հրամանով,

Ո տ—ՔԻ՛Դ։

(1-ին նւագ). Պատւի առնելը. (2-րդ նւագ).

Առաջին նւագ. (մէկ), ազ ձեռքը պէտք է վեր

տանել և հրացանը բռւեն առնել, ինչպէս 45-րդ յօդւածի առաջին նւագի մէջ է ցոյց տրւած։

Երկրորդ նւագ. (երկու). ազ ձեռքով պէտք է հրացանը տեղափոխել ազ ոտքի մօտ և դնել նրա

ոտ ՈՒ—վար։

երկաթւթեամբ, ինչպէս ասւած է ուսից ոտքի մօտ դնելու ձևի երկրորդ նւագի մէջ։

Երրորդ նւագ. (երեք). պէտք է կատարել ինչ-

պէս ուսից ոտքի մօտ դնելու ձևի երրորդ նըշագի մէջ է տուած։

47. *Ուանի՛—Վ.Ա.Ր հրամանով առանց նետգնեքի պէտք է հրացանը ոտքի մօտ դնել (եթէ ուրիշ դիրքով էր բռնած), փոկը թուլացնել և աջ թևը մացնել փոկի և ոտքատի մէջ ու կախել աջ ուսին այնպէս, որ ուխնը վեր, իսկ փոդը հասկ կողմն ընկնի, ապա ձախ ձեռքն իր տեղը տանել, իսկ ազատօրէն ցած ձգած աջ ձեռքով բռնել հրացանի կռիքը, ուր ինչպէս յարմար է։*

Հրացանն ուսից հանելու համար պէտք է հրամանն տալ՝ հրացա՛նն—Ա՛Ռ։ Այս հրամանով առանց նետգնեքի հրացանը պէտք է վար առնել ուսից, փոկը ձգել և դնել ոտքի մօտ։

48. *Աղօթքի, Գդակը-Ա՛Ռ հրամանով ձախ ձեռքի արմունկը պիտի ծալել մարմնի մօտ, այնպէս, որ դաստակը լինի արմունկի բարձրութեամբ և միաժամանակ աջ ձեռքով հրացանի կռիքը դնել ոտների թաթերի մէջ և յենել ձախ ձեռքի արմունկի ծալած տեղին։*

Ցետոյ պէտք է աջ ձեռքով առնել գդակը

տալ ձախ ձեռքը ու աչքը իր տեղը տանել։ Գդակը պէտք է բռնել այնպէս, ինչպէս ցոյց է տրուած 20 րդ յօդուածի Բ, պարբերութեան մէջ։

Գդակը-Դի՛Ր հրամանով պէտք է դնել գդակը գլխին և հրացանը ոտքի մօտ.

Ծանօթութիւն. Շարքում հրացանով կանգնող պինուրները, ինչպէս և նրանք որոնց յատկացրած չէ հրացան կրելը, գդակը պէտք է բռնեն նոյն կանոններով, ինչ որ ցոյց են տրուած այս յօդուածում։

ԴԱՐՁՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ ՀՐԱՑԱՆՈՎ

49. *Հրացանով դարձուածները կատարւում են նոյն կանոններով ու հրամաններով, ինչ որ առանց հրացանի։ Երբ հրացանը ոտքի մօտ է, դարձուածների ժամանակ նախապատրաստական հրամանը տալիս, հրացանը դեռնից քիչ պէտք է բարձրացնել և փոդարերանը ուսին մօտեցնել, իսկ դարձումը կատարելուց յետոյ՝ ետ մնացած ոտքը տեղը դնելիս, միաժամանակ հրացանը կամացուկ պիտի իջեցնել դեռնին։*

50. *Շարժման ժամանակ հրացանի դրութիւնը որոշւում է հրամանով, որը տրւում է*

շարժում սկսելուց առաջ կամ շարժման ժամանակ։

Ուան ի—ՎՄՐ և հրացա՛նձ—ՄՈ հրամանները տրւում են միայն կանգ առնելուց յետոյ։

Կա՛նգ—ՄՈ հրամանով պէտք է կանգնել, առանցած ոտքը դնել առաջինի կողքին, ապա եթէ հրացանը ուսին է, վար առնել ոտքի մօտ։

51. Թայլեվիս՝ հրացանը չբռնող ձեռքը պէտք է մարմնի մօտ շարժել ազատ։

Եթէ հրացանը ոտքի մօտ է, շարժման ժամանակ պէտք է գետնից քիչ բարձրացնել, ինչպէս և դարձումների ժամանակ։

52. ԱՋՄՏ հրամանով պէտքէ քայլել ազատ, չպահել 23-րդ յօդւածում ցոյց տրւած կանոնները. ոակայն հրացանը պէտք է պահել նոյն դրութեամբ, ինչ դրութեան մէջ էր մինչև հրամանը։

ՇԻՏԿԻԵՀ հրամանով պէտք է ազատ քայլել, չհոկել հագուստը և հանդերձանքը, հրացանը կրել ում ինչպէս յարմար է։ Եթէ կարիք լինի, կարելի է մօտ եղած պետի միջոցով թոյլտուութիւն խնդրել շարքից դուրս գալու համար։

ՋԳՄՄՏ. հրամանով պէտք է ընդունել սահմանուած կեցուածքն ու կոկուածքը և քայլել 23-րդ յօդւածի կանոնների համաձայն. հրացանը կրել այնպէս, ինչպէս բռնած էր մինչև շիտկվել հրամանը։

53. Պատիւ տալու ժամանակ, երբ հրաման է տրւում. հանապրամՄ ՄՋ. (ՋՄՄ), պէտք է կատարել 17 և 24-րդ յօդւածներում սահմանուած կանոնները. միայն այն ձեռքը, որ ազատ է հրացանը բռնելուց, պէտք է շարունակէ շարժումը։

ԳԼՈՒԽ Ե.

ՏՈՂԱՆԻ ՎՄՐԺՈՒԹԻՒՆ.

Տողանի շարժւածքն ու հատկանիշը.

54. Տողանում դինուորները կանգնում են սահմանուած միջանցներով (տես յօդւած 7), հասակի կարգով, ոչ թևից սկսած դէպի ձախը, իւրաքանչիւրը կանգնում է անհատի վերաբերեալ վարժութեան կանոններով այնպէս, որ ամենքի ոտի թաթերի ծայրերը լինեն մի ուղիղ գծի վրայ։

Տողան կազմելու համար հրաման է տրւում. ՇԱՐԻՐ.

55. Երկու տողան կազմելու համար զինուորները նախապէս աջից դէպի ձախ համրւում են առաջին եւ երկրորդ: Այս համրանքը պէտք է կատարել առաջին երկրորդ հրամանով: Իւրաքանչիւր վեր կանգնողը իր համարն ասելիս գլուխն արագ թեքում է իրենից դէպի վար կանգնողի կողմը: Զինուորների ընդհանուր քիւն իմանալու համար նոյն կանոնով տողանի ընդհանուր թւարկութիւն է կատարւում. որի համար պէտք է հրաման տալ կարգով Համ—ՐԻՐ:

56. Պատիւ տալու համար, երբ հրաման է տրւում. Հաւսարում՛ն—Ա՛Ջ. (ՋԱՒ.) զինուորները կատարում են, ինչ որ ցոյց է տրւած անհատի վերաբերեալ վարժութեան 17-րդ յօդւածում. սակայն գլուխները նորից ուղղում են հետևեալ նախապատրաստական հրամանով կամ երբ բարեւելի անձը անցնում է տողանի ամբողջ ճակատը:

57. ԳԱՌԿԻՐ, ՎԵՐԿԱ՛Ց հրամաններով պէտք է կատարել այնպէս, ինչպէս ասւած է անհատի

վարժութեան մէջ (տես յօդւած 34.):

58. Ա՛ՋԱՏ և ՇԻՏԿԻԵԼ հրամաններով զինուորները նախապէս հաւասարւում են, սակայ կատարում են 19-րդ յօդւածում սահմանւած կանոններով:

ՏՈՂԱՆԻ ՀԱՒԱՍԱՐԵՑՈՒՄՆ.

59. Ինչպէս տեղում, այնպէս էլ շարժման ժամանակ պէտք է պահել տողանի ճակատի հաւասարումը: Եթէ հաւասարման կողմը հրամանով նշանակւած չէ, պէտք է միշտ հաւասարւել դէպի աջ քիւի կողմը:

60. Տեղում կանգնած տողանը հաւասարելու համար հետևեալ հրամաններն են տրւում.

1. ՀԱՒՍԱՐ:

2. ՋԳԱՏՍ:

Առաջին հրամանով հրացանի փողաբերանը պէտք է մօտեցնել աջ ուսին, գլուխը դարձնել ցոյց ուած—հաւասարման կողմը, ապա հաւասարւել այնպէս, որ ամեն մէկը ականի չորրորդ մարդու կուրծքը, իրեն հարևանով առաջինը:

Երկրորդ հրամանով գլուխը պէտք է ուղղել և հրացանի փողաբերանն ուսից հեռացնել:

Դարձուածներ եւ հրացանը բռնելու ձեւերը

61. Դարձուածները եւ հրացանը բռնելու ձեւերը տղաները կատարում է նոյն կանոններով եւ հրամաններով, ինչ որ անհատի վարժութիւնն մէջ է ցոյց տւած (տես յօդւած. 21, 40 և 49։)

62. Կիսադարձների ժամանակ տղաների զինուորները պէտք է ընդունեն իրար նկատմամբ այնպիսի դրութիւն, որ իւրաքանչիւրը իր առջև կանգնածի ոյնի եռակից չկարողանայ տեսնել իրենից վեր (վար) կանգնողի մեռցած զինուորների գլուխները. խակ աջ կամ ձախ դարձած ժամանակ զինուորները պէտք է կանգնեն իրար ուղիղ եռակում ծոծրակի դիմաց։

Ծողանի բացումն ու փակումը եւ միտողաից Երկտողան կազմելը.

63. Տղաների բացումն ու փակումը կարելի է կատարել թէ տեղում և թէ քայլելիս, աջ կամ ձախ թևերից և կենտրոնից։

Դէպի ձախ պէտք է բացել աջաթևեան զինուորից. դէպի աջ պէտք է բացել ձախաթևեան զինուորից, խակ կենտրոնից պէտք է բացել տո-

ղանի կենտրոնում կանգնած զինուորից։ Սրան համեմատ կատարւում է նաև փակումը։ Բացւելիս և փակվելիս շարժումը պէտք է կատարել հապշտապ քայլերով։

Եթէ բացւելու համար տւած հրամանի մէջ չէ որոշւած մի չափը, այն ժամանակ պէտք է միմիանցից բացել մի քայլ։ Խակ երբ հարկաւոր է աւելի լայն միջանց բանալ, այն ժամանակ պէտք է հրամանով որոշել, թէ քանի քայլ հարկաւոր է բացել։

64. Ծնողում բացւելու համար հրաման պէտք է տալ Տղան, ձախ (աջ, կենտրոնից, այսպան քայլ) Հա՛ց—ԻՒՐ.

Այս հրամանով, բացի այն զինուորից, որից պէտք է կատարւի բացումը, ամենքը դառնում են նշանակւած կողմը և հա—ենա նայելով իրարից հեռանում են կամ մի քայլ, կամ այնքան, որքան հրամայւում է, ապա ամեն մէկը կանգ է առնում և դառնում դէպի այն կողմը, որ կողմը տողանի երկար դարձած էր հրամանից առաջ։

Հաստատեցուն պէտք է կատարել միմիայն հրամանով. (տես յօդուած 60)։

65. Տղան ը տեղում փակելու համար հրամանն է տրւում. Տղաց, աչ (ձախ, դեպի կենտրոն) Քայ—ԻՐ.

Այս հրամանով ամենը բացի այն դիւրից, դէպի որը պէտք է փակուել, դառնում են նշանակուած կողմը, սկսում են շարժումը մօտենալով իրար այնքան, որքան փակ շարքի համար է որոշած. կանգնում են և դառնում դէպի այն կողմը, որ կողմը տղայի երեսը դարձած էր հրամանից առաջ։

66. Շարժման ժամանակ բացման և փակման համար նոյն հրամաններն են տրւում, ինչ որ տեղում. դրա համար այն դիւրը, որից կատարելու է բացումը, կամ դէպի որը տղանը փակելու է, պատերազմական հրամանով շարժումը շարունակում է կիսապայլ. իսկ մնացած դիւրերը դառնում են կէս աչ, կամ կէս ձախ ու շարունակելով շարժումը՝ բացւում են կամ փակւում հրամանի համաձայն։ Հարկաւոր ինչանցը վերցնելով էւրաքանչիւրը դառնում է

շարժման կողմը և քայլում կիսաքայլ հաւասարելով դէպի այն կէտը (կամ դէպի կենտրոն), որից սկսել է բացումը (կամ փակումը)։

Երբ որ բոլոր դիւրերը բռնեն տղայի գծի վրայ իրենց համար որոշած տեղերը, հրամանն պէտք է տալ. ՅՈՒՄԶ, լիաքայլ շարժումը շարունակելու համար։

67. Երկտողան կազմելու համար հրամանն է տրւում. Երկտողան կա՜զ—ՄԻՐ։

Այս հրամանով, եթէ տողանը տեղում կանգնած է, երկրորդ համարները ձախ տար մի քայլ ետ են առնում, իսկ աչ ոտքով, առանց ձախի մօտ բերելու, մի քայլ են անում դէպի աչ, տար ձախը դնում աչի մօտ, այնպէս, որ կանգնեն առաջին համարների ուղիղ ետևը, նրանց ծոծրակի գիմաց։

Երկտողանից—միտողան վերակազմելու համար հրամանն պէտք է տալ.

Միտողան կա՜զ—ՄԻՐ։

Այս հրամանով երկրորդ համարները անցնում են առաջիններին գծի վրայ, մի քայլ առնելով դէպի ձախ, աչ ոտքը, առանց ձախի մօտ

քերելու, մի քայլ առաջ են դնում, առյս ձախը առնում աջի մոտ։

Շարժման ժամանակ մեկնաձի կոդմափոխութիւնները կատարելիս, առաջին դէպքում՝ արկրորդ, իսկ երկրորդ դէպքում առաջին համարները երկու քայլ են անում տեղում։

Ծողանի շարժումները.

68. Ծողանի շարժման համար, յառաջ, ետ, աջ, ձախ և կիսադարձ պէտք է տալ նոյն հրամանները, ինչ որ անհատի վարժութեան մէջ է յիշուած (տես յօդուած 23, 26, 27 և 28)։

Հաւասարման կոդմը ցոյց տալու համար (եթէ կարիք կայ) հրաման պէտք է տալ հաւասարումն—Ա՛Չ (ՉԱ՛Ն կամ դէպի կենտրոն)։

69. Ծողանի շարժման ժամանակ պէտք է, բացի հաւասարման կոդմը նշանակելուց, մատնանշել և ուղղութիւնը ցոյց տուող որևէ հեռաւոր և աչքի ընկնող առարկայ կամ որևէ ճանապարհի երկայնք կամ գիծ, որի համար հրաման պէտք է տալ։

Դէպի ախոյեան առարկան. (կամ այսինչ առարկայի երկայնութեամբ)։

Եթէ անհնար է հեռաւոր և պարզ տեսանելի առարկայ ցոյց տալ, այն ժամանակ կարելի է և հրաման տալ. ԴԷՊԻ ԻՆՁ. կամ ԻՆՁ ՀԵՏԵՒԻ՛Ր։

Այս հրամաններով ուղղական գիծը ուղղակի գնում է դէպի նշանակած առարկան (դէպի պետը) կամ նշանակած գծի երկարութեամբ, իսկ մնացածները իրենց շարժումը յարմարեցնում են նրան։

Կիսադարձ շարժման ժամանակ, բոլոր դիւրութիւնն իրար նկատմամբ պէտք է պահեն 62-րդ յօդուածում ցոյց տրուած դրութիւնը։

70. Ազա՛տ հրամանով պէտք է քայլել ազատ, պահել հաւասարումը, ընդհանուր ոտքը և հրացանները բռնելու կանոնաւոր դրութիւնը։

ՇԻՏԻԻ՛Լ, հրամանով, պէտք է կատարել անհատի վարժութեան մէջ ցոյց տրուածը (տես յօդուած 52), միայն ժամանակ կարելի է չպահել ընդհանուր ոտքը, սակայն առանց թոյլատուութեան չպէտք է տեղից դուրս գալ։

ՉԳԱ՛ՄՏ հրամանով պէտք է ոտքը հանգչեցնել և հաստատ պահել, հաւասարման թեւում գնացող գնդապետի հետևում։

Քայլելիս պատիւ տալու դէպքում, հաւասարումն Ա.Զ (ՁՈ.Ի), հրամանով պէտք է կատարել, ինչ որ ցոյց է տրուած անհատի վարժութեան մէջ (տես յօդուած 24 և 63):

ՄԻՂՈՒԹԵԱՆ ՓՈԽՈՒՄԸ.

71. Տողանի ուղղութեան փոխումը կատարուում է.

ա. Տողանի շարժումով նախապէս ա կամ ձախ դառնալուց յետոյ այս հրամանով՝

1. Տողան, ձախ (աջ) ԵԱՐԻՒՐ.

2. Քայլով (վազով)—ՄԱՐՇ. (քայլելիս ՄԱՐՇ, կամ վազ՛վ—ՄԱՐՇ).

Ձեղում կատարելիս վերջին հրամանով բոլոր դինուորները, բացի ա ջմբհանողից (ձախթեւանոցից), պէտք է դառնան կէս աջ (կէս ձախ) դէպի շարժման կողմը և քայլեն (վազեն) ամենակարճ ճանապարհով դէպի ճակատի նոր գիծը, ուր և պիտի կանգնեն: Շարժման ժամանակ կատարելիս պէտք է վարեն նոյնպէս, միայն թեւաոն դինուորը, որի համեմատ պէտք է շարժումը լինի, նոյնպէս և միւս դինուորները, հետզհետէ տողանի նոր գծին հասնելով, քայլում են ուղ-

ղում, մինչև ՅՈՒ.Զ կամ կանգ—Ա՛Ր հրամանը:

Վազով կատարելիս թևաոն դինուորը շարունակում է շարժումը լիաքայլ, իսկ մնացած դինուորները վազում, տողանի նոր գծին հասնելով շարունակում են նոյնպիսի քայլով:

բ. Տողանի ճակատը դարձնելով դէպի ցոյց տուած ուղղութեան այս հրամաններով.

1. Տողա՛ն, դէպի այս ինչ ուղղութեան—Ա.Զ (ՁՈ.Ի).

2. (Վազով) ՀԱՒԱՍԱՐ:

Առաջին հրամանով տողանի բոլոր դինուորները պէտք է դառնան ցոյց տուած ուղղութեամբ երկրորդ հրամանով արագ պիտի գնան (վազեն) ճակատի նոր գծի վրայ շարուելն, հաւասարելով դարձի կողմի վրայ:

Եթէ դարձումը պէտք է կատարել բաղնիսից, ջմբհանոն (ձախթեւանոն) դինուորը երկրորդ հրամանով, իսկ միւսները հետզհետէ երբ հասնուելին ճակատի նոր գծի վրայ, քայլում են տեղում մինչև ՅՈՒ.Զ կամ կանգ—Ա՛Ր հրամանը:

դ. Տողանի շրջումով թևի վրայ դէպի ձախ

կամ աջ, այս հրամաններով.

1. Տողան, ձախ (աջ) թեան առաջ,

2. Քայլ՛վ—ՄԱՐՇ (քայլելիս—ՄԱՐՇ):

Առաջ հրամանով տողանի շրջադ թևի թևեռն պինւաբը գլուխը դարձնում է տողանի ճակատի երկարութեամբ:

ՄԱՐՇ հրամանով տողանը սկսում է շրջվել ձախ (աջ) թևով առաջ. դրա համար շրջադ թևի թևեռան պինւաբը գնում է լիաքայլ, իր շարժումը յարմարեցնելով այնպես, որ պինւարներին չսեղմի դէպի կայուն թևը: Կայուն թևի թևեռն պինւաբը շրջումը սեղում կատարելիս քայլում է սեղում. իսկ բաղնելիս, շրջումը կատարելու ժամանակ, փոքր ոտք է կոչում. միաժամանակ քիչ-քիչ դառնում է դէպի աջ (ձախ) յարմարվելով իր շրջադ թևի շարժմանն այնպէս, որ տողանը շարունակ ուղիղ գիծ պահի: Մնացած պինւարները պահում են ճակատի գծով հաւասարումը (նայւածքով, ղեւերները չդարձնելով) և որքան աւելի մօտ են դառնում կայուն թևին, այնքան աւելի փոքր քայլ են անում:

Երբ որ տողանը շրջվի այնքան, որքան հարկաւոր է, հրամանն պէտք է տալ՝ կանգ—Ա՛Ո. կամ ՅՈՒՄԱՉ:

ՀՐԱՁԳՈՒԹԻՒՆ.

72. Փակ տողանից հրաձգութիւնը կատարւում է միայն համազարկով-իսկ բացից—թէ համազարկով և թէ մենազարկով:

Կրակ բանալու և դադարեցնելու հրամանները տողանի համար նոյնն են, ինչ որ անհատի վարժութեան ժէջ. (տես յօդւած 36—39). միայն մենազարկի համար պէտք է հերթ նշանակել այս հրամանով.

Աջից դանդաղ (ձախից) ԿՐԱԿ:

Այս հրամանով պինւարներն ատանց շտապելու նշան են բռնում և հերթով կրակում:

Արագ կրակ բանալու համար հրամանն պէտք է տալ՝ ԿՐԱԿ: Այս հրամանով բոլոր պինւարները կրակում են առանց հերթի:

ԳԼՈՒԽ Գ.

Ուսուցումն ցրիւ շարքի.

73. Ցրիւ շարքը (հրաձիգ շղթան) գործ պէտք է ածել թշնամուն կրակով աւելի մեծ հարւած

հագցնելու, հրաձգության ժամանակ կրակոցնա-
ձիգներին տալիք յուրաքանչյուր առյուծ և
ընտրում կրակից մոտիկներին քիչ կրակոց ու-
նենալու համար:

74. Ցրիվ շարքում 4—6 զինուոր կազմում են
մի օղակ. 2—4 օղակը՝ մի ջոկ. 2—4 ջոկը՝ մի
դասակ, իսկ 2—4 դասակը՝ մի վաշտ:

75. Ուրաքանչյուր զինուորի առանձին կամ օ-
րինակում պետք է լավ սովորեցնել 78-րդ յոդ-
ուածում յիշած ցրիվ շարքի գործողությունների
պարտականությունները գնդապետ պարապունե-
րում. օրինակ՝ յուրաքանչյուրը, գրոհի, ինք-
նապաշտպանության, նահանջի ժամանակ. այս
բոլորը պահպանի տեղանքում, ընտրելով պա-
հարան հնարավորության վրայ գտնված ժամա-
նակ և նրա/ տեսակ-տեսակ եղանակներով գոր-
ծողությունների ժամանակ, իր հարևան զօրա-
մասերի բարմապահի գործունեության ժամանակ
և այլն:

76. Ուսուցման եղանակների ընտրությունը
պետք է ուսուցչին, բայց խորքանչ-
յուր զինուորի առանձին պետք է գործնականա-

պես սուզել տեղանքում՝ շրջապատում գտնվող
պահանջած բոլոր պարտականությունների
նկատմամբ:

77. Ցրիվ շարքում պետք է պահել կատար-
յալ լռություն, ուշադրություն դարձնել պետի
ձայնին և նշաններին, նոյնպես և ճշտապատա-
րիներ, ինչպես և միակ շարքերում: Հրամիզ գոր-
ծային զինուորներին վերապահում է ինքնուրոյն
կերպով իրենց համար դիրքեր ընտրել, մե-
ռում և մեջ շարժման ժամանակ:

78. Զինուորի պարտականությունները ցրիվ
շարքի մեջ.

1. Հետևանալ իր օղակին, ջոկին, դասակին և
վաշտին առաջադրած մարտական խնդիրը:

2. Շարունակ կապ պահպանել իր օղակի ըն-
կերների հետ, այսինքն հնարավորություն ունե-
նալ նրանց տեսնելու և լսելու. պատերը փո-
խանցել շղթայի գծով, նևանել քշնամու և հա-
րևան զօրամասերի գործողություններին. ինչ որ
նվատում է, իսկույն հաղորդել իր մոտակայ
պետին:

3. Ամեն դեպքում օգնել և աջակցել իր մո-
տակայ ընկերներին, ինչով որ կարելի է. կրակ

բանալով, ուինով, բահով կամ անմիջական ա-
ջակցությամբ, (օրինակ՝ դժուար յաղթահարելի
արգելքներից անցնելու ժամանակ)։

4. Հրաձիգ շղթայի մէջ ոչ մի պատրուակով
ինքնագլուխ իր տեղը չպէտք է թողնել։ Վիրա-
տրելիս՝ ընկերներին չպիտի խանգարել կա-
տարելու իրենց անմիջական պարտականու-
թիւնները այլ պէտք է յայտնել իր մօտակայ
պետին և նրա թոյլտուութեամբ միայն ուղեր-
ւել վիրակապութեան վայրը. կամ փամփուշ-
տները յանձնելով մօտիկ ընկերոջ, եւ տոպո-
մի որևէ թաքստոց, ապաստ, մինչև որ պատ-
դարակները գան և վերցնեն։

5. Հրաձիգ շղթայի մէջ ընտրել իրեն համար
որոշած նպատակակէտին կրակելու յարմար
դիրք, բան կարելւոյն, թշնամու կրակից և տե-
սողութիւնից պաշտպանուած. դրա համար ին-
տով հարևանների միջանցների տեմանութիւնում,
կարելի է առաջ, աջ կամ ձախ անցնել, միայն
թէ չխանգարել ճակատի ընդհանուր ուղղու-
թիւնը, շղթայի և հարևանների գործողութիւն-
ներին. իր հրացանի համար յենարան չինել.

պատւերով, նոյնպէս և հարկաւոր դէպքում իր
նախաձեռնութեամբ, թշնամու աչքից և կրակից
պաշտպանելու համար ծածկարան շինել ունե-
ցած գործիքներով, հողով լցրած տոպրակով
և այլն։

6. Կրակ բանալ պետի պատւերով կամ հրա-
մանով. միայն մշտական նշանառի համար տան-
ւած հետաւորութիւնների վրայ կարելի է,
եթէ յատկապէս արգելւած չէ, ինքնուրոյն կրակ
բանալ, իր հայեցողութեամբ ընտրել կրակի
նպատակը և արագութիւնը։

7. Աջից (ձախից) կրակ հրամանով կրակել
չոկապետի կամ օղակապետի նշանակած հեր-
թով. արագ կրակ հրամանով արձակել առանց
հերթի. բայց բոլոր դէպքերում էլ ուշադրու-
թեամբ հասնել նշանառը, ճիշտ կերպով նշան
բանել և խնայել իր փամփուշտների պաշարը
ու հոգալ պահած լրացնելու, առնելով շարքից
դուրս եկող զինուորների փամփուշտները։ Երբ
փամփուշտների պաշարի կէսը բանեցրած է,
այդ մասին զեկուցել օղակի պետին։

8. Երբ դասակապետը կամ չոկապետը սու-

լում է, անմիջապես դադարեցնել հրաձգությունը։

9. Օդաչի, չունի կամ դասակի շարժման ժամանակ պահել պետի որոշած ուղղությունն և, ըստ կարելույն, նշանակած միջանցք ուղղափառ զօրամասի կողմի հարևանի և իր միջև, սակայն օգտվելով տեղանքից ծածուկ և չարմար շարժում կատարելու համար, հրացանը կրել ուսից վար կամ ոտքի մօտ, ում ինչպես չարմար է։

Ընդ զօրամասի մէջ եղած ժամանակ վայելել տեղափոխելիս, վազո՛ղ—ՅԱՌՄ.Ջ հրամանով պէտք է վեր թռչել տեղից, շեշտակի վազել դէպի նշանակած առարկան կամ նշանակած ուղղությամբ և, եթէ կարիք լինի, քշնամու կրակին տակաւ ենթակայ լինելու համար, վազել կուզէկուզ կա՛նգ—Ա՛Ռ հրամանով իսկոյն չարմարել տեղին, ինչպես յիշած է ճ-րդ կէտի մէջ։ Մէկ—մէկ առաջով կամ վազելով տեղափոխութեան ժամանակ, իւրաքանչիւր վիճակ պէտք է նշանակուած տեղը գնայ, ինքնուրոյն ընտրելով չարմար ճանապարհ դէպի նշանակած ուղղությունն և հանդարտան տեղերը։

10. Գրոհ տալու համար՝ ՅԱՌՄ.Ջ հրամանով պէտք է առաջ վեր թռչել տեղից և գնալ պետի ցոյց տուած ուղղությամբ. եթէ որոշուած չէ, չարունակել ճանապարհին կրակել քշնամու վրայ վերաձիգ նշանառությամբ. երբ գրոհի պէտք է դիմել առանց ճանապարհին կրակելու, այն ժամանակ գնալ արագաքայլ, հաւասարաչափ առջևից գնացողին։ ՀՈՒՐՐՈՒՄ՛ հրամանով շեշտակի արագությամբ հուռռա գոռալով յարձակուել քշնամու վրայ սվինամարտի, վազելու ժամանակ խառնալով դէպի մօտակայ պետը։

11. Երբ ժամանակ կամ հնարաւորութիւն չկայ սպասելու պետի պատէրներին, (հրամաններին կամ պայմանական նշաններին), պէտք է վարել ինքնուրոյն, հոգալ ամենից առաջ գործողութիւնների ընդհանուր նպատակին հասնելու և քշնամուն, ըստ կարելույն, մեծ հարուած հասցնելու մասին։

12. Երբ կարիք լինի, պէտք է շարքից դուրս եկած պետի տեղն անցնել և շարունակել նրա սկսած գործը։

ՄԱՍՆ Բ.

ԴԱՍԱԿԻ ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՓԱԿ ՃԱՐՔ

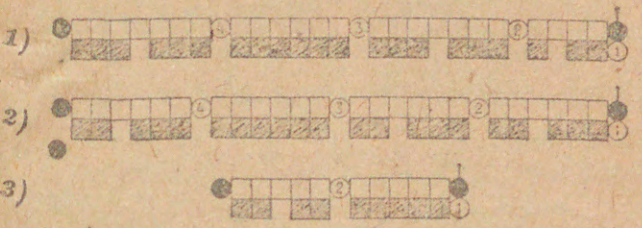
Դասակի շարուածքն ու համրանքը.

79. Դասակը շարուում է իր մասերը կազմող չոկերով։ Չոկերը շարուում են երկու առոգանով և կանգնուում են լրաք կողքի իրենց համարների կարգով, աջից դէպի ձախ։ Չոկերին հրամանատարում են իրենց մշտական չոկապետները։

Միակներին պէտք է կանգնեցնել չոկերի մէջտեղում։

Ծանօթութիւն. Յատուկ ժամանակ երկհակների թիւը չոկերի մէջ հաւասար դէպքում կարելի է հաւասարեցնել. դրա համար երբ դասակն ունի 16 և աւելի երկհակ, պէտք բաժանել չորս չոկի, 12—15 երկհակ ունեցողը՝ 3-ի, 8—11 երկհակ ունեցողը՝ 2-ի, իսկ աւելի փոքր թիւ ունեցող դասակը հաշուել մի չոկ։

Դասակի երկհյնած շարքը.

1) Անհատատարածիւ.
2) Նոյնը հատատարածիւ.
3) 10 երկհակով։

80. Չոկերը պէտք է բաժանել օդակների, որոնցից իւրաքանչիւրը 2—3 երկհակ ունենայ։ Սմին մի օդակի մէջ մի մի դինուորի նշանակել ատագ։ Իւրաքանչիւր չոկում օդակները պէտք է ունենան իրենց համարները։

Չոկապետները օդակների համրանքի մէջ չեն մտնում։

81. Դասակի մէջ բոլոր երկհակները, նրանց թուում և չոկապետները, բացի առաջինից, պէտք է այ մնից դէպի ձախ համարեն՝ առաջին և երկրորդ (տես յօդուած 55.)

82. Դասակատէր ինքնատպան պէտք է կանգնի

այնտեղ, որտեղից նրանց յարմար է հրամաններ առնել և հետևել նրանց կատարմանը։

Եթէ դասակի հրամանատարն ապշել է, այն ժամանակ դասակապետ ենթասպան պէտք է կանգնի դասակի ձախ թևում, առաջին տողանի մէջ։

83. Չոկապետները պէտք է կանգնեն իրենց չոկերի աջ թևում առաջին տողանում, երբ չոկի աջ թևում կանգնում է դասակապետը, առաջին չոկի պետը պէտք է կանգնի նրա ուղիղ հետևում երկրորդ տողանի մէջ, իսկ երբ նա շարքից դուրս է գալիս, չոկապետն անցնում է նրա տեղը։ Չոկապետները հրամանները արտասանելիս շարքից չպէտք է դուրս գան, այլ միայն գլուխները թեքեն ճակատի երկայնութեամբ և հրամանն ասեն կիսաձայն։ (տես յօդած 12)։

84. Հառաջ՝մարշ—Ա՛Ջ, (ՁԱ՛Ժ.) հրամանը, նոյնպէս և հրացանը բռնելու ձևերը, պէտք է կատարել, ինչպէս յիշած է անհատական տողանի վարժութիւնների մէջ (տես յօդած 56 և 61)։

85. Գնդ—կի՛ր հրամանով երկու տողանի

ներն էլ միաժամանակ են պատկում անհատական վարժութեան կանոններով (տես յօդած 19 և 34). մեայն առջևի տողանի զինուորները նախապէս մի քայլ առաջ են անցնում, Գնդ—կի՛ր հրամանը կատարելուց յետոյ հետևի տողանը մի քայլ է անում դէպի առջևի տողանը։

Ազա՛տ. Ծխել՛ւ և Ջազա՛տ հրամաններով պէտք է կատարել, ինչպէս ցոյց է տրուած անհատի և տողանի վարժութիւնների մէջ (տես յօդած 19 և 58.)։ Ծխել՛ւ հրամանով չոկապետները կարող են իրենց զինուորների շարքից անցնել և հարկաւոր կարգադրութիւններն անել։

ԴԱՍԱԿԻ ՀԱՒԱՍԱՐԵՑՈՒՄՆ ՈՒ ԴԱՐՁՈՒՄՆԵՐԸ.

87. Դասակի հաւաստարեցումն կատարում է տողանի հաւաստարեցման կանոններով և հրամաններով (տես յօդած 59 և 60). դրա համար երկրորդ տողանի զինուորները պէտք է կանգնեն առաջին տողանի զինուորների ուղիղ հետևում ծածրակի դիմաց (տես յօդած 5)։

88. Դասակի դարձուածները կատարում են անհատի վարժութեան մէջ ցոյց տուած կանոն-

նեթով և հրամաններով (տես յօդած 21)։ Երբ դասակը դասնում է երկրորդ տողանի վրայ, նոյնպէս և կիսադարձերից յետոյ, առաջին տողանի միաւները դարձումից յետոյ (երեք և չորս նւագներին) անցում են երկրորդ տողանը։

ՔԱՌԱՆԱԿՆԵՐ ԵՒ ԵՐԿԱՆԱԿՆԵՐ ԿԱԶՄԵԼԸ.

89. Տեղում քառակ պէտք է կազմել երեք նւագ-ա յս հրամանով՝ Քառակ կա՛զ—Մի՛ր հրամանով։

ա) Երբ շարքը դարձած է առաջին տողանի վրայ, երկրորդ համարները ձախ ոտքը մի քայլ առ են դնում, աջ ոտքով, առանց ձախի մօտ բերելու, մի քայլ դէպի աջ են անում այնպէս, որ կանգնեն առաջին տողանի առաջին համարների ծոծրակի դիմաց, և երրորդ նւագին ձախ ոտքը տանում են աջի մօտ։ Երկրորդ տողանի առաջին համարները առաջին և երկրորդ նւագներին կէս քայլ առ են դնում։

բ) Երբ շարքը դարձած է երկրորդ տողանի վրայ, երկրորդ համարները աջ ոտքով մի քայլ են անում առաջ, ձախ ոտքը, առանց աջի մօտ

դնելու, մի քայլ դէպի ձախ են անում, այնպէս որ առաջին համարները լինեն նրանց ծոծրակի դիմաց։ Երրորդ նւագին աջ ոտքը դնում են ձախի մօտ։ Երկրորդ տողանի առաջին համարները առաջին և երկրորդ նւագներին կէս քայլ առաջ են դնում։

գ) Երբ շարքը դարձած է աջ Թեւի վրայ, երկրորդ համարները մի քայլ են անում դէպի աջ, ձախ ոտքով, առանց աջի մօտ դնելու, մի քայլ առաջ, այնպէս որ կանգնեն առաջին համարների ձեի վրայ, և երրորդ նւագին աջ ոտքը տանում են ձախի մօտ. երկրորդ տողանի առաջին համարները առաջին և երկրորդ նւագներին կէս քայլ դէպի աջ են դնում։

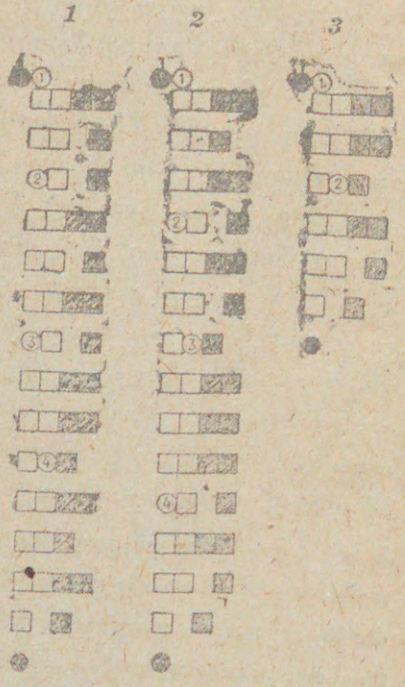
դ) Երբ շարքը դարձած է ձախ Թեւի վրայ, երկրորդ համարները մի քայլ են անում դէպի ձախ, աջ ոտքն, առանց ձախի մօտ բերելու, մի քայլ առ տանում, այնպէս որ կանգնեն առաջին համարների ձեի վրայ և երրորդ նւագին ձախ ոտքը դնում են աջի մօտ. երկրորդ տողանի առաջին համարները առաջին և երկրորդ նւագներին կէս քայլ ձախ են դնում։

Երբ ինչ-որ պատճառով քառեակներ չեն կազմվում, իսկ եթե քառեակները արդեն կազմված են եղել մինչև դարձը, այն ժամանակ միևնույն են նոյն դրությունն էլ։

Ծանօթություն. Ուժեղ երկեակից պակաս ունեցող շարքը քառեակներ չպէտք է կազմի։

90. Քառեակներից մեղում երկեակներ կազմելը կատարուում է եթէ նախ, երկեակ կամ — միւսը ձգ-մանով։ Այս ձգմանով երկրորդ հա-

Ալ դրձած դասակը քառեակներով.

1) անհաւասարաչափ չօկերով (24 երկեակ)
2) նոյնը հաւասարաչափ (24 երկեակ)
3) 10 երկեակով

մարները նախորդ յօդուածում ցոյց տուած շարժումների հակառակն անելով՝ մտնում են իրենց տեղերը։ Երկրորդ տոպրակի առաջին համարները երկրորդ և երրորդ նստարանների մօտնում են առաջինին առհասարակ հետևակ յարմարութեամբ։

91. Երբ ժողովի ժամանակ քառեակներ և երկեակներ կազմելը կատարուում է նոյն կանոններով և հրամաններով, ինչ որ տեղում, սակայն այն համարները, որոնք պիտի ետ գնային կամ միայն մնային՝ երկու քայլ են անում տեղում։

ԳԱՍԱԿԻ ԲԱՑՈՒՄՆ ՈՒ ՓԱԿՈՒՄԸ.

92. Դասակի բացումն ու փակումը կատարուում է նոյն հրամաններով ու կանոններով, ինչ որ տոպրակի վարժութեան մէջ (տես յօդուած 63—64) միայն ինչ որ տոպրակի մէջ յիշուած է մի միւսուրի համար, դասակի մէջ կատարուում է ամբողջ երկեակով։

Դասակի երկեակներում գտնուած պատերը բացուում ու փակուում են նոյն միջանցքերով, ինչ որ տակականները։

ԵՐԿՏՈՂԱՆ ՇԱՐՔԻՑ ՄԻՏՈՂԱՆ ԿԱԶՄԵԼԸ ԵՒ ԸՆԴՀԱԿԱՌԱԿԸ.

93. Երկտողան շարքից միտողան կազմելու համար՝ ամենից առաջ պէտք է երկեակները ջնջել. Ջնացածը—ինչպէս այս, նոյնպէս և հակառակը վերակազմելը—կատարւում է, ինչպէս ասուած է տողանի համար 67-րդ յօդուածում. սակայն այդ վարժութեան մէջ, երկրորդ հատմանների մասին ասածները դասակի մէջ վերաբերւում են երկրորդ տողանի դինւորներին։

ՀՐԱՑԱՆՆԵՐԻՑ ԲՈՒՐԴ ԿԱԶՄԵԼԸ.

94. Հրացաններից բուրդ կազմելու համար պէտք է հրաման տալ՝ Հրացանն ի—ԲՈՒՐԴ։ Այս հրամանով առաջին տողանը պէտք է դառնայ ետ. ապա իւրաքանչիւր երկու երկեակ—երկու տղաների առաջին և երկրորդ համարները—չորս կամ երեք հրացաններից կազմում են մի բուրդ[1]) դիւրանալով, որ ւսինները մօ-

---

Ծանօթութիւն [1])—Շարքում ամեն դինւոր հրացանից բուրդ կազմելու համար պէտք է ունենայ որևէ ընդհանուր իր, որ յարմարութիւն տայ բուրդ կազմելու։

տեցնելիս և հրացանների կոթերը իրարից հեռացնելիս, հաւասկիները չկպչեն իրար։ Ճեպաշ տողաններում շարւում են՝ առաջինը հրացաններից կազմած բուրգերի դիմից մի քայլ առաջ, իսկ երկրորդը՝ մի քայլ ետ, երեսը դարձնելով ճակատի կողմը։

Ինթենդանտները իրենց հրացանները դէմ են անում մօտիկ բուրգերին։ Միայն իւրաքանչիւր բուրգի մէջ վեց հրացանից աւելի չպէտք է լինի։

Հրացանները բուրգերից վերցնելու համար հրաման պէտք է տալ՝ Ի—ՋԻՆ։ Այս հրամանով բոլոր դինւորները վերցնում են իրենց հրացանները և կանգնում իրենց նախկին տեղերում։

ԴԱՍԱԿԻ ԵՐՀԱՑՆԱՄ ՇԱՐՔԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԸ ԵՒ ՈՒՂՂՈՒԹԵԱՆ ՓՈԽՈՒՄԸ.

95. Դասակի երկոյնած շարքի շարժումներն և ուղղութեան փոխումը կատարւում են տողանի համար սահմանուած կանոններով և հրամաններով (տես յօդուած 68—71), բացի այդ՝ երկրորդ տողանը միշտ պէտք է իւր շարժումը համապատասխանեցնի առաջինին, իսկ երկրորդ տողանի վրայ դրած ժամանակ—ընդհակառակը։

Զինուորները պէտք է հաւասարուեն ճակատի գծով երկայնքերում և քառակնքերում։

ՍԻՒՆ ԵԻ ՆՐԱ ՇԱՐՈՒՄԸ, ԿԱԶՄԱՓՈԽՈՒՄՆ ՈՒ ԵՐԿԱՑՆՈՒՄԸ.

36. Դասակից հագմեւում է միայն չակատիւնը այս սիւնի մէջ մէկ չոկ միւսի եանում պէտք է կանդնի չոկի երկայնութեան հաւասար հեռաւորութեամբ (տես յօդւած 9.)։

37. Չոկատիւնի մէջ պետերը գտնում են երկայնած շարքի մէջ իրենց համար ցոյց տրուած տեղերը (տես յօդւած 82 և 83)։

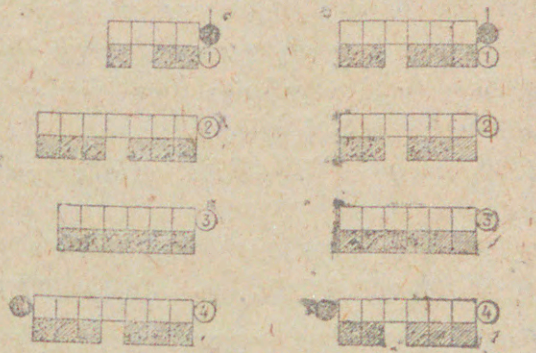
38. Չոկատիւնը կարող է շարժել կամ այն ուղղութեամբ, դէպի ուր դասակի երկայնած շարքը գարձած է, կամ ուղղութեան փոխուելով դէպի թևերից մէկի կողմը։

39. Չոկատիւնի շարժելը դասակի ճակատի ուղղութեամբ՝ կարող է կատարուել մեծն յառաջ շարժմունով կամ հայնիւիս թևեան չոկերից մէկի հաւասար հեռաւորութեամբ դրա համար հրամանն է տալիս.

1. Դասակ, աջից (ձախից) չոկ առ չոկ,
2. Հայնիւիս—ՄՃՐԾ (բայնիւիս—ՄԱՐՇ)։

Երկրորդ հրամանով աջ (ձախ) թևի չոկն առաջ է գնում, իսկ մնացած չոկերը դառնում են կէս աջ (կէս ձախ) և սեղում երկու քայլ անում. երրորդ քայլին գնում են անցնելու առաջատար չոկի եանը և հետզհետէ նոա անցնելով իրենց չոկապետներին կից ձախ (կից աջ) հրամանով դառնում են դասակի շարժման կողմը։ Առջևի չոկի դառնալու ժամանակ հետեւեալը երկին սեղում անում է երկու քայլ։

ՉՈԿԱՏԻՆ.

Անհաւասարաթիւ չոկերով. (24 երկուակ)

Նոյնը՝ հաւասարաթիւ. (24 երկուակ)

100. Չոկասիևնի շարվելը՝ ուղղությունը ½ շրջանի չափ փոխելով կատարվում է տեղում և քայլելիս։ Սրա համար դասակապետը պէտք է հրաման տայ.

1. Չոկվը, Ձախ թևդա (աջ թևդն) ստաջ։

2. Քայլով ՄԱՐՇ. (քայլելիս ՄԱՐՇ)։

Երկրորդ հրամանով իւրաքանչիւր չոկ ձախ թևով աջի վրայ (աջ թևով ձախի վրայ) շուռ է գալիս ½ շրջան, որից յետոյ դասակապետը հրամայն է տալիս.

3. Դասակ, կա՛նգ—ԱՌ կամ ՅԱՌԱՋ.

101. Աջ (ձախ) թևի վրայ դարձած դասակը չոկասիևնի է կազմափոխում չոկերի միմեանց նակ ձախ (աջ) շարվելով։ Սրա համար դասակապետը հրամայն է տալիս.

1. Երկեակ ԿԱՋ—ՄԻՐ (եթէ քառեակ է կազմած)։

2. Չոկե՛ր, ձախ (աջ) ԵՍՐԻՒՐ։

3. Քայլո՛վ—ՄԱՐՇ. (քայլելիս ՄԱՐՇ)։

ՄԱՐՇ հրամանով իւրաքանչիւր չոկ շարւում է, ինչպէս ուսած է առջևի համար (տես յօդ. ած 71. կէտ ա.)։

Այս կազմափոխութիւնը քայլելիս կատարելու ժամանակ՝ դասակապետը դասակը շարելուց յետոյ հրաման է տալիս.

Դասա՛կ—կանգ—ԱՌ, կամ ՅԱՌԱՋ.

102. Չոկասիևն շարուած դասակը զուգաշար առաջ տանելու համար՝ դասակապետը հրաման է տալիս.

1. Դասա՛կ, Ա՛Ջ—ԴԱՐՋ։

2. Չոկե՛ր, աջ թևեն (ձախ թևդա) ԱՌԱՋ։

3. Քայլո՛վ—ՄԱՐՇ (քայլելիս ՄԱՐՇ։

Վերջին հրամանով բոլոր չոկերը սկսում են միաժամանակ շուռ գալ. երբ որ առաջաւոր երկեակը շրջւի, որքան հարկաւոր է, դասակապետը հրաման է տալիս՝

4. ՅԱՌԱՋ։

5. Քառեակ ԿԱՋ—ՄԻՐ (եթէ պէտք է)։

103. Չոկասիևնն երկարձնում է առաջաւոր չոկի համեմատ։ Դրա համար դասակապետը հրամայն է տալիս՝

1. Դասա՛կ ձախ (աջ) ԵՍՐԻՒՐ.

2. Քայլո՛վ—ՄԱՐՇ (քայլելիս ՄԱՐՇ)։

Տեղում կատարելու համար երկրորդ հրամանով

տոլոր չոկերը, բացի առաջատար չոկից, իրենք պտտում են կէս ձախ (կէս աջ) և շարունակում շարժումը. իւրաքանչիւր չոկ իր առջևում պտտող ձախ (աջ) թևի հանից դուրս պրծնելիս, իր չոկապետի կէս աջ ԴՈՒՐՉ (կէս ձախ ԴՈՒՐՉ) հրամանով դառնում է, ապա կանգ—Ա՛Ռ հրամանով կանգնում է դասակի ճակատի գծի վրայ։

Նոյնը քայլելիս կատարելու ժամանակ՝ պռաջատար չոկը երկրորդ հրամանով քայլում է առաջ. երբ չոկերը հետդհետէ դուրս են գալիս առաջատար չոկի գծի վրայ, իրենց չոկապետների՝ տեղում հրամանով նոյնպէս քայլում են առաջ և հետևում առաջատար չոկին։ Երբ ամբողջ դասակը շրջում է, դասակապետը հրաման է տալիս՝ Դասակ, ՅԱՌԱՋ կամ կանգ—Ա՛Ռ։

Նոյն շարժերը, առաջ և քայլելիս վազով պէտք է կատարել առանց չոկապետների հրամաններին։ Եռակի չոկերի միևնոյնները իրենք, որքան կարելի է արագ, վազում են իրենց տեղերը երկտող շարքի մէջ, քայլելիս առաջատար չոկը շարունակում է շարժումը ևս քայլ։

104. Շարժման մէջ դանդաղ դասակի առաջա-

տար չոկը կանգնեցնելով՝ դասակը երկտանելու համար հրաման պէտք է տալ.

1. Քառատողը չոկի, դասակ ձախ (աջ) շարի՛ր։

2. ՄԱՐՇ։

Առաջատար չոկը կանգ է առնում իր չոկապետի կանգ—Ա՛Ռ հրամանով. իսկ մնացածները կատարում են, ինչ որ յիշած է 103 յօդուածում, տեղում երկտանելու համար։

105. Դասակը գուդաշարով դարձած ժամանակ երկտանելու համար նոյն ուղղութեամբ, դէպի ուր դարձած է դասակապետը, հրաման է տալիս.

1. Երկտակ կազմի՛ր (եթէ քառեակ է կազմած)։

2. Դասակ ձախ (աջ) շարի՛ր,

3. Քայլով (վազով)—ՄԱՐՇ.

(Քայլելիս—մա՛րշ կամ վազելիս մա՛րշ)։

ՄԱՐՇ հրամանով կատարւում է, ինչ որ ցոյց է տւած առաջին համան 71 րդ յօդուածի ա. կէտի մէջ։

ՉՑԿԱՍԻՆԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐՆ ԵՒ ՈՒՂՂՈՒԹԵԱՆ ՓՈԽՈՒՄԸ.

106. Երբ որ Չոկասինը շարժուում է ուղղակի ուղղութեամբ, եանկի Չոկերի երկեակները պէտք է հաւասարեն ոչ միայն ճակատով, այլ և առջևից գնացողների ժոծրակով, պահելով սահմանուած հեռակայութիւնը նրանցից։ Կիսադարձ շարժման ժամանակ Չոկերը պահում են յարաբերական դրութիւն, հաւասարելով, ինչպէս ասուած է ուղանի համար 62-րդ յօդուածում։

107. Հաւասարումն Ա.Չ (ՉԱՀ) հրամանով խոքաքանչիւր Չոկի պինդրները կատարում են, ինչ որ ասուած է անհատի վարժութեան մէջ (յօդուած 24 և 53)։ Երբ անցնում են բորևելի անձից, պլուխները պէտք է պահեն ուղիղ (և սկսեն ձեռքերը շարժել, եթէ դնում են առանց հրացանի)։

108. Չոկասինի ուղղութեան փոփոխութիւնը կատարում է տեղից յառաջ շարժումով կամ քայլելիս, Չոկերի յաջորդաբար շրջելով թևի վրայ, դրա համար դասակապետը հրաման է տալիս.

1). Դասակ, աջ Թևն (ձախ Թևն) առաջ. Քայլո՛ղ—ՄԱՐՇ (քայլելիս—ՄԱՐՇ)։

2) Երկրորդ հրամանով առաջաւոր Չոկը սկսում է շրջել, իսկ երբ նա շրջէ, որքան հարկաւոր է, դասակապետը հրաման պէտք է տայ.

3. ՅԱՌԱՋ։

Մնաց Չոկերը դասակապետի երկրորդ հրամանով սկսում են (շարունակում են) շարժումն և հետևիևէ հասնելով այն տեղը, ուր շրջել է առաջաւոր Չոկը, իրենց Չոկապետների ՄԱՐՇ և ՅԱՌԱՋ հրամաններով նոյնպէս շրջում են։

ՀՐԱԶԳՈՒԹԻՒՆ.

109. Հրաձգութիւնը դասակի երկոյնած շարքից կարող է կատարել 1. փակ շարքից միայն համազարկով հանգնած կամ ծնկի. 2. բաց շարքից թէ համազարկով և թէ մինազարկով կանգնած, ծնկի կամ պառկած։

110. Հրաձգութիւնը և նրա դադարեցնելը պէտք է կատարել անհատի (տես յօդուած 36—39) և ուղղակի (տես յօդուած 72). վարժութեանց մէջ ցոյց տուած հրամաններով և կանոններով, միայն հետևեալ փոփոխութեամբ։

ա. Դասակ կրակի նախապատրաստական հրամանով դասակապետն անցնում է դասակի եռակ և կանգնում այնտեղ, որտեղից լաւ կլսւի իր հրամանը և յարմար է պինւորների գործողութիւնները ու կրակի հետևանքը դիտել. եռակի առաջին պինւորները մի քայլ են անում դէպի ձախ առաջ, այնպէս, որ կանգնեն առջևի տղայի պինւորների միջանցների դիմաց. իսկ երբ հրամանէ տրւած ՊԱՏԿԱՏ, մոտում են այդ միջանցները։

բ. ՊԱՏՐԱՍՏ հրամանով չոկապետները և այն ենթասպան, որը դասակի հրամանատու չէ, հրացանները պատրաստի են առնում։

ՓԱՄՓՈՒՇՏՆԵՐԸ ԴՈՒՐՍ կամ ՀՐԱՀԱՆ հրամանը կատարելուց յետոյ, իսկ եթէ հրաձգութիւնն եղել է ծնկի կամ պառկած, ՎԵՐԿԱՑ հրամանով, բոլորը բռնում են իրենց տեղերը։

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՅՐԻՒ ՇԱՐՔ.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ.

111. Դասակի չոկերը յրիւ շարքում տեղաւորւում են կողք-կողքի. պինւորների միջանցները նշանակւում են նայելով այն տեղամասի տարածութեան, որը հրամայած է դասակին բռնել, նայած պինւորների թւին շղթայի մէջ և տեղական թաքստոցներին։

112. Չոկերը դասակում, օրակները՝ չոկերի մէջ, ամեն մէկ պինւոր՝ օրակների մէջ (տես յօդ. 78. կէտ. 5), տեղաքին լաւ յարմարւելու համար, կարող են ճակատի ընդհանուր գծից քիչ առաջ անցնել, ձախ կամ աջ դնալ, սակայն չպէտք է կուռակւեն ու խանգարեն հարևանների կրակ բանալուն և կապը կարեն նրանց հետ։

113. Դասակապետներն և չոկապետները պէտք է գտնւեն իրենց տեղամասի շրջանում. այնպիսի տեղերում, որտեղից աւելի յարմար է պեկավարել իրենց տարատրւող պինւորներին, պահել թշնամուն ու տարատպաշտը։

Օդակնների աւագները պէտք է գանուին շղթայում իրենց օդակի վիճակների մէջ։

Դասակի ոչ հրամանատարը ենթատոսան պէտք է գանի այսեղ, ուր ցոյց կտայ դասակապետը։

ՇՂԹԱՅԻ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ.

114. Դասակապետան իր դասակի շղթան և ջոկապետներն իրենց ջոկերը ղեկավարում են հրամաններով, պատւէրներով և պայմանական նշաններով։ Բացի այդ մենագարկը դաստիարակելու համար դասակապետներն ու ջոկապետները կարող են գործածել և սուլիչ։

Օդակնների աւագներն իրենց վիճակներին ղեկավարում են նշաններով և պատւէրներով։

115. Ուշադրութիւնը չոկ կնգամում է դասակի առանձին շղթայման, որը գանւում է ջոկապետի կարգադրութեան տակ։ Շղթայի մէջ երբեմն տարբեր ջոկերի վիճակները անխուսափելիօրէն խառնւում են իրար։ Այն ժամանակ ուրիշ շղթայամասի մէջ ընկած վիճակները պէտք է ենթարկուեն այն ջոկապետի և օդակի աւագի հրամանին, որի շղթայամասի մէջ իրենք ընկել են։

Առաջին հարաւոր դէպքում պէտք է հրամայել, որ վիճակները գտնուեն գնան իրենց ջոկերն և օդակները։

ՊԱՏԵՐԻ ԳԱՐՏՂԵԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՇՂԹԱՅԻ ՄԷՋ.

116. Ամեն մի պատ շղթայի մէջ պարտաւոր է։

1. Գիտակցել գործողութիւններին նպատակն և մարտական խնդիրն այն զօրամասի, որի կազմի մէջ անմիջապէս մանում է իրեն վստահացած շղթայամասը, և գործադրել իր բոլոր ոյժերն և իշխանութիւնը, որպէսզի լաւ կատարէ իրեն առաջադրած մարտական խնդիրն։

2. Ճշտակատարութեան, անվհներութեան և տոկունութեան օրինակ գտնուել իր ստորադրեալների համար։

3. Հոգալ, որ իր ստորադրեալները հասկանան գործողութեանց նպատակն և պարագան, խրախուսելով նրանց ինքնագործունէութեանն ու նախաձեռնութիւնը, միաժամանակ պահանջել

նրանցից, որ խիստ ճշտակատար լինեն և կանոնադրքով սահմանած պարտականութիւնները խղճմտութեամբ կատարել պահեն։

4. Հսկել, որ իր սաորադրեալներից ոչ ոք առանց պատճէրի կամ թոյլտուութեան շարքը չմտնի։

5. Կարմակերպել իրեն տեղամասի սահմանների մէջ ընդհատակեայ գործունէութիւն չշնամուն դէմ ծառայութիւնների ու իրեն բռնած դիրքի և դիտել սոցիալ Թևերի ու նաև կողմերում գտնուած անդամներ։

6. Միշտ հետևել, որ գինուորները ունենան բաւարար քանակութեամբ փամփուշտ և իր ժամանակին լրացնել փամփուշտի պակասը։

7. Եթէ գնդացիրներ կամ թնդանօթներ են մտցնում շղթայի մէջ—իրեն վստահացած տեղամասի շրջանում կամ մօտերքը—առանց պատճէրի սպասելու միջոցներ ձեռք առնել չշնամու յանկարծական դրաւումից ազատելու համար։

8. Միջոցներ ձեռք առնել արագ յարաբերութեան մէջ մտնելու իր անմիջական պետի

հետ. նոյնպէս՝ կապ և համագործակցութիւն հաստատել իրեն յանձնած օդամասերի և հարևան գործօն օդքերի միջև։

9. Շարքից դուրս գալու դէպքում յայտնել, թէ որոնք են իր փոխանորդները. նոյնպէս հետևել, որ իր սաորադրեալ պետերն էլ, նրանց շարքից դուրս գալու դէպքում, անմիջապէս փոխարինեն ուրիշներով։

10. Երբ ժամանակ կամ հնարաւորութիւն չկայ սպասելու աւագ պետի ցուցումներին, գործել ինքնուրոյն, հոգալով ամենից առաջ ընդհանուր նպատակին հասնելու և լաւ կարելուն, թշնամուն ծանր հարուած հասցնելու մասին։

117. ԴԱՍԱԿԱՑՆԵՐԸ ՊԱՐՏԱԿԱՆ Է.

1. Ղեկավարել դասակի կրակը, շարժումները և գործողութիւնները (դասակի շղթայում մէջ), առաջնորդելով դասակին որած մարտական ինդրով և վաշտապետի ցուցումներով։ Մարտադաշտն և իր պետի պայմանական նշանները դիտելու, նոյնպէս և պատէրներ և տեղեկութիւններ հաղորդելու և յանձնարարու-

քիննները կատարելու համար՝ դասակարգը կարող է իր մօտ կանչել դասակից մէկ կամ երկու ընկեր։

2. Երբ իւր դասակը որևէ տեղ տեղատրամ է, հոգալ նրա տեղաններին լաւագոյն կերպով յարմարելու մասին, իսկ երբ հարկաւոր է, նաև արհեստական միջոցներով ամրացնելու մասին։

3. Հրաձգութեան ժամանակ ցոյց տալ նպատակները, նշանակել նշանոցի բարձրութիւնը, նշանակէտը և կրակի տեսակն ու հրամանատալ ամբողջ դասակով համազարկ բանալու։ Երբ հարկաւոր լինի, կրակի անմիջական դեկավարութիւնը յանձնել ջոկապետներին, օդակների ատաղձներին և նոյնիսկ առանձին զինուորներին։ Երբ պայմանների թելադրանքով հարկաւոր լինի, դադարեցնել կրակը։

4. Տեղափոխութեանց ժամանակ դասակին ցոյց տալ հրաձգութեան դիրքերը, նշանակել ուղղութիւնն և ուղղագոհ չափ. երբ դասակը ամբողջութեամբ միաժամանակ պիտի տեղափոխի, անձամբ առաջնորդել իր դասակին. իսկ ջոկերով, օդակներով կամ մէկ-մէկ տեղափոխութեան ժամանակ, ջոկերի հերթն և վազելվազի կարգը դեկավարել։

5. Թրոնի և սիւնամարտի ժամանակ զինուորներին ցոյց տալ հարուածի նպատակն և ուղղութիւնը, անձամբ առաջնորդել իր դասակին և առաջինն ինքը «հետևել» կանչելով յարձակել թշնամու վրայ։

148. ՋՈԿԱՊԵՏԸ ԳԱՐՏԱԿԱՆ Է

1. Հսկել, որ իր շինարարական զինուորները ճշտութեամբ կատարեն դասակապետի հրամանները, պատերազմի և պայմանական նշանները, նոյնը կրկնելով, եթէ հարկաւոր լինի։

2. Հսկել զինուորների տեղաններին ճշտօրէն յարմարելու և հրաձգութեանը։

3. Վարել համազարկով և ժամդպող կրակ բանալու հերթը ջոկի մէջ, եթէ դասակապետը կրակ բանալը յանձնել է իրեն։

4. Ջոկերին, օդակների կամ մէկ-մէկ տեղափոխութեան, նոնպէս և պտոյտ ժամանակ անձամբ առաջնորդով իր ջոկին դեկավարե-

յոյ դատաւորներուն ցաւցուցմամբ և սարսռազդու ի նախատանս առնելով երբ կարծես էր, նշանակել չակի մէջ ուղղագրին տալին:

119. Օրակի առաջը պէտք է հետեւի, որ դատավարութեան չափազանց երկար տեւողութիւնը, անյաջող և ճշտութեամբ դատարկ, նշանակէ ճշմարիտ դատաստանին, ուրկէ նշանաւոր անձեր ի ծառայութեամբ յաջողութեան անդամներ. հանի նաև օրակի պինդարներէն անհատականութեանց և դրբեղուրեանց ու ամեն քանակ օրինակ դատաստանի նշանաց համար, որոնք օրակաւոր դանդաղ կրակ բանալու հերքիր: Օրակներով և մէկ-մէկ վարդապետ ժամանակ նոյ պէտք է անձամբ առաջնորդի իր օրակին:

Օրակի առաջը պէտք է միշտ իմանալ, թէ իր օրակի իւրաքանչիւր վինարի նպատակ է զանազանում, ինչ է անում և որքան բաւարար թուով պատրաստ ունի:

ԴԱՍԱԿԻ ՅՐՈՒՄԸ

120. Դասակը կարող է շրջապատել ամեն առանձ շարքից և ամեն ուղղութեամբ,

առաջ, կամ առանձ շարժուելով, քայլով կամ վազով:

121. Դասակը սեղմած ձախակողմի ցիցերուն դիրքի վրայ՝ կոնդ առնելով ցիցերու հարաբերութեան, դասակապետը յայտնում է վինարներին դարձդարձանց նպատակը, ցոյց է տալիս նոցանց աշքի ընկնող տարբերան, որ վերջապէս է ուղղութիւնը պահել և այն դիծը կամ դիրքը, որ պէտք է գտնել շրջան, որտեղ վինարների մէջտեղն է յետոյ երբ տալ է դասակ, զծոդ (կամ դեպի ձախ) ՀՂՔՄՅ (եթէ պիտի է առնացնել ՎՅՔՄՎ):

Այս հրամանով կենտրոնի (առջեւեան, ձախաթեւան) վինարն իսկոյն դադարում է դէպի յոյց տուած տարկան, կանգնում է (եթէ դասակը շարժուում էր) կամ հասնում է քայլով կամ վազով մինչև յոյց տուած դիրքը (դիծը) և յարմարում տեղացքին. միացածները շտապում (վազով) ցրուում են ճակատի նոր դծով, քայլերնս մի տողան են կազմում և բացերով դասակապետի նշանակած միջանցներով՝ կանգ են առնում և յարմարում տեղացքին (յոյ-

ած 78 կէտ 5) և խոյն չդնում հրացաններդ։

Ծրումը առաջ շարժվելով կատարում է նախորդ յօդուածում ասածի նման. բայց ԳԾՈՎԴ. (դէպի այս ինչ կէտը) հրամանը չպէտք է տալ։ Դասակապետը նշանակում է ուղղապահ մի չոկ, որը ցրելով շարժում է ցոյց ուած ուղղութեամբ. իսկ մնացածները ցրում են նրանից աջ կամ ձախ կխուզաձև շարժումով։

Դասակի ցրելուց յետոյ՝ շարունակում է շարժումը կամ կանգ է առնում դասակապետի ԿԱՆԳԱՌ, հրամանով, որը կատարելով՝ զինուորներն խոյն յարմարում են տեղանքին և լցնում հրացանները։

ՇՂԹԱՅԻ ՀՐԱԶԳՈՒԹԻՒՆԸ.

Շղթայի հրաձգութիւնը կարող է լինել՝ մեծ նպատակով, դանդաղ կամ արագ կրակ և համազարկով։

124. Մենազարկով կրակ բանալու համար՝ դասակապետը ցոյց է տալիս՝ 1) նպատակը, որը հարկաւոր է դնդակոծել և 2) նշանագիծ

բարձրութիւնը, ապա հրամայն է տալիս.

ա) դանդաղ կրակի համար՝ ՋՈՎԵՐԱՄ. (կամ օդականամասի դանդաղ ԿՐԱԿ։

Ջոկապետները հարկաւոր դէպքում դասակապետի ցուցումներդ կրկնում են և հրաձգութեան հերթ նշանակում, ապա հրամայն են տալիս՝ դանդաղ, ասից (ձախից) ԿՐԱԿ. օդականամասի հաւ-հաւ ԿՐԱԿ (տես յօդուած 72).

բ) արագ կրակի հրամայն պէտք է տալ արագ ԿՐԱԿ, այս հրամանով զինուորներդ կատարում են ասածդ ձեռքին։

125. Մենազարկ հրաձգութիւնը դադարեցնելու համար՝ դասակապետը տալիս է. նոյնը կրկնում են և ջոկապետներդ, կամ նա պատէրը է տալիս, որը փոխանցւում է շղթայի գծով, որից յետոյ, եթէ կարելի է, հրանայն կամ փամփուշտները—ՊՈՒՐՊ հրամաններն է տալիս։

126. Համազարկ հրաձգութիւնը, դասակով կամ ջոկերով, կատարում է անհատի վարժութեան հրամաններով (տես յօդուած 36 և 37,). միայն չպէտք է որոշել զինուորների դրութիւնը։

ՇՂԹԱՅԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԸ.

128. Բոլոր շարժումների ժամանակ շղթան պէտք է պահպանէ իրեն տրուած ուղղութիւնը. պինդորները պէտք է իրար մէջ կապ պահեն ու չպատճառով ցուցումների՝ իրենք յարմարեւ տեղաքին։

128. Շղթան կարող է շարժել քայլով կամ վազելով վերջին դէպքում՝ ամբողջ դասակով, չոկերով, օղակներով կամ մէկ-մէկ։ Բացի այդ՝ շղթայում սահմանակ կրակի առաջ պինդորները կարող են ինչ-ինչ տեղեր շրջակի վազելով կամ սողալով անցնել։ Տեղափոխութիւնն եղանակը որոշում է դասակապետը։

Պինդորները հրացանը կրում են՝ ում ինչպէս յարմար է. հրացանները լցրած ժամանակ, հրացանը պէտք է դնել պահպանական տեղի վրայ։

129. Շղթան քայլով շարժելու համար, դասակապետը դադարեցնում է կրակը, ցոյց է տալիս շարժման ուղղութիւնը և տեղափոխութեան վայրը, ապա հրաման է տալիս.

1. ~~Շղթա՛յ~~ հրահան

2. Ըստ այս ինչ չոկի, դէպի այս ինչ առարկան (կամ ինձ հետեւեք).

3. Դասակ ՅԱՌԱՋ։

Վերջին հրամանով պինդորները կանգնում են կենում և գնում, որտեղ ցոյց է տուած. խոչ ուղղութեան չոկի տեղը քայլերիս հրամանն է տալիս՝ դէպի այս ինչ առարկան (կամ դասակապետի նոտեից), ըստ այս ինչ (ուղղութեան) չոկի տեղերի պետերը, երէք պէտք է, կրկնում են դասակապետի հրամանը։

Դասակը կանգնեցնելու համար դասակապետը հրաման է տալիս.

Դասակ կա՛նգ-Ա՛Ռ։

Զինուորները կանգ առնելով՝ իրենք յարմարում են տեղերին (տես յօդուած 78 կէտից)։

130. Վազելուզը սովորի դասակով կատարում է նոյն կանոններով և հրամաններով ինչ որ սահուն է քայլով շարժման համար, այն տարբերութեամբ, որ ՅԱՌԱՋ հրամանից յետոյ՝ դասակապետը պէտք է սեղմայնի ՎԱԶՈՎ։

131. Չոկերով վազելուզի համար դասակապետը որոշում է նպատակը, չոկապետներին

ցույց է տալիս այն տեղը, ուր պէտք է վազել և վազվազել հերթը։

Հերթական չոկերի պետերն իրենց դինւորներին հաղորդելով գաստակալեաի պատերը իրենց շրջայտմասերում դարաբեցնում են կրակը և հրաման տալիս՝ Ըստ այս ինչ օղակի դեպի այս ինչ տուտրիան (ինձ նռունէք)—վա՛զվա՛ԶՆ ՅԱՌԱՋ։

ԵԹԷ գաստակալեաի ցույց տւած վերջնական կէտին մի վազքով անկարելի է հասնել, այն ժամանակ չոկապետները կարող են զինւորներին յարմար տեղում կանգնեցնել կարճառև հանգստի համար, այնքան ատեան, որքան անհրաժեշտ կլինի։

Տեղում մնացող չոկերը, եթէ հարկաւոր է և հնարաւոր տրամ կրակով պաշտպանում են վազքն իրենք էլ վազող չոկերը տեղաւորւում են նոր դիրքերում և կրակ են բաց անում, կամ պայմանական նշան են տալիս, հետևեալ չոկերը շարունակում են վազվազը։

132. Օղակներով եւ մէկ-մէկ վազվազը նոյնպէս և սողալով տեղափոխութիւնը կատարւում է վերոյիշեալ կանոնների համեմատ. հերթական չոկերի պետերն օղակների մէջ հերթական նշանակում և անձամբ առաջնորդում առաջաւոր օղակներին (առաջաւոր դինւորներին) գաստակալեաի ցոյց տւած տեղը։ Այնտեղ չոկի հրամար յարմար դիրք, բնորոշելով նրան նշան են տալիս մնացած օղակներին շարժման համար։

Օղակների առաջնները պէտք է ձգտեն իրենց դինւորների հետ շուտափոյթ վազել (սողալ) հասնել առաջ անցածներին։

133. Շղթայի ետև շարժուելն էլ կատարւում է նոյն եղանակով, ինչ որ յառաջ, շարժւելով մէկայն քայլով, սակայն ՅԱՌԱՋ հրամանի փոխարէն ԵՏ հրամանը պէտք է տալ։ Տեղափոխութիւնից առաջ գաստակալեաը ցոյց է տալիս այն դիրքը կամ գիծը, դէպի որը շղթան պիտի նահանջի։

134. Շղթայի տեղափոխութիւնները շեղակի ուղղութեամբ և դէպի թիկն կողմը՝ կատարւում են վերոյիշեալ կանոնների համեմատ։

ՈՒՂՈՒԹԵԱՆ ՓՈՓՈԻՄՆ.

135. Դասակի ուղղութեան փոխումը (քայ-

լով, վառով և սպասով) մխոցամանակ ամբողջ շոգեշարժ, սեղանով և քսյուկով, կատարված է 71-րդ յոգուծքի բ. կէտում տասնձևերի (դէպի ոչ ինչ տասնյակն) և շրջադի շարժման կանոնների համեմատ։

136. Ուղղությունը սեղանի չակերտի օդակներով, կամ մէկ-մէկ, փոխելու համար, դասակապիտը հրամայում է չակերտից մէկին տեղատարել նոր ուղղությամբ, տալ համապատասխան պատերը և տալիս միւս չակերտին։

Չակերը տեղափոխում են նոր դիր վրա խրելոց պտտանիներով. (պատերներով, գլաններով)։

ԳՐՈՀ ԵՒ ՍԻՒՆԱՄԱՐՏ.

137. Երբ դասակի ամբողջ մօտ յիսուն քայլ մօտենում է թշնամուն շրջապատի, միանգամից կարող է տեղից յարձակուել նրա վրա ուժեղագոյն։

Երբ հնարաւոր չէ տեղանքի յատկութիւնների օգտուելով տիրոջ մօտենալ թշնամուն, (վառելով կամ սրելով) այն ժամանակ

վերջին շրջան դէպքից քայ կարգով դիմում է դարձ, մօտենում է այնքան տարածութիւնը (մօտ 50 քայլ), որ կարելի լինի արձակուել։

Ծանօթութիւն. Ճշտացած գծած դասակը պատուհասի կոչւում է գալիք։

138. Խնչալէս գրուեց, նայնպէս և տեղից տեղափոխի համար, դասակապետը պիտաբերելիս յայտարարում է գործողութեանց նպատակն և շարժման ուղղութիւնը։

139. Ձեղից ուժեղագոյն պէտք է դիմել դասակապետի ՀՈՒՒՈՒՄ հրամանով։ Այս հրամանով պիտաբերները տեղից վեր են կենում և միանգամից հուսահատ գոռալով, քշում և միանգամից հուսահատ գոռալով, քշում են վրայ են քննում, վարելիս խառնելով դէպի մօտակայ պետը։

140. Գրոհի շարժելու համար դասակապետը հրամանը պէտք է տայ ՕՇՆ Ի ԳՐՈՀ, ՅԱՌԱՋ։

Չակերտները և օդակները տասնձևերը կինում են այս հրամանը։ Բոլոր պիտաբերները աջ ոտքով վեր են կենում և յառաջ են դիմում՝ հետևելով տղերքներին, և քայ-

վելիս շարունակում են կրակել թշնամու վրայ։

Երկրորդ շղթան մտնում է թշնամուն, նրանց մոտ լիսուն քայլի վրայ, դասակապետը հրաման է տալիս՝ ՀՈՒՌՈՅ և առաջ վազում։ Զինուորները դղրդյունով կրակը, ոտոտա դռռալով շեշտակի ընկնում են թշնամու վրայ ահնամարտի, վազելիս խռռնալով գեչի մոտակայ պետերը։

141. Երբ պրոկի պիտի դիմել առանց բայշեխս կռանկնելու, այն ժամանակ դասակապետն այս մասին պէտք է նախապայման զինուրներին, խոկ օն ի գոռն, ՑԱՍՑ-Ջ հրամանից առաջ պէտք է ԴԱՊԱՐ հրամանը ասյ և ինքը դնայ դասակի առաջից։ Զոկապահները պէտք է հրամանները կրկնեն և նոյնպէս անցնեն առաջ։ Զինուրները պիտի շուտաքայլ գնան հրացանը ասքի մոտ բռնած։ Դասակապետի ՀՈՒՌՈՅ հրամանով, բոլորը միանգամայն պիտի նետուեն ահնամարտի։

142. Եւ շարքերով թշնամուն, դասակապետը կանգնեցնում է դասակը, հետքում, կարգի է բերում, ապա կրակ է բաց անում նահանջող

թշնամու վրայ կամ թշնամուն օգնութեան հասնող զօրամասի վրայ և կամ հրամայում է պաշտպանել խրամատները փորելով և կամ թէ չէ այլ անհրաժեշտ կարգադրութիւններ է անում։

ՇՂԹԱՅԻ ՀԱՎԱՔԸ.

143. Շղթան հետաքրքրու համար դասակապետն իրէ հրաձգութիւն կայ, հրաձգութիւնը դադարեցնում է՝ ապա հրամայ է տալիս՝ դէպի ինձ և միաժամանակ երեսը դարձնում է պահանջած ուղղութեամբ։

Այս հրամանով զինուրները վազելով հետքում են դասակապետի հետ և կազմում են եկատոան երկայնացած շարք։

ՄԱՍՆ Գ.

ՎԱՃԱՌԻ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ.

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՓԱԿ ՃԱՐՔ.

Վաճառի հաստիքն ու նրա պաշտօնատարների պարտականութիւնները.

144. Վաճառի մէջ դասակները կանգնում են կողք-կողքի և, եթէ յատուկ պատճէր չի եղել այլոց դէպի ձախ երկոց համաքանքի կարդով։

Վաճառը չորս դասակ ունեցած ժամանակ, 1-ին և 2-րդ դասակները կազմում են առաջին կիսավաշտ, 3-րդ և 4-րդը՝ երկրորդը։

Ծանօթութիւն։ Երբ ժամանակ դասակներում երկեակների քիչ, երբ հոգնատար լինի, կարելի է հետևեալ ձևով որ, եթէ վաշտում 32 երկեակից քիչ է, պէտք է բաժանել երեք կամ երկու դասակի, կամ ընդունել իրրև մի դասակ, որի մէջ 8 դասակների հերթականների մէջ 8 երկեակից պակաս չլինի։

145. Հերթականների դասակի հաւաքումը նոյն է, ինչ որ ասած է դասակի վարժութեան մէջ. (տես յօդուած 79 և 81). Հոկերը դասակի մէջ, իսկ օդակները՝ հոկերի մէջ, պահում են երկոց հետևեալները։

1) Վաշտի 168 (կամ 161) հոգուց դասակի կազմը.

2) Դասակ 128 (կամ 121) հոգուց կազմուած.

146. Կրտսեր սպաները շարքում պետք են նշանակուած այն դասակների, որոնք շարքից դուրս էլ նրանց են յանձնուած:

147. Վաշտի վերակաց հսկում է շարքի մէջ եղած բոլոր ինուորներին:

148. Ծաղրացոյցը, բացի սպրդանշաններ տալուց (եթէ նա սովորել է այդ), ծառայում է և որպէս նշանակ վաշտապետի գտնուած տեղի համար և ցոյց է տալիս վաշտի հետաքի տեղը. դրա համար նա ունի ունկի վրայ վաշտի նշանակը:

Երբ դուրս է տալիս վաշտի հետաքի տեղը ցոյց տալու, նա կանգնում է այնտեղ, ուր պիտի լինի վաշտի կենտրոնը, և երբոր դարձնում է այն կողմը, ուր վաշտը ճակատով պիտի դարձած լինի: Միաժամանակ նա հրացանը բռնում է կրծամէջի դիմաց՝ ուղղածիգ, փողը դէպի դուրս, ձախ դաստակը հրացանի կոթի տակ, իսկ աջ դաստակով ազատ բռնատեղից բռնած:

Ծանօթութիւն. Շարքում ուղղացոյցը, երբ հրացանի ուինին նշանակ ունի հագցրած, ձեռքիդ հրացանը չի կատարում:

Վ Ա Շ Տ Ի Շ Ա Ր Ք Ե Ր Ը.

149. Վաշտն ունի հետևեալ շարքերը. երկհատած, սիւներ, դասակներով դասադաս և բացի այդ մարտակարգ:

ա. ԵՐԿԱՅՆԱԾ ՇԱՐՔ.

150. Երկայնած շարքում (փակ և բաց) դասակները կանգնում են մի դծի վրայ առանց միջանցների:

Ծանօթութիւն 1. Վաշտի համար նշանակուած գնդացիրները, իրենց փամփշտի երկանիւներով կանգնում են վաշտի կենտրոնի հետ 20 քայլի վրայ շարժուն կարգով և երկայնած շարքի մէջ նեղ միջացներով:

Ծանօթութիւն 2. Փամփշտի երկանիւները տեղաւորուում են գնդացիրների հետ 10 քայլի վրայ. (իսկ եթէ գնդացիրներ չկան, այն ժամանակ վաշտի հետ 10 քայլի վրայ) մի դծի վրայ հաւասար միջացներով, հաշուելով իւրաքանչիւր երկանիւի ճակատը 6 քայլ:

151. Վաշտապետը կանգնում է այնտեղ, որտեղից աւելի յարմար է նրան դիտավարել վաշտը:

152. Դասակապետները կանգնում են իրենց դասակի աջ թեւում առաջին տողանում: Ձախա-

պէտքերն և այն ներքատարները, որոնք դասակների հրամանատար չեն, կանգնում են դասակի մարժուիների մէջ (տես յօդուած 82 և 83) ցոյց տուած տեղերում։

Ծանօթութիւն։ Հրամաններ արտասանելու համար, երբ վաշտը տեղում է կանգնած և դարձած ուսումնական երկրորդ ողնայի վրայ պատկերները դուրս են գալիս երկու քայլ առաջ (տես) երկրորդ քայլին երկոներքը դարձնում են դասակի հակառակ երկայնութեամբ. շարժման ժամանակ դրա համար նրանք քիչ դասաւորւում շարքից՝ դուրսները դարձնում են դասակի կողմը։ Հրամանները տրւում են ամբողջ վաշտին միասին տրւելով։

153. Վաշտի վերակացու կանգնում է վաշտի վերնարանի առաջ, երկրորդ ողնայից երկու քայլ վրայ, վերնարանի երկաթէ ուղիղ առաջ. նրա ձախ կողքին կարգով շարւում են վաշտի մէջտապանը՝ ուղղացոյցն և վաշտի նշանաբերը։ Իսկ աջ կողմում թմբկահարները (փողարները)։

Եթէ շարքում գտնւում են և թմբկահարներ և փողարներ, այն ժամանակ վերջիններս կանգնում են թմբկահարների աջ կողմում. բայց թմբկահարների աւագը կանգնում է փողարների աջ թևում։ Այս յօդուածում չիշած պաշտօնատարներից եթէ մէկն ու մէկը բացակայում է, ճեղքերը փակւում են դէպի վերակացու։

154. Վաշտապետի հրամանով՝ ողղացոյց և նշանաբեր (փողար) դէպի ի՛նք, որտեղ վաշտի թևի եռակից դուրս են գալիս վաշտապետն և կանգնում նրա հետ երկու քայլ վրայ, կողք-կողքի։

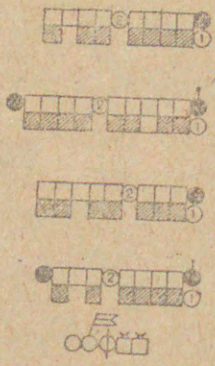
155. Վաշտապետի հրամանով՝ թմբկահարները (փողարները) դէպի աջ (ձախ) թեւ, որտեղ անցնում են վաշտի աջ թևի կողմը (ձախ) վերջին դինւորից 4 քայլի վրայ կանգնում, հաւասարւելով երկրորդ ողնայի հետ։ Բացի այս թմբկահարներն (իսկ եթէ շարքում միայն փողարներ են, սրանց աւագը) կանգնում է մի քայլ առաջ՝ հաւասարւելով առաջին ողնայի հետ։ Թմբկահարները (փողարները) տեղի՛ են հրամանով, նրանք անցնում են վաշտի հետևից։

Երկու դէպքում էլ թմբկահարների (փողարների) աւագը, կիսաձայն համապատասխան հրամաններ տալով, կարգ ճանապարհով նրանց առաջնորդում է ցոյց տուած տեղերը։

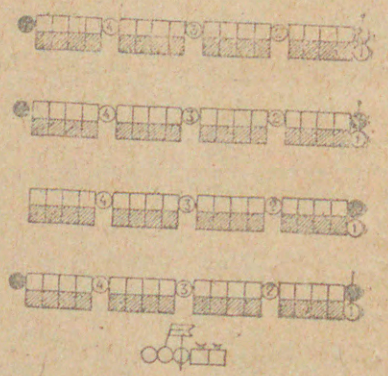
Բ. ՍԽԻՆԵՐ.

156. Վաշտը կազմում է դասակախումբ և չոփասխումբ։

1) Անհատատարաքիչ դասակներով (32 շարք).

2) Հատատարաքիչ դասակներով (64 շարք).

157. Դասակախումբ կազմած ժամանակ դասակների միջև հեռակայությունը պիտի լինի հինգ քայլ։

158. Սխեմայի մէջ բոլոր պաշտօնատարները երկայնած շարքում ցոյց տուած տեղերն են լուսնում։

Ծանօթություն։ Գնդացիրներն և փամփշտանոցները երկանիւները տեղաւորուում են 150-րդ յօդուածում տուած հեռակայութեանց վրայ, վաշտի սիւնի ետև, մէկ կամ երկու գնդացիրով (երկանիւով) սիւն կազմելով։

159. Թմբկահարները (փողարներ) վաշտի առաջ հրամանով թմբկահարները (փողարները) դուրս են գալիս վաշտի կենտրոնի առաջ. կանգնում 8 քայլի վրայ (տես յօդուած 155)։

Թմբկահարներ (Փողարներ) դէպի ա՛ջ (ձախ) թեև և կամ թմբկահարներ (փողարներ) ուղիղ հրամաններըը կատարուում են 155-րդ յօդուածում յիշուած կանոններով. առաջին դէպքում նրանք կանգնում են հատատարելով առաջաւոր դասակի երկրորդ տողանի հետ։

Դ. ԴԱՍԱԿԱՒՈՐ ՋԱՏԱԿՈՒՄ.

160. Դասակաւոր զաւաշարի դասակները տեղաւորուում են մէկ կամ երկու գծով կամ հատատկման, վաշտապետի պատւէրներով նշանակուած հեռակայութիւններով և միջանցքներով։ Իւրաքանչիւր դասակ իր դասակապետի հսկողութեամբ, նայած թէ ինչ պարագայի մէջ է գտնուում դասակը, կարող է ունենալ երկայնած շարք (փակ կամ բաց, երկտողան կամ

մի սաղոյան), օրական կամ գաղտնի։

161. Եթե վաշտապետը դասակներով դասաշարքի դասավորման մասին ցուցումներ չի տալիս, այն ժամանակ դասակները տեղավորում են երկու գծով, մոտ 40 քայլ միջանցքերով և հարևանությունների, 1 և 2 դասակները առաջին, գծի վրայ, 3 և 4-րդը՝ երկրորդ։

162. Դասակատար դասաշարում գնդացիրները վաշտապետի կարգադրությամբ պետք է լինեն դասակներից մեկի մոտ։

Փամփշտի երկանիվները տեղավորում են վաշտի կենտրոնի հետևում, դասակների հետևից գծից 10 քայլի վրայ։

163. Դասակատար դասաշարում դասակապետները գրավում են այն տեղերում, որտեղից իրենց համար ամենից յոլայար է իրենց դասակներին հրամաններ տալ, կապ պահելով վաշտապետի հետ։ Ջոկապետները և այն դասակային ենթասպաները, որոնք հրամանատար չեն, պահում են դասակի վարժութեան մէջ նշանակված տեղերը (տես յօդուած 82 և 83). վերակաց, թմբկահարները (փողարները), ուղղորդները, վաշտի նշանաբարը (փողաթը) և մթերապահը գտնվում են վաշտապետի մոտ կամ, նրա ցուցումով, դասակների մոտ։

ՎԱՇՏԻ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ.

164. Վաշտը ղեկավարելու համար վաշտապետը հրամաններ է տալիս, որ լրացվում են պատէրներով և փոխարինվում են պայմանական նշաններով (տես յօդ. 14) կամ ազդանշաններով։ Վաշտապետի պատէրով արված փոդպղինները (փողով արված ազդանշանները) վերաբերում են միայն դասակապետներին (տես յօդված 15)։

ՎԱՇՏԻ ՀԱԻԱՍԱՐԵՑՈՒՄՆ.

165. Վաշտի հաւաստարեցումը կատարվում է տողանի և դասակի վարժութիւնների մէջ յիշված կանոններով (տես յօդված 60 և 87.)։ Հաւաստարման կարգը պէտք է որոշվի հրամանով. իսկ եթե դրա համար հրաման չի եղել, այն ժամանակ երկրորդ վաշտը հաւաստարվում է դնդի կենտրոնը, իսկ զօրասիւները՝ դէպի աջ թևը։ Դասակատար դասաշարի մէջ իւրաքան-

չիւր դասակ հաւասարւում է ինքնուրոյն։

166. Հաւասարումը ԱՀ (ՀԱԽ), ԱՀԱՏ ՇԻՏԿԻԵԼ, ՀԴԱՏՍ, ՊԱՌԿՈՐ և ՎԵՐ—ԿԱՑ հրամաններով վարոյթը կատարում է նոյնը, ինչ որ դասակը (տես յօդւած 84—86).

ՇԻՏԿԻԵԼ հրամանով դասակապետները և ջոկապետները կարող են դինւորների շուրջն անցնել և հարկաւոր կարգադրութիւններն անել։

ՎԱՇՏԻ ԴԱՐՁՈՒՄՆԵՐԸ ՓԱՌԵԱԿՆԵՐ ԵԻ ԵՐԿԵԱԿՆԵՐ ԿԱՀՄԵԼԸ, ԲԱՑՈՒՄՆ ՈՒ ՓԱԿՈՒՄԸ, ԵՐԿՏՈՂԱՆԻՑ ՄԻՏՈՂԱՆ ԵԻ ՀՐԱՑԱՆՆԵՐԻՑ ԲՈՒՐԴ ԿԱՀՄԵԼԸ։

167. Վերնագրում յիշած գործողութիւնները վաշտը կատարում է այնպէս, ինչպէս դասակը (տես յօդւած 84 և 94). բացի դրանից.

ա. Երբոր վաշտը դառնում է ա՛ջ (ձախ) թևի վրայ, դասակապետները մի քայլ են առնում դէպի ձախ (ա՛ջ), իսկ առաջին ջոկերի ջոկապետները անցնում են նրանց տեղերը։

բ. Երբ որ վաշտը քայլում է, դասակապետները դուրս են գալիս կանգնում իրենց դասակի կէնտրոնի դիմաց, դասակի ճակատի երկայնութեան կէս հեռաւորութեամբ. իսկ երբ որ փակւում է, նրանք կրկին կանգնում են շարքի մէջ։

ՎԱՇՏԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԸ ԵԻ ՈՒՂՂՈՒԹԵԱՆ ՓՈԽՈՒՄՆ

168. Վաշտի երկայնած շարքի եւ զօրահրամանների շարժուձեները կատարւում են տողանի (տես յօդւած 68 և 70) և դասակի (յօդւած 15, 106 և 107) վարժութեանց մէջ յիշած կանոններով և հրամաններով։

169 Վաշտի երկայնած շարքի ուղղութեան փոխումը կատարւում է դէպի թևի կողմը շարժուելով կամ ճակատի դարձումով դէպի ցոյց տւած առարկան, ինչպէս որոշած է տողանի (յօդւած 71 ա. և բ. կէտերի) դասակի (յօդւած 95) համար։

170. Դասակապետը կարող է ուղղութիւնը փոխել.

ա. Սիւնի ճակատը դարձնելով դէպի ցոյց տւած առարկան, որ կատարւում է հետևեալ հրամաններով։

1. Վա՛շտ, դեպի այս ինչ առարկան Ա՛Զ (ՉԱ՛Ծ)
2. ՀԱՅՍԱ՛Ր.

Առաջին հրամանով բոլոր գինուորները պէտք է դառնան ցոյց ուած ուղղութեամբ, երկրորդ հրամանով առաջաւոր դասակը հետապնդում է դէպի թարձի կողմը (տես յօդուած 71, կէտ բ.) շարժման ժամանակ, բացի այդ, գնում է կիսաքայլ. մնացած դասակները, որքան հարկաւոր է, թեքւում են դէպի ձախ (աջ), որպէսզի լինեն առաջաւոր դասակի ուղիղ հետևում, ծոծրակի դիմաց, և բռնում են հարկաւոր հեռաւորութիւնը. երբոր բոլոր դասակները բռնում են իրենց տեղերը, վաշտապետը հրաման է տալիս՝ ՉԳԱ՛ՍՏ եթէ թարձը կատարել է տեղում—և ՅԱՌԱ՛Զ, կամ կա՛նգ—Ա՛Ռ, եթէ վաշտը շարժման մէջ է.

բ. Դասակապետի հրամանով թեւի վրայ դէպի ձախ կամ աջ, որի համար վաշտապետը հրաման է տալիս.

1. Վա՛շտ, աջ թեւն (ձախ թևո՛ն) առաջ.
2. Քայլո՛ւմ—ՄԱ՛ՐՇ (քայլելիս ՄԱ՛ՐՇ).

Երկրորդ հրամանով առաջաւոր դասակը շարժ-

ւում է առջևի և դասակի համար սահմանուած կանոններով (տես յօդուած 71 կէտ գ. և 95). Իսկ մնացածները կիսք մօտենում են առջևինին և հետևում նրան կիսադարձ դէպի աջ (ձախ), ուշադիր լինելով, որ ծոծրակի դիմաց լինին.

Երբոր առաջաւոր դասակը շրջում է որքան հարկաւոր է, վաշտապետը հրաման է տալիս՝ (երկարաձիգ) ՅԱՌԱ՛Զ.

Այս հրամանով առաջաւոր դասակը գնում է կիսաքայլ, մնացածները հետևեալ շրջելով, բռնում են հարկաւոր հեռաւորութիւնները ու հաւասարւում ծոծրակին նայելով, և շարժւում են առաջաւորի հետից.

Երբ բոլոր դասակները մէկմէկու վերաբերմամբ բռնում են պէտք եղած դրութիւնը, վաշտապետը հրաման է տալիս՝

3. ՅԱՌԱ՛Զ կամ կա՛նգ—Ա՛Ռ.

171. Չոկասիւնի ուղղութեան փոխումը կատարւում է տեղից առաջ շարժելով կամ քայլելիս չոկերի յաջորդաբար շրջելով, դասակի չոկասիւնի համար սահմանուած կանոններով և հրամաններով համեմատ (տես յօդուած 108).

172. Դասախաւոր զառաշարի շարժումը և ուղղութեան փոխումը կատարւում է վաշտապետի այս նախապատրաստական հրամաններով, (պատւէրներով, նշաններով). դասակնե՛ր յառա՛ջ (եռո, աջ դարձ, ձախ դարձ, կէս աջ դարձ, կէս ձախ դարձ, դէպի աջ, կամ դէպի ձախ, դէպի այս ինչ առարկան և այլն).

Այդ ժամանակ վաշտապետը նշանակում է ուղղապահ դասակ (ըստ այս ինչ դասակի) և ուղղութիւն կամ տեղական առարկաներ, դէպի ուր պիտի անցնեն դասակները:

Այս հրամաններով դասակապետները ինքնուրոյն կերպով կատարում են, ինչ որ տաւած է դասակի վարժութեան մէջ, յարմարեցնելով իրենց դասակների շարժուձիները ուղղապահ դասակին (վերջինիս ցոյց տւած ուղղութեանը) և տեղափոխութեան շարքերն ու եղանակները (քայլով, վազով) դարձեալ պատրաստի հանճամա իրենց հսկողութեամբ:

ՋՕՐԱՍԽԻՆԵՐ ԿԱՌՄԵԼԸ ԵՐԿԱՑՆԱԾ ՇԱՐՔԻՑ ԵՒ ՋՈՒԳԱՀԵՍԱՐԻՑ.

173. Սկիզբը կազմելը կատարւում է տեղում,

յառաջ շարժելով և քայլելիս, քայլով կամ վազով:

174. Տեղում դասախաւն կազմելու համար վաշտապետը հրաման է տալիս.

1. Վա՛շտ, աջից (ձախից) դասակասին.

2. Քայլո՛վ (վազով)—ՄԱՐՇ.

Քայլով շարժւելի ժամանակ, ՄԱՐՇ հրամանով, դասակները, բացի աջակողմեանից (ձախակողմեանից), դառնում են աջ (ձախ) և երրորդ նւագին ամենակարճ ճանապարհով գնում են այն դասակի հետ, որի համեմատ կատարւում է շարումը. տեղ հասնելուց յետոյ իւրաքանչիւր դասակապետ հրաման է տալիս՝ դադար, կա՛նգ—Ա՛Ռ. կանգնելուց յետոյ զինւորները իրանք-իրանց (մարզում հաշւելով երեք, չորս) գառնում են ձախ (աջ): Վազով կատարելն նոյնն է, միայն՝ զինւորները կանգ են առնում առանց դասակապետների հրամաններին:

175. Դասակասիւն կազմելը յառաջ շարժելով և քայլելիս՝ կատարւում է վաշտապետի հետևեալ հրամանով.

1. Վա՛շտ, աջից (ձախից) դասակ առ դասակ,

2. Քայլով ՄՁ.ՐԾ (քայլելիս ՄՁ.ՐԾ)։

Երկրորդ հրամանով աջաթևան (ձախաթևան) դասակը սկսում է (շարունակում է) շարժումը կիսաքայլ. իսկ միացած դասակները իրանք դառնում են կէս աջ (կէս ձախ) և դարձից յետոյ սեղում երկու քայլ անելով՝ երրորդ քայլին գնում են սոսկալուր դասակի եռանիցս Հետզհետէ քանի դասակները առջևի դասակի եռանն են անցնում, նրանց պետերը հրաման են տալիս՝ կէս ձախ (կէս աջ) ԴԱՐՁ. առջևի դասակի դարձման ժամանակ եռանիցս գնացողները կրկին երկու քայլ են անում առջևում։ Երբ իւրաքանչիւր դասակ մօտենում է սոսկալիներին սահմանուած հետակայութեան վրայ, (իր դասակապետի ԿԻՍԱՔԱՅԼ հրամանով) անցնում է կիսաքայլի։ Երբ բոլոր դասակները բռնում են սահմանուած հետակայութիւնը, վաշտապետը հրաման է տալիս՝

3. ՅԱՌԱՋ կամ կա՛զ—Ա՛Ռ.

176. Երկայնած շարքից չափազանցը կազմելը կատարւում է ուղղութիւնը ¼ շրջանի չափ փոխելով (տես յօդուած 100)։

Նոյն դօրագիւնը կազմւում է դուզաշարից ալնպէս, ինչպէս ցոյց է տրուած դասակի վարժութեան մէջ (տես յօդ. 101)։

177. Զուգաշարից դասակաձեւ կազմելու համար դասակապետը հրաման է տալիս.

1. Երկեակ կա՛զ—ՄԻՐ, (եթէ քառեակ է կազմած).

2. Ձախ (աջ) դասակասին.

3. Քայլո՛վ (վազով) ՄԱՐՇ, (քայլելիս—ՄԱՐՇ)։

Տեղում սիւն կազմելու ժամանակ դասակները վերջին հրամանով շարւում են, ինչպէս տուած է տողանի (տես յօդուած 71 կէտ ա) և դասակի (տես յօդուած 104) համար. Բացի քոլոր դասակների երկեակները, բացի առաջաւոր երկեակից, շարելու հետ միաժամանակ՝ լիաքայլ մօտենում են (քայլով կամ վազով) առջևի կանգնած դասակից սահմանուած հետակայութեան վրայ ու կանգ են առնում առանց որևէ հրամանի։

Այս սիւնը քայլելիս կազմելու ժամանակ՝ առաջաւոր երկեակը վաշտապետի վերջին հրամանով, իսկ մնացները հետզհետէ քանի շարւում

և մօտենում են տահմանուած հեռակայութեան վրայ, քայում են տեղում, մինչև դասակապետի ՅԱՌԷՋ կամ կա՛նգ—Ա՛Ո հրամանը։

ՍԻՒՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ.

178. Դասակապետից չափսիւն կազմելը կատարում է յառաջ շարժուելով և քայլելիս, յաջորդաբար մէկ դասակ մեսւի հետից շարելով, վաշտապետի հետևեալ հրամանով.

1. Վա՛շտ, աջից (ձախից) ջոկ առ ջոկ.
2. Քայլո՛վ—ՄԱՐՇ, (քայլելիս ՄԱՐՇ)։

Այս հրամանները տալուց դասակին անմիջապէս կատարում է այն, ինչ որ դասակը վարժութեան մէջ տւսծ է (տես յօդւած 99), իսկ ծայրամնները քայլում են տեղում և, իրենց դասակապետների ՄԱՐՇ հրամանով, սկսում են չոկ առ չոկ անցնել առաջ, հետզհետէ երթ իրենց համար տեղ է բացւում։

179. Դասակասիւն կազմած վաշտը դադարեցրած յառաջ շարժելու համար դասակապետը հրամանն է տալիս.

1. Վա՛շտ, ա՛ջ—ԴԱՐՋ.

2. Քառեակ կա՛զ—ՄԻՐ.
3. Դասակները, աջ (ձախ) թևեր առաջ,
4. Քայլո՛վ—ՄԱՐՇ, (քայլելիս ՄԱՐՇ)։

Վերջին հրամանով առաջւսր դասակը սկսում է շարժւսմբ. ծայրամնները քայլում են տեղում երթալ առաջւսր երկաւսկը (քառեակը) շրջւսւում է որքան հարկաւսր է, դասակապետը հրաման է տալիս. ՅԱՌԱՋ, որով առաջւսր դասակը ձգւսւում է ուղղակի ուղղութեամբ։

Մնացած դասակները շրջելով՝ իրար հետ են անցնում, հետզհետէ իրենց համար տեղ՝ բացւսւելուց յետոյ, իրենց դասակապետների ՅԱՌԱՋ հրամանով, և ձգւսւում են առաջւսրի հետից։

Չոկասիւն կազմած վաշտը զուգաշարով առաջ շարժելը կատարւսւում է դասակի համար յոյժ տրւսած կանոնների համեմատ (տես յօդւած 102)։

180. Չոկասիւնից դասակասիւն կազմելու համար դասակապետը հրաման է տալիս.

1. Վա՛շտ, ձախ (աջ) դասակասիւն.
2. Քայլո՛վ—ՄԱՐՇ, (քայլելիս ՄԱՐՇ)։

Այս հրամանով բոլոր դասակները շարւսւում են ձախ (աջ), ինչպէս առաջ է դասակի վար-

ժուխան մէջ (տես յօդուած 103). բայց դրա հետ միասին դասակների առաջին (վերջին) չափը, բացի առաջաւորից, չպահելով միւսների մօտ նստելուն, նստում են վերջալ առջևի կանգնած (դնացողի) դասակից ամենանուած հեռաւոր վերջ, ապա կանգ են առնում (քայլում են տեղում) բերնոց պետերի կա՛զմ—Ա՛Ր (տեղում) հրամանով։ Նոյնը յաջորդաբար կատարում են նրանց կողքին շարուղ չափերը։

Քայլելիս, երբ շարափոխութիւնը վերջանում է, վաշտապետը հրամայն է տալիս կանգ—Ա՛Ր, կամ ՅՕՈՒՆ. Նոյն շարափոխութիւնը վազով կատարում է առանց դասակապետների հրամաններին. վերջիններս երանք վազում են, որքան հնարաւոր է շուտ, բռնում են դասակի մէջ իրանց տեղերը։ Քայլելիս առաջաւոր չափը շարժումը վերջալ։

ՍԻՒՆԵՐԻ ԵՐԿԱՅՆՈՒՄԸ.

181. Սիւնների երկայնումը տեղում և քայլելիս կատարում է առաջաւոր մարի համեմատ քայլով և վազով։

182. Չափասիւնը երկայնում է վաշտապետի հետևեալ հրամաններով.

1. Վա՛շտ, ձախ (աջ) շարի՛ր.

2. Քայլո՛վ (վազով) ՄԱ՛ՐՇ (թայներիս-ՄԱ՛ՐՇ)։

Կատարում է դասակի երկայնման համար 103-րդ յօդուածում ցոյց տրուածի նման։

183. Տեղում կանգնած դասակապետը երկայնելու համար վաշտապետը հրաման է տալիս.

1. Վա՛շտ, ձախ (աջ) շարի՛ր.

2. Քայլո՛վ (վազով) ՄԱ՛ՐՇ.

Քայլով կատարելու ժամանակ երկրորդ հրամանով, դասակները, բացի առաջաւորից, դառնում են ձախ (աջ) և սկսում շարժուել։

Երբ այս դասակները հետևելիս դուրս են դալիս երկայնած շարքի մէջ իրենց տեղերի դիմաց, նրանց պետերը հրաման են տալիս. ա՛ջ—ԴԱ՛Ր (ձա՛խ—ԴԱ՛Ր), և յետոյ՝ դասակ կա՛նգ—Ա՛Ր։

Ծանօթութիւն. Այս հրամանները իր ժամանակին տալու համար՝ շարուղ դասակների պետերը վաշտապետի երկրորդ հրամանով դնում են, կանգնում

այնտեղ, ուր պիտի կանգնի իրենց դասակի նետաձիգը, կանգ—Ա՛Ց հրամանով նրանք կանդնում են իրենց համար երկայնած շարքում որոշած տեղերում։

Վազով դասակները առանց դասակապետների հրամաններին երկայնումի ժամանակ վազում, շարում են առաջաւորի կողքին։

184. Քայլելիս դասակատիրը երկայնում է վազով. իսկ առաջաւոր մասը կանգնեցնելով երկայնումը կատարում է քայլով և վազով.

Առաջին դէպքում վաշտապետը հրաման է տալիս.

1. Վա՛շտ, ձախ (աջ) շարուի՛ր.
2. վազո՛վ—ՄԱ՛ՐՇ.

Երկրորդ հրամանով առաջաւոր դասակը շարունակում է շարժումը քայլով, իսկ միացածները վազում, շարւում են նրա մօտ առանց հրամանի։

Երկրորդ դէպքում վաշտապետը հրաման է տալիս.

1. Ըստ առաջաւոր դասակի, վա՛շտ, ձախ (աջ) շարուի՛ր
ՄԱ՛ՐՇ (վազով—ՄԱ՛ՐՇ)։

Երկրորդ հրամանով առաջաւոր դասակը պետը կանգնեցնում է իր դասակը, իսկ միւսները քայլով (վազով) շարւում են նրա կողքին, նախորդ յօդւածի մէջ յիշած կանոնների համեմատ։

185 Զուգաշարով դրւած վաշտի երկայնումը դէպի այն կողմը ուր ինքը վաշտը դրւած է, կատարւում է դասակի համար յոյց տւածների համեմատ (տես յօդւած. 105)։

ՎԱՇՏԻ ԴԱՍԱԿԱՒՈՐ ՉԱՏԱՇԱՐ ԿԱՆԶՄԵԼԸ ԵՒ ՆՐԱ ՀԱՒԱՔԸ.

186. Վաշտը դասակաւոր դառաշարի կարող է վերածւել ամեն տեսակ շարքից, տեղում և քայլելիս։

187. Վաշտը դասակաւոր դառաշարի վերածելու համար, վաշտապետը յոյց է տալիս կատարելիք զորձողութիւնների նպատակը, ուղղութիւնը, դասակների տեղաւորումը իրար նկատմամբ, հեռաւորութիւնները և միջանցները ու եթէ հարկաւոր է նշանակում է ուղղապահ դասակ, ապա հրաման է տալիս. դասակատը-ՉԱՏԱՇԱՐ (եթէ պէտք է ՎԱՋՈՒՎ)։

Այս հրամանով դասակապեանները ինքնուրոյն կերպով գաւառ, առնում են իրենց դասակները վաշտապետի ցուցումների համաձայն և կազմում նրանցից այնպիսի շարք, որ ամեն էշկի համար ամենից յարմարը կլինի՝ պարագան ի նկատի ունենալով։

Ծանօթութիւն. Այս հրամանով վերակոչ և միւս պաշտօնատարները, որոնք յիշուած են 165-րդ յօդուածի վերջում, դուրս են գալիս, գնում վաշտապետի մօտ։

188. Եթէ վաշտապետը ցոյց չէ տուել, թէ դասակները երբ նկատմամբ ինչ դրութիւն պիտի ունենան, այն ժամանակ դասակատար ՁԱՏԱՇՆԻ հրամանով առաջաւոր (պռաքենան) դասակը դառնում է կէս աջ և հեռանում 40 քայլ, հետևեալը գնում է կէս ձախ և հեռանում 40 քայլ, ետևցածները հեռանում են 30 քայլ աջ և ձախ (տես յօդուած 161)

189. Վաշտը դասակաւոր դասաշարից հաւաքելու համար, վաշտապետը հրամայում է տալ՝ ըստ այս ինչ դասակի սիգն—ԿԱՋՄԻՐ. կամ պաուէը է տալիս, ցոյց տալով նպատակն ու հաւաքման տեղը, կամ վերջապէս կանգնեցնում է ուղղացոյցին և նշան (յօդ, 14) կամ փողադր տալիս՝ „հաւաք զօրաւիթնի համար“։

Բոլոր դէպքերում էլ դասակապետները միևնոյնպարզ ճանապարհով գնում են իրենց դասակները հաւաքի տեղը և դասակատեղն կազդարարում։ Աբող հաւաքի համար՝ վաշտապետը կանգնեցնում է ուղղացոյցին (տես յօդուած 148), փողադր տալիս՝ «հաւաք դասակատեղի համար վազով»։ Այս փողադրներով բոլոր դիւնաբնները միևնոյնպարզ ճանապարհով վազում են դէպի ուղղացոյցը և իրենք դասակատեղն կազմում։

ՀԱՐԱՁՈՒԹԻՒՆ.

190. Վաշտի հրաձգութիւնը երկայնած շարքից կատարւում է. ա. միակ շարքից միայն հազարկով, ամբողջ վաշտով. կանգնած կամ ծնկի. բ. երկու շարքից՝ ինչպէս հետազարկով, ամբողջ վաշտով կամ դասակներով, նոյնպէս և մենազարկով՝ պառկած, ծնկի կամ կանգնած։

191. Հրաձգութիւնը ամբողջ վաշտով, ինչպէս հետազարկով նոյնպէս և մենազարկով, կատարւում է և դադարում, ինչպէս օրդուած է դա-

տակի համար (յօդուած 110) միայն հետևեալ յիշեցումներով.

ա. Կրակի հրամանով վաշտապետն ու պատասխանատուները անցնում են վաշտի առաջ և տեղեր բնտրում. առաջինը՝ այնտեղ, որտեղից աւելի լաւ կլինի երթ հրամանը և յարմար կլինի կրակի հետևանքը, վերջինները՝ այնտեղ, որտեղից աւելի յարմար է հետևել երթնց դասակների գնդացրային դարձադրութիւններին։

բ. Երկրորդ տարածի վրա դարձած, հրաձգութեան ժամանակ, վերակացուն և նրա կազմից շարած պաշտօնատարները, կրակի հրամանով, անցնում են վաշտի առաջ դասակների մէջ եղած մօտիկ միջանցքներով և կանգնում 2 քայլի վրայ այդ միջանցքի առաջ նոյն կարգով, ինչ կարգով առաջ կանգնած էին։

192. Բաց շարքից դասակներով կրակ բանալու համար, վաշտապետը ցոյց է տալիս նպատակը (դասակների համար ընդհանուր կամ դիտապան) և կրակի տեսակը (եթէ պէտք է), ապա հրամանէ տալիս. դասակներ, ԿՐԱԿ։ Այս հրամանով դասակները կրակ են բանում դասակի վարժութեան կանոններով (տես յօդուած 109 և 110)։

Դասակներով հրաձգութիւնը դադարեցնելու համար՝ վաշտապետը պատէր է տալիս (կամ տուլում է) դասակապետները ՀՐԱՒԱՆ հրամանն են տալիս երթնց դասակներին և պատում յատուկ ցուցումներին։

193. Դասակատար պատշարի հրաձգութիւնը կատարուում է նախորդ յօդուածում ցոյց տուած կանոններով։

Ամբողջ վաշտով, կամ նրա որևէ մասով կրակ բանալու համար, երբ վաշտը դասակապետ է կազմած, պէտք է երկայնել վաշտը, կամ համապատասխան պատէր տալ։

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՎԱՇՏԻ ՄԱՐՏԱԿԱՐԳԸ

Մարտակարգի կազմը և պաշտօնատարների տեղերը.

194. Վաշտի մարտակարգը կազմում է. շղթայի ցրած և օժանդակի համար թողած դասակներից։

Շրջապատում կարող են լինել և բոլոր դասակները։

Վաշտի մարտակարգի համար նշանակված տեղը կոչվում է վաշտային մարտակարգ։

195. Շրջապի մեջ գտնվող դասակները, կապվելով դասակային շրջապահներ, տեղավորվում են այնպես, որ իրար հետ կապ պահեն ճակատի գծով, դասակի վարժության մեջ ցույց տված կանոններին համեմատ (տես §§. 111-113)։

196. Օժանդակի տեղը շրջապի ուղիղ կողն է, կամ հոսում մի կողմի վրայ (եռաանկյան) նրանից այնքան հեռավորության վրայ, որ մի կողմից միշտ կարողանալ ժամանակին շրջապին օգնության հասնել, միևս կողմից՝ թշնամու կրակից անտեղի վտանգ չկրի ու նրանից անակնկալ ծեծ։

Օժանդակի չափը լինում է փոքր, բայց, կամ դասակավոր գումարտակ։

Օժանդակի մեջ մի քանի դասակներ միասին տեղավորված ժամանակ դրանց հրամանատարն է դասակապետներից ավագը։

Ծանոթություն, 1. Վաշտին տրված գնդացիները նրանց գործադրելու տեղն ու ժամանակը որոշելուց առաջ, գնում են վաշտի օժանդակի մոտ, կամ որտեղ ցույց կտրվի, և հրամայելու համար շրջապի մեջ են մտնում վաշտապետի տրամադրով։

Մարտի ժամանակ թշնամու գրծօն կրակից տարածության վրայ, գնդացիրները պետք է լավ պատսպարված լինեն թշնամու աչքից ու կրակից. այսպիսի պայմաններում նրանց տեղափոխությունը պիտի կատարել առանց ձիերի։

Ծանոթություն, 2. Վաշտին տրված փամփշտի հրկանիները գտնում են օժանդակի մոտ, սակայն մարտն սկսելիս վաշտապետը դրանց պիտի տանի, որքան կարելի է շրջապին մոտ։

197. Մարտակարգի թևերն ու թիկունքը, երբ հարևան զորամասերով պաշտպանված չեն, վաշտապետի կարգադրությամբ շրջապից և օժանդակից ուղարկված դեպքերի հսկողության տակ պիտի գտնվեն. իսկ եթե դեպքերի մասին կարգադրություն չի եղել, այն ժամանակ շրջապը թևային դասակների և օժանդակի պետերը պետք է ինքնուրույն կերպով դեպքեր ուղարկին։

198. Վաշտի մարտակարգը աջ և ձախ կողմ-

հրամ գործող և թիկունքում գործող զորամասերի հետ կապ պետք է պահպանի պահակետերով պետքերով կամ այլ միջոցներով և եղանակներով (ազդանշաններով, հեռախոսով)։

199. Վաշտի մարտակարգի ճակատի երկարությունը, եթե նախապես պատերով որոշած չէ, պետք է յարմարվի վաշտին սրված խնդրին, տեղանքի բնույթին և վաշտի զինուրների թվին։ Վաշտի պատերազմական կազմի ճակատի միջին տարածությունը, չհաշված պետքերին, կարելի է հաշվել 250-300 քայլ։

200. Վաշտապետի տեղը մարտակարգի մեջ այնտեղ է, որտեղից աւելի յարմար է ղեկավարել ամբողջ վաշտը և դիտել թշնամուն. նաև շրջապատում երկու և աւելի դասակ եղած ժամանակ անմիջապես ղեկավարել նրանց գործողությունները։

Վաշտապետի մոտ, նրա կարգադրությունները և դիտողությունները հաղորդելու (տես յօդ. 198) մարտադաշտը դիտելու համար, գտնւում են ադդայցյը, նշանառուները (փողարը) և մեծ-

բատարը և, եթե կարիք լինի, նոյնպէս և դասակներից անհրաժեշտ թւով զինուրներ։

Օժանդակի պետը գտնւում է այնտեղ, որտեղից աւելի յարմար է ղեկավարել օժանդակը, կապ պահպանելով վաշտապետի հետ. դիտելով շրջապատի գործողությունները և, որքան հնար է, նաև թշնամուն։

Դասակապետների և ջոկապետների տեղերը ցոյց են տրւած դասակի վարժութեան մէջ (տես յօդւած 113)։

Վերևում, եթե յատուկ պատւէր չի տրւել, գտնւում է օժանդակի մոտ և հսկում է վաշտի թիկունքի կարգ ու կանոնին, ժամանակին փամփուշտներ հասցնելուն և վիրաւորներին դուրս բերելուն։

Թմբակահարները (փողարները) գտնւում են օժանդակի կամ վաշտապետի մոտ, նրա պատւէրով։

ՄԱՐՏԱԿԱՐԳԻ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ,

201. Վաշտապետը ընդհանուր պարտականութիւնների նկատմամբ առաջնորդւում է կանոնագրքի 116-րդ յօդւածով։

Նա դատակնիքը բաժանում է շղթայի և ժամնդակի, նշանակում է շղթայամասը, դեկավարում ձրանց հրաձգությիւնը, շարժումներն ու գործողությիւնները, դատախազների ընթերցությամբ կանոնադրքով որոշված առիմանններում (յօդւած 117). հետևում է շղթայի կրակի գործողությիւնը և շղթան ուժեղացնում է ժամնդակի մասերով։

Շարժման ժամանակ վաշտապետը ցոյց է տալիս ուղղությիւնը կամ դիրքը, ուր դատակները պէտք տեղափոխուին, նշանակում է ուղղորդան դատակ և վերահսկում է մարտակարգի յարմարեցումն տեղանքին։ Նա իր շղթայում կազմակերպում է մարտադաշտի անպաշտպան թևերի պահպանությիւն և կապ է հաստատում իր անմիջական պետի և հարևան զօրամասերի միջև (տես յօդւած 128)։

202. Ժամնդակի պետը, վաշտապետի ընդհանուր ցուցումների համեմատ, ժամնդակի համար տեղ և շարք է ընտրում, տեղաբաշխում ու տեղափոխում է նրանց, յարմարեցրած տրւած ցուցումներին և շղթայի գործողությանց (տես յօդւած 196). նա վաշտապետի պատերով

միայն՝ մասերը է ուղարկում շղթան ուժեղացնելու և նրան օգնելու համար, և պարտական է միշտական կապ պահպանել նրա հետ. դիտողությիւն է կատարվում իր դիտելածքից թևերում և թիկունքում, եթէ սրանք պաշտպանած չեն հարևան զօրամասերով, կամ այդ նպատակով ուղարկած դէտքերով (տես յօդւած 197)։ Ժամնդակը դեկավարելու համար, նրա պետը առաջնորդում է քաց և փակ շարքերի համար ցոյց տրւած կանոններով։

203 Դատախազները, ջոկապետները և օղակների ատագները շղթայի մէջ դեկավարում են դատակի վարժությանն մէջ յիշած կանոններով (տես յօդւած 116-119)։

ՎԱՇՏԻ ՎԵՐԱԾՈՒՄԸ ՄԱՐՏԱԿԱՐԳԻ.

204. Վաշտը կարող է ամեն տեսակ շարքից, նոյնիսկ երթասիւնների, վերածել մարտակարգի։

Այս վերածումը, որքան հնարաւոր է, կատարում է քշնամուց ծածուկ և նրա կողմը ուղարկած վերջին դէտերի պաշտպանությանն տակ։

205. Տեղում կանգնած վաշտը մարտական վերածելու համար, վաշտապետը նախապես հետախուզությունն է կատարում ու միջոցներ ձեռք առնում թշնամուն դիտելու, թեւերը պահպանելու և կապի համար. սրա վաշտի բոլոր զինուորներին յայտնում է. ա. Ինչ որ յայտնի է թշնամու և իր հարևան զորամասերի մասին. բ. ինչ խնդիր որ առաջադրած է վաշտին կատարելու և թէ ինչպէս է ենթադրում այն ի կատար ածել. գ. մարտակարգի ընդհանուր ուղղութիւնը. դ. դասակները շղթայի և օժանդակի բաժանել, նրանց շղթայատասերը կամ առնելու տեղերը և. փամփշտի երկանիւնների մատուցը տեղերը և վիրակապութեան վայրը։

Երկու կամ աւելի դասակներ շղթայի ցրելու ժամանակ՝ նրանցից մէկը նշանակւում է ուղղապահ։

Ծանօթութիւն 1. Եթէ ժամանակը կարճ է, վաշտապետը պէտք է յայտնի գոնէ գործողութեան նպատակի մասին և դասակները բաժանի շղթայի և օժանդակի։ Մնացած ցուցումները նա յայտնում է առաջին հնարաւոր դէպքում դասակապետերի միջոցով։

Ծանօթութիւն. 2. Եթէ վաշտի մօտ դէպքերն են, այն ժամանակ վաշտապետը տեղ է նշանակում, որտեղից նրանք պէտք է գործի անեն կամ որտեղ պիտի սպասէն հրամանատարի կանչելու համար։ Առաջին դէպքում նա նրանց որոշ խնդիր է յանձնում. իսկ երբ հարկաւոր է, նշանակում է նրա համար և պաշտպան զօրամաս։

206. Դասակապետները չոկապետների օգնութեամբ սուպում են, թէ արդեօք զինուորները ճիշտ են հասկացել վաշտապետի յայտնածները (տես յօդուած 205), որից յետոյ վաշտապետը հրաման է տալիս.

Այս ինչ դասակները (կամ վաշտ) ՇՂԹԱ։ (Եթէ պէտք է վազո՛վ)։

Այս հրամանով, շղթայ կազմելու համար նշանակած դասակները բաժանուում, գնում են (քայլով կամ վազով) իրենց տեղամասերը, իրենց պետերի հրամաններով և ցրւում են, ինչպէս ասուած է դասակի վարժութիւնն ում (տես յօդուած 120–122), յարմարելով ուղղապահ դասակին, որին վաշտապետը ցուցումներ է տալիս։

Օժանդակի պետը իր մասը առնում է նշանակած տեղը և յուրմարեցնում է տեղանքին։

Այն պաշտօնատարները, որոնց համար 200-ըդ յօդուածում արդուած է լինել վաշտապետի և օժանդակի մօտ, նոյնպէս և պատգարակիները և փամփշտակիր զինուորները, եթէ վաշտապետը նրանց դուրս է կանչել, անմիջապէս ցրւում են իրենց համար նշանակուած տեղերը։

Վաշտի մօտ եղած գնդացիրները և փամփշտի երկանիւները բռնում են վաշտապետի նշանակած տեղերը (ծանօթութիւն, յօդուած 196 ըդի)։

207. Վաշտի վերածումը մարտակարգի, յառաջ շարժուելով կամ քայլելիս, կատարում է նախորդ՝ յօդուածի կանոնների համեմատ. բայց յատուկ յանձնարարութեան ժամանակ օժանդակ նշանակուած դասակները, իսկ նահանջի ժամանակ շղթայի համար նշանակուած դասակները կանգ են առնում, կազմափոխութիւն կատարում (ցրւում) տեղում, (գծով). միւսները շարունակում են շարժուելը և ցրւում են (կազմափոխւում են) քայլելիս։

Երբոր շղթայի և օժանդակի մէջ առաջ է

գալիս առանձնացած հեռակայութիւնը, կանգ առած դասակները շարունակում են շարժումը։

ՀՐԱՁԳՈՒԹԻՒՆ.

208. Շղթայի մէջ հրաձգութիւնը կատարւում է դասակներով. նրանցից իւրաքանչիւրի մէջ դասակի վարժութեան մէջ առնմանուած կանոններով և հրամաններով (առ յօդուած 113–126). կրակ բանալու համար վաշտապետը դասակապետներին տալիս է համապատասխան պատուէրներ, ցոյց տալով հրաձգութեան նպատակները (բոլոր դասակների համար ընդհանուր դանդաղ նպատակակէտեր) և կրակի տեսակը։

Կրակը դադարեցնելու համար՝ վաշտապետը տալիս է, որ կրկնում են դասակների և շղթաների պետերը, կամ տալիս է համապատասխան պատուէրներ։

209. Դասակների (և շղթաների) պետերը շղթայի մէջ պարտական են, չսպասելով յատուկ պատուէրների, իրենք-իրենց դադարեցնել կրակը, եթէ նպատակը, որը գնդակակոծւում է, քանդուել է, կամ իր դասակի (շղթայի) զինուորներին տեսանելի չէ, կամ երբ կրակը անկարգ է դառնում.

Եւ ընդհակառակը, իր նախաձեռնութեամբ վտանգում է նպատակները և կրակ է բանում այն պէպքերում, երբ անյեսաձգելի է, և եթէ վաշտապետը այդ չի արգելել։

210. Օժանդակը կրակ է բանում միայն վաշտապետի պատւէրով վաշտի վարժութեան ու. պլեի մէջ յիշած կանոններով և հրամանների յօդուած 190-193. բացի այս դէպքերից, երբ թշնամին յանկարծ երևում և վտանգ է սպառնում։

ՄԱՐՏԱԿԱՐԳԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԸ.

211. Մարտակարգի շարժումները կատարում են վաշտապետի պատւէրներով, որոնցով նա որոշում է շարժման ընդհանուր նպատակը և իւրաքանչիւր դասակին (նոյնպէս և զբնդացիրներին, եթէ կան վաշտի մօտ) տրւած մասնաւոր խնդիրները։

212. Շղթայի մէջ եղած դասակները շարժումները կատարում են դասակի վարժութեան մէջ առնուած կանոններով (տես յօդուած 127-134.), բայց փոխադարձ օգնութիւն հաստ-

նելով իրար և կապ պահելով վաշտապետի և ուրիշ հարևան զօրամասերի հետ։

213. Օժանդակը, եթէ չի առանում առանձին պատւէր, պէտք է օժանդակի պետի կարգադրութեան համաձայն իր շարժումները յարմարեցնի շղթայի շարժումներին (տես յօդուած 196 և 202)։

Նա կարող է տեղափոխել մի թաքստոցից մի ուրիշ թաքստոց, քայլով, վազելով կամ սողալով, ամբողջ կազմով, կամ առանձին կամ շղթայի պէս՝ մաս-մաս և մէկ-մէկ։

214. Մարտակարգի ետ տեղափոխելու ժամանակ, վաշտապետը թիկունքում դիրք է ընտրում և հրամայում է, որ օժանդակը կամ շղթայատեսներից մէկը, նախապէս բոնեն այդ դիրքը։ Ետ նահանջելու պատւէրը պիտի տալ ոչ վաղ, քան առաջուց նահանջած մասի հրաձգութեան համար պատրաստ լինելը։

Շղթայատեսները, ետ նահանջելով պէտք է, որքան հնար է, շուտ թիկունքում բռնած դիրքի ճակատը բաց անեն, որպէսզի հնարաւորութիւն տան այնտեղից շուտ կրակ բանալու։

ՇՂԹԱՅԻ ՈՒԺԵՂԱՑՈՒՄԸ.

215. Շղթայի ուժեղացման մասին կոչդրությունը կարող է անել միայն վաշտապետը, որը օժանդակից մի մաս է նշանակում և ցույց է տալիս նրա պետին դործողության նպատակը և պահանջած ուժեղացման ուղղությունը։

216. Շղթան օժանդակից ուժեղանում է երկայնացումով կամ խտացումով։ Առաջին դեպքում շղթան ուժեղացնող դասակը տանձին շղթայամաս է կազմում նախկին շղթայի թևերից մեկում, իսկ երկրորդ դեպքում նա սկսում է շղթայի միջանցների մեջ։

217. Շղթան ուժեղացնելու համար նշանակված դասակի պետը կամ իր դասակը իսկոյն ցրում է ցույց տալ ուղղությամբ, կամ նախապէս ծածուկ տեղափոխում է ցրելու համար յուրաքանչյուր մի տեղ։

218. Եթե որ շղթան խտացումով ուժեղացնելուց յետոյ՝ նրա մէջ գտնվող օթյամասերի պետերն անխուսափելիօրէն իրար են խառնում, այն ժամանակ շղթայի մէջ գտնված դասակապետները և չոկապետները, եթէ վաշտապետը պատէր ուած չէինի, իրենք իրենց հրամանատարության տակ են ընդունում այն պետերին, որոնք իրենց շղթայամասերն են մտել, իսկ եթէ շղթան ուժեղացնող օթյամասի հետ գալիս է և մի ուաղ պետ, այն ժամանակ շղթայամասի պետը մնում է նրա իշխանության տակ և խառնված դասակների կարգադրումը կատարում է այս պետի պատէրով։

Ծանօթութիւն. ուաղ դիրքը հաշում է պաշտօնով, իսկ հատուկ պաշտօններ ունեցած դէպքում՝ աստիճանով։

Առաջին հնարաւոր դէպքում պէտք է խառնուած զինուորներին տեղափոխել իրենց դասակներում, չնկերում և օդակներում։

ՄԱՐՏԱԿԱՐԳԻ ՈՒՂՂՈՒԹԵԱՆ ՓՈԽՈՒՄԸ.

219. Տեղում կամ շարժման ժամանակ մարտակարգի ուղղությունը փոխելու համար, վաշտապետը դասակներին համապատասխան պատէրը է տալիս ցույց տալով դործողության նպատակը, նոր ուղղությունը և նշանակում է ուղղապահ դասակ։

Ուղղապահ դասակը վարում է, ինչպէս դասակի վարժության մէջ է ցույց ուած (տես

յօդուած 135 և 136). միևս դասակարգումները շղթայի մէջ իրենց դասակները տեղափոխումներ նոր գծի վրայ, յարմարելով ուղղագիծ դասակին։

Օժանդակի պետը, եթէ յատուկ պատուէր չի տացել, օժանդակը տեղափոխում է յարմարելով շղթայի հետ (տես յօդուած 213) և այս մասին զեկուցում է վաշտապետին։

220. Երբ անհրաժեշտ է ուղղութիւնը բազմակողմ անկիւնով փոխել, պէտք է օժանդակ մասից նոր շղթայ ձգել նոր օժանդակ կարմելով, եթէ պէտք է, ևս կանչուած առաջադաս շղթայի մասից։

ԳՐՈՀ ԵՒ ՍԻՆԱՄԱՐՏ.

221. Գրոհը և սինամարտը վաշտի մարտակարգի մէջ կարող են կատարել միայն շղթայով և նոյնիսկ շղթայի մի մասով, միայն օժանդակով կամ շղթայով օժանդակի հետ միասին։

222. Միայն շղթայով գրոհը կատարւում է պատերի վարժութեան մէջ 137-142-րդ յօդուածներում յիշուած դէպքերի համեմատ։ Օժանդակը հետևում է շղթային, որպէսզի միշտ

պատրաստ լինի նրան օգնելու։ Երբ հարկաւոր է թշնամու վրա գրոհ տալ շղթայի մի մասով, այն ժամանակ վաշտապետը այս մասին համապատասխան պատուէրներ է տալիս դասակապետներին։ Շղթայի մէջ ձեռնարկուած միևս դասակները գրոհին ազակցում են կրակով։

223. Երբ օժանդակին պատուէր է տրուած վնասակ առանց շղթայի մասնակցութեան գրոհի դիմել հակառակորդի վրայ, այն ժամանակ նա, որքան հնարաւոր է, մօտենում է թշնամուն իրեն ցոյց տուած ուղղութեամբ (տես յօդուած 213) և մօտ 50 քայլ հեռաւորութիւն, վրայ է վազում ամենամարտ։ Շղթան օժանդակի շարժումը օգնում է կրակով, իսկ երբ այնտեղ հասնում է, ապա վաշտապետի պատուէրով, նա նոյնպէս պէտք է գրոհի գնայ և անցնի ամենամարտի։

224. Օժանդակի հետ միասին շղթայի գրոհ տալու համար, վաշտապետը այս մասին նախապատրաստում է դասակներին, ցոյց տալով գրոհի ուղղութեան նպատակը, առաջնակայ հարուածի ուղղութիւնը, և յամառում է օժանդակին կից

մօտենալ շղթային (վազելով կամ սողալով)։

Այս կատարելուց յետոյ, նայած թշնամու հեռաւորութեանը, վաշտապետի պատւէրով, մի. ժամանակ թէ շղթան և թէ օժանդակը կամ տեղից աւելի մօտ են դիմում (երբ տարածութիւնը մօտ 50 քայլ է, համաձայն յօդուած 139 ի), կամ միասին շարժւում են դէպի դրօհ, որը պիտի վերջանայ աւելի մօտով (տես յօդուած 140-141)։

225. Երբ վաշտը դրօհի է դիմում, գնդացիրները շարունակում են գնդակոծել թշնամուն, մինչև որ դատակները կկտրեն նրանց կրակը, որից յետոյ, եթէ առանձին պատւէր չեն տալիս, նրանք դուրս են գալիս իրենց դիրքերից և հետևում են վաշտին, որպէսզի պատրաստ լինեն անյապաղ կրկին կրակ բանալու, երբ հնարաւորութիւն առնեն։

226 Թշնամու դիրքը գրաւելով վաշտապետը պատւէր է տալիս դատակապետներին (նոյնպէս և գնդացիրը խմբի պետին) թշնամու դէմ նոր գործողութիւններ սկսել. (հետապնդել նրան աչքերով կամ կրակով, դնոր բռնել այնտեղ

ամրանալու և թշնամուն օդնութեան հասնող զօրամասերին դիմադրելու համար և այլն), կամ վշտի հաւաքում է կարգի բերելու, և թշնամու դէմ ընդհանուր շարքով յետագայ գործողութիւններն սկսելու համար։

ՎԱՇՏԻ ՀԱՒԱՔԸ։

227. Վաշտի հաւաքը մարտակարգից՝ կատարւում է դատակաւոր դասաշարի հաւաքման ցուցումներին համեմատ (տես յօդ. 189)։

ՄԱՍՆ Դ.

ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ.

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ՇԱՐՔԵՐ.

ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ՀԱՄՐԱՆՔԸ.

228. Գումարտակի իւրաքանչիւր վաշտ համբուրում է առանձին, ինչպէս ցոյց է տրուած վաշտի վարժութեան մէջ։

Գումարտակի բոլոր շարուածքների մէջ վաշտերը պահում են իրենց համարները՝ անկախ իրանց տեղադրած տեղաւորութիւնից։

229. Գումարտակի համարդը, փողերը (ուր սահմանուած է) ուղղացոյցը և ձիաւոր սուրհանդակները նշանակւում են գումարտապետի յանձնարարութիւնները և պատւէրները հաղորդելու համար։

Ուղղացոյցը, բացի այդ, ծառայում է գումարտապետի և նոյնպէս գումարտակի հետաքրքրութիւնը ցոյց տալու համար. վերջին դէպքում նա կանգնում է այնտեղ, ուր պիտի լինի գումարտակի ճակատի կենտրոնը, և երկար դարձնում է այն կողմը, դէպի ուր ճակատը պիտի դարձած լինի (յօդ. 148)։

ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ՇԱՐՔԵՐԸ ԵՒ ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՐՆԵՐԻ ՏԵՂԵՐԸ.

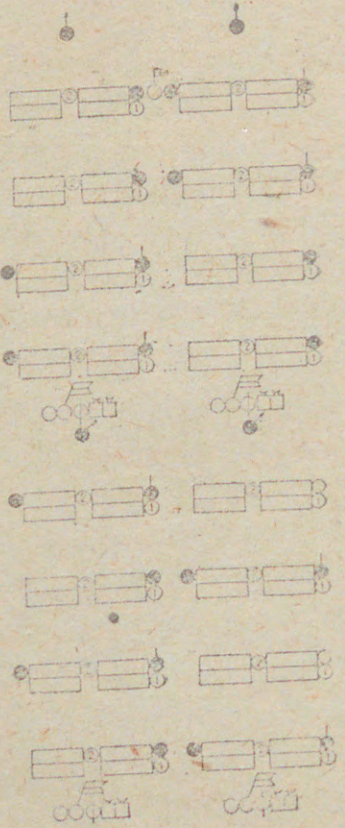
230 Գումարտակի շարքերը կազմւում են վաշտի շարքերի միացումից։ Նրանց վերաբերում են՝ ա. սիւներ — օժանդակիւ և երդմահիւ և բ. վաշտապետ պատշար. բացի այդ դրօշակը մնում է գումարտակի մարտակարգ։

Ա. ՍԻՒՆԵՐ

231. Գումարտակի օժանդակիւնի մէջ բոլոր վաշտերը ունենում են գասակասիւներ և տեղաւորւում են երկու գծի վրայ. երկու վաշտը կազմ կազմի առաջին գծի վրայ, միւս երկուսը՝ երկրորդ գծի վրայ, առաջիններին ծոծրակից պէտ։

Երթասիւնի մէջ մի վաշտ միւսի հետևից կազմասիւնով։

(խաղալ ժամանակի վաշտը հաւասարաչափ շարքերով)

232. Վաշտերի դասաւորումը սիւներուն մէջ կախուած է գումարտակի հայեցողութենէն. իսկ եթէ նա պատերը չի ուզեր, վաշտերը կանգնում են համարներուն կարգով աջից դէպի ձախ և վերից դէպի օդափոխիչի տուրը։

233. Մի գծի վրայ տեղաւորուած վաշտերի ներսի թիւերի միջանցները — 3 քայլ է, մէկ մէկու հետ կանգնած վաշտերի միջև եղած հեռակայութիւնը — 10 քայլ։

234. Գնդապետը խոսքը կանգնում է գումարտակի հետև 20 քայլի վրայ շարժման կարգով և այնպէսի շարքով, որ նրա ճակատն իր երկայնութեամբ աւելի չլինի գումարտակի սիւների ճակատից։

Փամփշտի երկանիւները կանգնում են դէպ դասերը խմբի հետև 10 քայլի վրայ. (իսկ եթէ այն չկայ, գումարտակի հետև) մի գծի վրայ, կամ սիւնով, 6 քայլ միջանցներով և երկանիւների մէջ 3 քայլ հեռակայութեամբ։

235. Գումարտապետը կանգնում է այնտեղ, որտեղից աւելի յարմար է գումարտակը դիտելու։

Նրա մօտ են գտնւում 229-րդ յօդւածում յիշւած պաշտօնատարները, բայց գումարտակի ուղղագրից, որը եթէ գումարտակի մօտ կանչւած չէ, կանգնում է օժանդակների մէջ, մինչև միջանցում առաջին գծի վաշտերի միջև, իսկ երթևեկութեան մէջ առաջատար վաշտի առաջատար չակի ձախ թևում. բոլոր դէպքերում առաջին տողանի մէջ։

Նշումներ։ Երբոր օժանդակների մէջ վաշտապետները կանգնում են վաշտերի ա֊ջ թևերում, այն ժամանակ գումարտակի ուղղագրը երկրորդ տողանն է անցնում։

236. Վաշտերի բոլոր պաշտօնատարները սեւեռի մէջ կանգնում են վաշտի վարժութեան մէջ իրանց համար որոշւած տեղերում, բացի վաշտապետներից, որոնք կանգնում են իրենց վաշտերի կենտրոնի դիմաց 5 քայլի վրայ։ Եթէ վաշտապետները ձիով են, այդ ժամանակ նրանք օժանդակների մէջ կանգնում են 3 քայլի վրայ դրան թևերի ա֊ջ կամ ձախ կողմում, իսկ երթևեկութեան մէջ իրենց վաշտերի առաջատար դասակների ա֊ջ թևերի մօտ, դարձեալ 3 քայլի վրայ։

237. Գումարտակի թմբկահարները (փողարները) դէպի գումարտակի ա֊ջ (ձախ) թևս հրամանով, թմբկաճօթները (փողաքները) դուրս են գալիս և երկատող շարւում գումարտակի առաջին գծի վաշտերի ա֊ջ (ձախ) թևից 4 քայլ հեռու, հաւասարեցնելով առաջատար դասակների երկրորդ տողանի հետ։ Այդ ժամանակ գումարտակի թմբկահարը (փողարը), նրանց ընդհանուր հրամանատարութիւնը ստանձնելով, կանգնում է թմբկահարների (փողարների) կենտրոնի դիմաց՝ մի քայլ հեռու։

Նշումներ։ Եթէ շարքում գտնւում են մէ֊ջ թմբկահարներ և մէ֊ջ փողարներ, այն ժամանակ փողարները կանգնում են թմբկահարներից ա֊ջ. իրենց ա֊ջ թևում կանգնում է գումարտակի փողարը։ Գումարտակի թմբկահարը կանգնում է, ինչպես ցոյց է տրւած վերը։

238. Գումարտակի թմբկահարները (փողարները) գումարտակի առաջ հրամանով, նրանք շարւում են (յօդւած 237) գումարտակի կենտրոնի առջև մի դասակի հեռաւորութեամբ։ Բացի այդ, եթէ գումարտակի սիւնի ճակատը

թմբկահարներինի (փողարներինի) ճակատից աւելի նեղ է, այն ժամանակ նրանք քառակուսներ են կազմում և փակւում։

Բ. ՎԱՇՏԱՒՈՐ ՉԱՏԱՇԱՐ.

239. Վաշտաւոր դասուշարի մէջ վաշտերը գնում են մէկ կամ երկու գծով կամ եռասահման, պատէրով որոշած միջանցներով և հեռակայութիւններով։ Իւրաքանչիւրը վաշտ իր վաշտապետի հայեցողութեամբ, կարող է վանդակել այնպիսի շարքով, որը աւելի կյարմարւի պարագային։

240. Եթէ գումարտակը չի ցոյց տալ վաշտերի դասաւորման ձևը, այն ժամանակ վաշտերը տեղաւորւում են երկու գծի վրայ մօտ 100 քայլ միջանցներով և հեռակայութիւններով, առաջին և երկրորդ վաշտերը՝ առաջին, երրորդ և չորրորդը՝ երկրորդ գծի վրայ։

241. Գնդացիր խումբը, իր փամփշտի երկանիւնների հետ, գումարտակի ցուցումով գնում է վաշտերից մէկի մօտ։ Իսկ եթէ նրա տեղը չի նշանակւած, այն ժամանակ գնում է երկրորդ գծի ձախ վաշտի մօտ։

Փամփշտի երկանիւները տեղաւորւում են գումարտակի ցուցումով։

242. Գումարտակի բոլոր պաշտօնատարները, որ յիշած են 229-րդ յօդւածում, վաշտաւոր պատաշարի ժամանակ գնում են գումարտակի մօտ կամ որտեղ նա ցոյց կտայ։

Վաշտի պաշտօնատարները ընկնում են ցոյց տւած վարժութեան մէջ։

ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ԴԵՆՍՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ.

243. Գումարտակը դիմավարելու համար գումարտապետը գոյ ծաղրում է պատէրներ և հրամաններ։ Երբոր գումարտակը օժանդակող է կանդնած, այն ժամանակ նրա բոլոր մեանական գործողութիւնները կատարւում են գումարտապետի անմիջական հրամանով։ Վաշտապետը զգաստացրի և երթևեկի ժամանակ կատարողական հրամանները տալիս են վաշտապետները։

ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԵՒ ՈՒՂՂՈՒԹԵԱՆ ՓՈԽՈՒՄԸ.

244. Գումարտակի սիւների շարժումները

կատարում են վաշխի դատակռիւնի համար ցոյց տուած կանոններով և հրամաններով. միայն պահելով նախորդ յօդուածում ասուածները։ Երթեւեկութեան ժամանակ ընդհանուր ոտքը դումարտակի բոլոր վաշտերի համար չի պահանջուում։

245. Հաւատարումը նշանակւում է հրամանով. թէկ եթէ այդ նշանակուած չլինի, այն ժամանակ դումարտակի օժանդակութիւնը հաւատարում է պէսի կենտրոնը, իսկ երթեւեկութիւնը—պէսի ձախ թեի կողմը. բացի այդ՝ ետևից գնացող վաշտերը հաւատարում էն առջևից գնացողների ծոծրակին նայելով։

246. Օժանդակութիւնը կարող է իր ուղղութիւնը փոխել տեղում և շարժման ժամանակ վաշխի դատակռիւնի համար ցոյց տուած եղանակներով, համապատասխան հրամաններով և նրա համար տուած կանոնների համեմատ (յօդուած 170)։ Բացի այդ՝ մի գծով կանգնած վաշտերը վարւում են ինչպէս մի վաշտ։

247. Երթեւեկութեան ուղղութեան փոխումը կատարւում է վաշտերի յաջորդական շրջումով

(յօդուած 171 և 243)։

248. Վաշտաւոր պատասխանի մէջ գտնուած դումարտակի շարժումները և ուղղութեան փոխումը կատարւում է դատակռիւը դատաչխի համար ցոյց տուած կանոնների համեմատ (յօդուած 172)։

249. Բոլոր դէպքերում, դումարտակի շարժումների և ուղղութեան փոխումի ժամանակ դնդացիր խումբը և վաշտերի փամփշտի երկանիւները տակաւ են շարժւում իրենց տեղերը (յօդուած 234 և 241), յարմարւելով դումարտակի շարժումներին։

ԴՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ՍԻՒՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱՓՈԽՈՒՄԸ.

250. Սիւների կազմափոխումը կատարւում է նախ՝ դումարտակապետ տուած նախապատրաստական հրամաններով, պատեհքներով, որոնցով նա որոշում է վաշտերի տեղաւորման համար պահանջած կարգը, և ապա՝ վաշտապետների անմիջական հրամաններով։

Այն վաշտապետները, որոնք պէտք է շարժում կատարեն, իրանք հրամանով որոշում են հրացանը կրելու ձևը։

251. Օժանդասիմը երթասիմի է փոխանում միայն յառաջ շարժելով կամ քայլելիս, յաջորդաբար վաշտ վաշտի ետևից, որա համար գումարտակը ցույց է տալիս նպատակը և ուղղությունը ու, եթե հարկաւոր է, յայտարարում է վաշտերի դասաւորման համար պահանջած կարգը, ապա հրաման է տալիս.

Գումարտակ, աջից (ձախից) քոկ առ քո՛ւկ այս ինչ վայտ, յառա՛ջ։

Այս հրամանով գումարտապետի նշանակած վաշտապետը չափասիմն կազմելով՝ առնում է իր վաշտը ցույց ուած ուղղությամբ։ Միւս վաշտերը սպասում են (կանգ են առնում) գումարտապետի ցույց ուած հերթին, մինչև որ հետդհետէ իրանց համար տեղ բացւի. իսկ եթե հերթ չի նշանակուած, այն ժամանակ համարների կարգով ձգւում են առաջաւոր վաշտի ետևից, իրենց պետերի հրամաններով։

252. Երթասիմից օժանդասիմն կազմելը կատարւում է միայն առաջաւոր մասի համեմատ, տեղում կամ առաջաւոր մասը կանդնեցնելով։ Այսպիսի կազմափոխութեան համար գումարտապետը ցոյց է տալիս նպատակը և պահանջած ուղղութիւնը, ապա հրաման է տալիս.

Գումարտակ, օժանդասիմ—ԿԱԶՄԻ՛Ր.

Այս հրամանով առաջաւոր վաշտի պետը նրան դասակասիմն է շարում (յօդւած 180) և կանգնեցնում է (եթե գումարտակը շարժւում էր), ճակատը դարձրած ցոյց ուած ուղղութեամբ։ Միւս վաշտերը ամենակարճ ճանապարհով գնում են հրամանի համապատասխան տեղերը և նոյնպէս շարափոխւում. բացի այդ՝ եթե յատուկ պատւէր չէ եղել, այն ժամանակ, առաջաւորին հետևող վաշտը կանգնում է ձախ և նրա կողքին, առաջին գծի վրայ, իսկ միւսները՝ երկրորդ գծի վրայ։

253. Գնդապետը խոսքը գումարտակի բոլոր կազմափոխութիւնների ժամանակ անցնում, կանգնում է համապատասխան շարքերում իրեն համար որոշած տեղում և շարափոխւում է իր պետի անմիջական հրամաններով։

Փաստիշի երկանիւներն անցնում են 234-րդ յօդւածով իրանց համար որոշած տեղը։

ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ՎԵՐԱԾՈՒՄԸ ՎԱՃԱՌԱԿՈՐ ՋԱՏՍԵԱՐԻ ԵՒ ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ՀԱՒԱՔԸ։

254. Գումարտակը կարող է վերածուել վաշտաւոր պատաշարի ամեն տեսակ շարքից, տեղում և շարժման ժամանակ։

Այդ կատարւում է վաշտի պատակատը պատաշարի վերածուելու մասին 187-րդ յօդւածում տրուածների համեմատ։

255. Եթէ գումարտակապետը չի ցոյց տուել, թէ վաշտերը իրար նկատմամբ ինչ դրութիւն պէտք է ունենան, այն ժամանակ վաշտապետը զատաշար ԿՈՉՄԻՐ հրամանով, օժանդակութիւնից առաջաւոր վաշտերը պատւում, և հետեւում են 70 քայլ կէս-աջ և կէս-ձախ դարձով, որից յետոյ դէպի ճակատի կողմն են շարժւում մօտ 50 քայլ աջ և ձախ (յօդւած 240)։ Եթէ նշանակւած չէ ուղղապահ վաշտ, առաջաւոր վաշտերից մէկը թեւերը համաբաւում է ուղղապահ։

256. Գնդացիր խումբը վաշտերի հետ միաժամանակ անցնում է գումարտակապետի ցոյց տւած տեղը (յօդւած 241) իր պետի հրամանով։

257. Վաշտաւոր պատաշարից գումարտակը հաւաքելու համար գումարտակապետը պատւէր է տալիս (ուղարկում)։ վաշտապետները առաջ իրենց վաշտերը շարափոխում են պատակախնդրի և յետոյ նրանց ամենակարճ ճանապարհով առաջնորդում հաւաքի տեղը, որ որոշւում է գումարտակապետի պատւէրի համեմատ և կանգնեցրած ուղղացոյցով։

Եթէ առանձին պատւէր չի եղել, գումարտակը հաւաքւելով կազմում է օժանդակութիւն։

ԳԼՈՒԽ Բ.

ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ՄԱՐՏԱԿԱՐԳԸ, ՄԱՐՏԱԿԱՐԳԻ ԿԱԶՄԸ ԵՒ ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՐՆԵՐԻ ՏԵՂԵՐԸ։

258. Գումարտակի մարտակարգը կազմւում է վաշտային մարտավայրերի համար նշանակւած և գումարտակի օժանդակում թողած վաշտերից։ Վաշտային մարտավայրերում կարող են լինել գումարտակի բոլոր վաշտերն էլ։

Գումարտակի մարտակարգի համար նշանակւած տեղը կոչւում է գումարտակի մարտավայր։

259. Զորային մարտավայրերում եղած վաշտերը տեղաւորւում են այնպէս, որ երբէք հնարաւոր պահեն ճակատի գծով գումարտակների ցուցամիներով։ Իւրաքանչիւր վաշտ տեղաւորւում է իր պետի որոշմամբ, առաջնորդւելով վաշտի վարժութեան մէջ ցոյց տւած կանոններով (յօդ. 194–200)։

260. Գումարտակի օժանդակի վաշտերը դասաւորւում են զորային մարտավայրերի ուղիղ եաեում կամ եասատիճան, կապ եղովնրանց հետ, և նրանցից այնպիսի հեռաւորութեան վրայ, որ մի կողմից՝ հնարաւորութիւն ունենան ժամանակին օգնութեան հասնել նրանց, միւս կողմից թշնամու կրակից անեղի կորուստ չենթարկւեն և նրանից աննկատելի լինեն։

Գումարտակի օժանդակի մասերը տեղաւորւում են կամ միասին և կամ բաժան-բաժան։ Եթե օժանդակի մէջ մի քանի վաշտ միասին են լինում և գումարտակը յատուկ հրամանատար չի նշանակել, այն ժամանակ օժանդակի ընդհանուր հրամանատարութիւնը ստանձնում է օժանդակ կազմող վաշտերի պետերից աւագը։

Գումարտակի օժանդակի վաշտերի տեղերը ցոյց է տալիս գումարտակապետը. իւրաքանչիւր վաշտի շարքը որոշում է իր պետը, իսկ եթէ մի քանի վաշտ միասին են տեղաւորւած՝ օժանդակի պետը։

261. Գնդացիր խումբը, գումարտակապետի ցուցումով գտնւում է կամ գումարտակի օժանդակի մօտ, կամ—ամբողջովին կամ դասակներով—վաշտերի մարտավայրերում, կամ վերջապէս կազմում է առանձին գնդացիրային մարտավայր։ Վերջին դէպքում գնդացիրների մօտ կարող է հեռաւորից պաշտպանակ նշանակւել (ծանօթութիւն 196 և 205 յօդւածների)։

Փամփշտի՝ երկանիւները տեղաւորւում են միասին կամ բաժանւում են գումարտակի վաշտերի մէջ (ծանօթութիւն 196 յօդւածների)։

262. Թշնամու կողմի վրայ հակելու, թիերնուքիկոնը պահպանելու.—երբ պաշտպանւած չեն հարևան օգրամասերով,—գումարտակի մարտակարգի և կողքի գործող օգրամասերի միջև կապ պահելու միջոցները սահմանում է գումարտակապետը։

եթէ այս մասին կոդիֆիկացիա արուած չէ, այն ժամանակ վաշտապետները և նոյնիսկ դասակապետները պարտական են այդ անել ինքնուրոյն կերպով (յօդուած 197 և 198)։

263. Գումարտակատի տեղը այնտեղ է, որտեղից աւելի յարմար է ղեկավարել մարտակարգը և դիտել մարտադաշտը։

Բացի 229-րդ յօդուածում յիշուած պաշտօնատարներից, նրա մօտ են գտնւում (եթէ հարկաւոր է) և անհրաժեշտ թւով գինուորներ՝ կապ պահելու ծառայութեան համար։

Ժամանակն սկսող իր համար այնպիսի տեղ է ընտրում, որտեղից յարմար է ղեկավարել ժամանակը և միևնոյն ժամանակ կապը չկորցնել գումարտակի և մարտամասի վաշտերի հետ։

Պաշտօնատարների տեղերը վաշտերում ցոյց է տրուած վաշտի վարժութեան մէջ (յօդուած 200-րդ)։

Ծանօթութիւն. Անհրաժեշտ մնալու համար ձիաւոր պաշտօնատարները մարտակարգում պէտք է ժամանակին իջնեն ձիերից։

ՄԱՐՏԱԿԱՐԳԻ ՎԵՐԱԾՈՒՄԸ.

264. Գումարտակը կարող է մարտակարգի

վերածուել ամեն տեսակ շարքից նոյնիսկ երթային։

265. Գումարտակը մարտակարգի վերածելու համար, գումարտապետը նախապէս հետախուզութիւն է կատարում և թշնամուն դիտելու թիւերն ու թիկունքը պահպանելու և կապ պահելու համար մի ջոկատներ է ձեռք առնում, ապա յայտնում է վաշտապետներին և գնդացիր խմբի պետին (եթէ հնարաւոր է և բոլոր գինուորներին). ա. ինչ որ յայտնի է թշնամու և հարևան զօրամասերի մասին. բ. թէ ինչ է պրծնողութեան ընդհանուր նպատակը, ինչպիսի խնդիր է առաջադրած գումարտակին և ինչպէս է նախատեսում այն կատարել ածել. գ. վաշտերին և գնդացիրների բաժանումը մարտամասերի և գումարտակային օժանդակի. իւրաքանչիւր վաշտին առաջադրած խնդիրը և ուղղութիւնը (առաջխազացման ժամանակ), կամ նրանց տեղերը (ինքնապաշտպանութեան ժամանակ). դ. գնդացիր խմբի տեղը և խնդիրը, (եթէ նա ունի առանձին մարտավայր) և. փամփշտի երկանքների տեղը և վիրակապութեան վայրը և զ. այն տե-

ը, ուր պէտք է դանի ինքը դումարտապետը, ուր նրան պէտք է ուղարկեն գնդապետները։

Մարտավարներն ուղարկուած վաշտերից որն է մէկը կարող է ուղղապահ նշանակուել։

Ծանօթութիւն. Եթէ ժամանակը կարճ է, դումարտապետը պէտք է ցոյց տայ ընդհանուր դործողութեան նպատակն և ուղղութիւնը կամ առ, այն վաշտին կամ վաշտերին, որոնք պէտք է անյապաղ գործի անցնեն։ Մեծ վաշտերին անհրաժեշտ տեղեկութիւնները յայտնում է առաջին հնարաւոր դէպքում։

266. Վաշտապետները դումարտապետից ստացած պատուէրները հաղորդում են իրենց վաշտերին, որից յետոյ, դումարտապետի պատուէրով, մարտավարը վաշտերը գնում են իրենց համար նախորոշուած տեղերը և երբ հարկաւոր է, վերածւում են մարտակարգի (յօդուած 205—207). իսկ դումարտային օժանդակի վաշտերը բռնում են իրենց տեղերը (յօդուած. 260)։

ՄԱՐՏԱԿԱՐԳԻ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ.

267. Դումարտապետը մարտակարգը ղեկավարում է պատուէրներով դումարտապետը վաշ-

տապետների համար (նոյնպէս և դնդացիը խմբի պետի համար, եթէ նա առանձին մարտավար է, ունենալու) գործողութեան նպատակ որոշելով և նրանց խնդիրները տալով (յօդուած 265) որում պատուէրը կատարելու համար ապահովութիւն է տալիս, միայն թէ նրանք չունենան պատուէրներից. վաշտապետները դումարտապետի պատուէրները կատարելիս առաջնորդւում են այն կանոնադրքի երրորդ մասում տրուած կանոններով (յօդուած 201, 204 և 205)։

ՄԱՐՏԱԿԱՐԳԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԸ.

268. Դումարտակի մարտակարգի շարժումները կատարւում են դումարտապետի պատուէրներով որոնք որոշում են շարժման ընդհանուր նպատակը, իւրաքանչիւր վաշտի մանաւանդ խնդիրը (և դնդացիր խմբի, եթէ նա առանձին է գործում), ուղղապահ վաշտը (եթէ նա առաջուց նշանակուած չի եղել), իսկ երբ հարկաւոր է, և վաշտերի շարժման հերթը։

Մարտավար ի վաշտապետները շարժում-

ներըը կատարում են դումարտապետի պատասխանների համաձայն, վաշտի վարժութեան (յօդուած 211—214) բացատրած կանոնները, միշտ պահելով ուղղապահ վաշտի կողմի վրայ և փոխադարձաբար օգնելով հարևան զօրամասերին։

Գումարտային օժանդակը, եթէ դումարտապետից առանձին պատէր չի ստացել, իր շարժումները յարմարեցնում է մարտավայրերի վաշտերի շարժումներին, և նկատի ունենալով, որ միշտ պատրաստ պիտի լինի նրանց օգնելու։

269. Մարտակարգի ուղղութիւնը միշտ անվիճելի պահելու համար դումարտապետը համապատասխան պատէրներ է տալիս վաշտերին, ցոյց տալով նոր ուղղութիւնը և եթէ հարկաւոր է, նշանակում է նոր ուղղապահ վաշտ։

Վաշտապետները պատէրները կատարում են վաշտի վարժութեան մէջ ցոյց տուած կանոնների համեմատ (յօդուած 219 և 220)։

Երբ անհրաժեշտ է ուղղութիւնը բռնական մեծ անկիւնով փոխել, պէտք է դումարտակի օժանդակից մասեր նշանակել նոր վայրային մարտավայրերի համար, նոր օժանդակ կազմե-

լով (եթէ պէտք է) առաջնայ մարտավայրերի վաշտերից։

270. Գնդացիրները տեղափոխում են այն զօրամասերի պետերի կարգադրութեամբ, որոնց նրանք տրուած են, կամ դումարտապետի պատէրով, եթէ նրանք ունեն յատուկ մարտավայր (յօդուած 261)։

Փամփշտի երկանիւները յարմարում են դումարտակի կամ այն վաշտերի շարժումներին, որոնց հետ են։

271. Մարտավայրերի վաշտերի ուժեղացումը դումարտային օժանդակից, կատարում է դումարտապետի պատէրով, որը ուժեղացող զօրամասին ցոյց է տալիս գործողութեան նպատակը, տեղը, կամ ուղղութիւնը (յօդուած 267), իսկ երբ որևէ մարտավայրում ժողովում են մի քանի վաշտեր, այն ժամանակ նորակազմ մարտավայրերին նշանակում է պետը։

Վաշտապետները դումարտապետի պատէրները կատարում են առաջնորդելով վաշտերը վարժութեան ցուցումներով (յօդուած 204—207)։

272. Երբ մի վաշտային մարտավայրում

մի քանի վաշտերի մասեր խառնուում են իրար և նրանց ընդհանուր հրամանատար չի նշանակուած գումարտակի կողմից, այն ժամանակ վաշտապետների ուսերը պարտական է առանձին մարտավայրի ընդհանուր հրամանատարությունը, կամ նա մարտավայրերի մասերին առանձին պետեր է նշանակում, ինքը միայով իրրև պետ նրանցից մէկին։

Առաջին հնարաւոր դէպքում պէտք է վիճաբանները տեղաւորել իրենց մասերում։

Գ Ր Ո Հ.

273. Գրոհի համար գումարտակը նախապէս յայտնում է վաշտապետներին և իւրաքանչիւրին յոյժ է տալիս գործողութեան նպատակը և հարուածի ուղղութիւնը։

Գրոհը կարող է կատարել կամ մի քանի վաշտերով, կամ գումարտակի բոլոր մասերով, գումարտային օժանդակի հետ միասին։

Առաջին դէպքում այն վաշտերը, որոնց հրամայուած է գրոհի դիմել, վարւում են 221—226-րդ յօդուածների կանոններով, տեղում միացած վաշտերը, եթէ կարող են, գրոհին օգնում են հրակով։

Բոլոր վաշտերով գրոհի դիմելու համար, գումարտակը վաշտապետներին տալիս է համապատասխան պատւէրներ. գումարտակի օժանդակը, որքան հնար է, մօտեցնում է շղթային և յետոյ հրաման կամ պայմանական ազդանշան է տալիս միաժամանակ շարժւելու դէպի գրոհ. վաշտերը կամ ուղղակի դիմում են աւինամարտի—եթէ մինչև հակառակորդը մօտ 50 քայլ է—կամ գրոհի են դիմում ուղղութիւնը պահելով առջևինների համեմատ, և իրենց պետերի հրամաններով, գրոհը վերջացնում են աւինամարտով։

274. Գնդացիրները գրոհի ժամանակ աջակցում են վաշտի վարժութեան մէջ իրենց համար արուած ցուցումներով (յօդուած 225)։

Գ ՈՒՄԱՐՏԱՅԻՆ Հ Ա Կ Ա Ռ Ք.

275. Մարտակարգի ետևից եղած գումարտակի հակառքը կատարում է վաշտաւոր պատասխանատու համար 257-րդ յօդուածում ասածների համեմատ։

ՄԱՍ Ե.

ԳՈՒՆԴ, ԲՐԻԳԱԴ ԵՒ ԲԻՒՐԵԱԿ.

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՕԺԱՆԴԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐ.

Շարադրը եւ պաշտօնատարների տեղերը.

276. Գնդի օժանդական կարգը կազմւում է գումարտակների, մէկ, կամ մի քանի գծի վրայ շարւած օժանդակութիւններից, պատւէրով որոշւած միջանցներով եւ հեռակայութիւններով։

277. Եթէ առանձին պատւէր չի եղել, այն ժամանակ երկու կամ երեք գումարտակ կանգնում են մի գծի վրայ, համարների կարգով, 20 քայլ միջանցներով. չորս գումարտակ դասւում են 2 գծով 1-ին եւ 2-րդ գումարտակները առաջին գծի վրայ, 3-րդ եւ 4-րդը՝ երկրորդ գծի վրայ. գծերի միջեւ հեռակայութիւնը 20 քայլ պիտի լինի։

Այս դէպքում գնդի պաշտօնատարները, երգիչները եւ զօրամասերը կանգնում են.

ա. Գնդի հրամանատարը — այնտեղ, որտեղից նրան աւելի յարմար է դեկավարել օժանդական կարգը։

Նրա մօտ են գտնւում գնդի հրամատարի օգնականը, գնդի համհարզը եւ գնդի փողերը։

Ծանօթութիւն։ Գնդի ըմբիշները կանգնում է առաջին վաշտի ըմբիշների աջ թեւում եւ, երբ հարկաւոր է լինում, կանչւում է դնդապետի մօտ։

բ. Գումարտակապետները եւ նրա մօտ գտնւած պաշտօնատարները, ինչպէս ցոյց է տւած 235-րդ յօդւածում։

գ. Գնդացիր խումբը (իր փամփշտի երկանիւներով) — գնդի կենտրոնի հետ 20 քայլ վրայ, շաքմատի կարգով եւ երկայնած շարքով, նեղ միջանցներով։

դ. Նռաժիշտները — գնդի կենտրոնի միջանցում (երբ գունդը երեք գումարտակ կազմով է — 1-ին եւ 2-րդ գումարտակների միջանցում) հաւասարւելով երկրորդ գծի գումարտակներին հետի վաշտերի վերջին դասակների հետ։

Ծանօթութիւն։ Նռաժիշտները միշտ շարւում են քառասնոցին, պահելով ատրճանների մէջ մի քայլ հեռակայութիւն։

ե. Ձիաւոր սպրդանգակները — տեղն մի գումարտակի մօտ մէկը. ձիապանները — գնդա-

պետի մօտ կամ, նրա ցուցումով, դումարտակներից մէկի եռեակում։

Զ. *Փամփշտի արկանիները*—զնդացիր խմբի եռակ 10 քայլ հեռու (իսկ եթէ նա չկայ, այն ժամանակ զնդի եռակ) մէկ կամ երկու գծով, մի դիծը միւսից 6 քայլ հեռու, հաւասար միջանցներով, հաշուելով իւրաքանչիւր արկանիւ եակաւոր 6 քայլ։

278. *Օժանդակարդի մէջ մի քանի զնդեր դասաւորւում են տրուած պատուէրի համաձայն։*

Իսկ եթէ այդպիսի պատուէր չի տրուած, այն ժամանակ երկու և երեք զունդ կանգնում են կողք կողքի, համարների կարգով, նեղակ թիւերի մէջ 40 քայլ միջանցներով. չորս զունդը—երկու գծով, 2-րդ բրիգադը 1-ի եռակ, գծերի (բրիգադների) մէջ 40 քայլ հեռաւորութեամբ։ Իւրաքանչիւր զունդ՝ ինչպէս ցոյց է տուած 276 և 277 յօդուածներում։

Ծանօթութիւն։ *Առաջին գծի զնդի փամփշտի արկանիները 277 յօդուածի (կետ ե.) համաձայն, տեղաւորելու համար, եթէ տեղ չի լինում, կանգնում են զնդացիրների գծի թիւերում, և միջանցները որքան հարկաւոր է, նեղանում են։*

279. *Օժանդական կարգերի մէջ զումարտակների բոնելիք տեղերը ցոյց տալու համար, կարող են դուրս կանչել ուղղացոյցներ (յօդուած 229)։*

Ուղղացոյցները դուրս են վազում գծի վրայ (և տեղներն են պահում) աւագ պետի կարգադրութեան համաձայն և զումարտապետների հետևելով հրամանով.

Ուղղացոյցնե՛ր—դէպի գիծ (ուղղացոյցնե՛ր—անցեր)։ Երանց ճիշտ դասաւորմանը հսկում են զնդում գտնւի հրամայողը, բրիգադում՝ գնդերի համապատասխից աւագը, բիւրեակում՝ բիւրեակի շտաբի հրամայողը։

Ծանօթութիւն։ *Կանգնեցրած ուղղացոյցներին կարող է տեղափոխել միայն աւագ պետը. իսկ եթէ պետի տեղում է, որ իր ուղղացոյցները ճիշտ չեն կանգնած, այն ժամանակ կարող է իր տեղը դասաւորել ուղղացոյցներին է նկատի չառնելով։*

ՕԺԱՆԴԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐԻ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ.

280. *Աւագ պետը օժանդական կարգը պահպանում է պատուէրներով կամ նա-*

ընտանական հրամանները, որոնք վերաբերում են օժանդական կարգի բոլոր մասերին, յաջորդաբար կրկնում են բոլոր պետերը մինչև գումարտակները, որոնք դրանից յետոյ կատարողական հրամաններ են տալիս ընդհանուր կազմության հրամանները տալուն, միաժամանակ ամբողջ պետը կարող է թրով (ձեռքով) նշաններ տալ, որ նոյնպէս կրկնում են պետերը։

ՕԺԱՆԴԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԸ.

281. Երբոր շարժման ընդհանուր նպատակը յայտնի է, կամ բոլորի համար պարզ է, այն ժամանակ օժանդական կարգերը կարող են ուղղակի տեղափոխել ամբողջ պետի նախապատրաստական հրամաններով, ինչպէս յոյց է տրուած գումարտակի վարժութեան համար (յօդուած 172 և 248), պահելով նախորդ յօդուածի կանոնները։

Հակառակ դէպքում, ամբողջ պետը պատւէր է տալիս հաւասարների (սուբորդինատների) միջոցով կամ իր մօտ է հաւաքում անմիջապէս ամբողջացնել պետերին և նրանց յայտնում է նպատակը և շարժուածների կարգը։

Գումարտակներն իրենք, նախքան շարժումը, հրամանով որոշում են հրացանների պրոֆիլը։

282. Շարժման ժամանակ տրուած ուղղութիւնը ճիշտ կերպով պահպանելու և մասերի մէջ սահմանուած կամ նշանակուած միջանցքները և հեռակայութիւնները պահելու համար, ամբողջ պետը ուղղորդող մաս է նշանակում և նրան ուղղութիւն տալիս։

Բիւրեակում դրա համար նշանակւում է բրիգադներից մէկը, բրիգադում—գնդերից մէկը, գնդում—գումարտակներից մէկը։

283. Օժանդական կարգերի ուղղութեան փոխումը տեղում և շարժման ժամանակ՝ կատարւում է ուղղորդող մասի համեմատ, որը ուղղութիւնը փոխում է ամբողջ պետի ցուցումով և ապա կանգ է առնում։ Միւս մասերը ամենակարճ ճանապարհով գնում են նոր տեղերը։

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՄԱՐՏԱԿԱՐԳԵՐ.

284. Գնդի մարտակարգը կազմւում է մարտավայրերի համար նշանակւած մէկ կամ մի քանի գումարտակներից և գնդի օժանդակի համար նշանակւած մէկ կամ մի քանի գումարտակից։ Մարտավայրերի համար կարող են նշանակւել և գնդի բոլոր գումարտակները։

Մարտավայրերի (գումարտակի մարտավայրերի) համար նշանակւած գումարտակները տեղաւորւում են գումարտակի վարժութեան մէջ ցոյց տրւած կանոններով (յօդւած 258-262). գնդի օժանդակի գումարտակները — օժանդական կարգով (յօդւած 276 և 277) կամ, օժանդակի սովորական դիրքում, վաշտաւոր դասաւորւով։

285. Բրիգադի մարտակարգի մէջ մարտավայրերի համար նշանակւում են մէկ կամ երկու գունդ (գնդի մարտավայրերը), որոնք տեղաւորւում են նախորդ յօդւածի համաձայն։ Եթէ մարտակարգի համար նշանակւած է մի գունդը, այդ ժամանակ միւսը կազմում է բրիգադի օժանդակը և տեղաւորւում է օժանդակի կարգով 276 կամ 277-րդ յօդւածների համեմատ։

286. Նոյն հիմունքներով դիւիզիայի մարտակարգը կազմւում է բրիգադի մարտավայրերից և դիւիզիայի օժանդակից, որի համար կարելի է թողնել բրիգադներից մէկը կամ գնդերից մէկը, և կամ մարտակարգը կարող է լինել առանց ընդհանուր օժանդակի։

287. Օժանդական կարգից (կամ բացօթեայի կարգից կամ երթևեկարգից) մարտակարգի անցնելու համար՝ առաջ պետը տեղեկութիւններ հաւաքելով հակառակորդի և տեղանքի մասին և պահպանելով հետաքրքիր կողմերի համար միջոցներ ձեռքառնելով, իր անձնական ստորադրեալ պետերին պատւէր է տալիս, որի մէջ յայտնում է. ա. տեղեկութիւններ թշնամու և հարևան զօրքերի մասին. բ. գործադրութեան ընդհանուր նպատակը. գ. իւրաքանչիւր զօրամասին (որ անմիջապէս ստորադրւում է պատւէր ստացողին) առաջադրած մանաւոր խնդիրները. դ. մարտավայրերի տեղերը (ինքնաշարժային հետևակ ժամանակ) կամ նրանց շարժման ուղղութիւնը

(յառաջխաղացման ժամանակ). ե. ընդհանուր օժանդակի տեղը. զ. վիրակապութեան վայրը և է. այն տեղը, ուր պահելու է պետը։ Տալիս է նախիպէս և այլ ցուցումներ, որոնք հարկաւոր կհամարեն։

288. Գնդերը, պատէրը առանալով, իրենց մասերը տանում են օժանդական (կամ երթի) կարգով դէպի իրենց համար նշանակուած տեղերը, մինչև որ յարմար կհամարեն, ովքեր որ նշանակուած են մարտավայրերի համար, վերածելու մարտակարգի, կամ ովքեր նշանակուած են օժանդակի համար՝ կկանգնեն և համապատասխան շարք կամ կարգ կկազմեն։ Նախքան մարտակարգի վերածելը, այն մասերը, որոնք նշանակուած են մարտավայրերի համար, իրենց հերթին պիտի վարեն, ինչպէս ասուած է 287-րդ յօդուածում։

Նոյնը պիտի կատարեն և հետևեալ պետերը մինչև վաշտապետները ներառեալ (յօդուած. 204—207 և 264-266)։

289. Երբ ժամանակը կարճ է, պատէրը յաջորդաբար հաղորդելու համար, աւագ պետը կարող է պատուէր տալ ուղղակի օժանդակի կամ երթևեկարգի զօրամասերից մէկին, ցոյց տալով գործողութեան ընդհանուր ձևը և տեղը կամ ուղղութիւնը։ Մարտավարի վերածուած այսպիսի զօրամասի պաշտպանութեան տակ կատարուում է այն, ինչ որ ցոյց է տրուած 287 և 288-րդ յօդուածներում։

290. Գնդի, բրիգադի և բիւրեակի մարտակարգի շարժումներն ու գործողութիւնները կատարուում են գումարտակի համար ցոյց տրուածների համեմատ 269-274 յօդուածներում։

Մարտավայրեր ուղարկուածների թիւից աւագ պետին անհրաժեշտ է առաջադրած զօրամասերից մէկը նշանակում է ուղղապահ։

291. Գնդի հետևակը մարտակարգից օժանդական կարգի՝ կատարում է պատէրներով, որոնցով գնդի հրամատարը գումարտապետներին ցոյց է տալիս հետևակի նպատակն ու տեղը և նշանակում է մի գումարտակ, որի համեմատ պէտք է կենտրոնանան մնացած գումարտակները նշանակուած տեղում (կարելի է և ուղղացոյցներ կանգնեցնել համաձայն 279 յօդուածի)։

Գումարտապետները կատարում են գումար-

առևի վարժութեան մէջ բայարձածը (յօդուած 257)։

Ստորադասու թեան կարգով հաղորդուած նոյն պատուէրի մարտակոչից օժանդակող կարդերի են հաւարտում բրիգադներն ու բիւրնակները։

ՄԱՍ Ա Ջ.

ՋՕՐԱՏԵՍ ԵՒ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՋՕՐԱՆՑ.

ԳԼՈՒԽ Ա.

Զ Օ Ր Ա Ճ Ե Ս Ի.

Ս. ՎԱՇՏԻ ՋՕՐԱՏԵՍԻ.

292. Զօրատեսի համար վաշտը կանգնում է երկայնած շարքով կամ դասակաւոն, կամ լինչ շարքով որ կհրամայէ։

293. Երկայնած շարքի մէջ վաշտապետը կանգնում է վաշտի կենտրոնի առջև դասակային հեռակայութեամբ, մնացած բոլոր պատասխանատուները բռնում են 152 և 153-րդ յօդուածներում իրանց համար նշանակած տեղերը, բացի քմբկահարներից և փողհարներից (որոնք կան), որոնք կանգնում են վաշտի մէջ քնում (յօդուած 155)։

Եթէ վաշտի հետ լինում է և երաժշտութիւն, այն ժամանակ նա էլ ձախ թևով կանգնում է քմբկահարների ձախ թևի ծայրակի տեղ, որանցից 4 քայլ հեռաւորութեամբ (ծանօթութիւն 277 յօդուածի կից ղ.)։

Վաշտի դասակապետները շարուածքի ժամանակ բոլոր պատասխանատուներից առաջ են նայում տեղերը, ինչ որ երկոյնած շարքի մէջ, բայց այնպէս, որ երաժշտութեամբ առաջին տողանը հասնելի կերպով պահպանին։

294. Աւագ պետին դիմաւորելու համար, բոլոր պետերը, որոնց իշխանութեան տակ է գրաւում վաշտը, կանգնում են աւագութեան կարգով ալից դէպի ձախ քմբկահարների (փողերների) առջև կողմում, հաւասարութեամբ վաշտի երկարութեան տողի հետ և չծածկելով երաժշտութեան մէջ քնելու։

295. Եթէ առաջուց յայտնի է, որ պետը մօտենալու է ձախ թևի կողմից, այն ժամանակ վաշտը հաւասարւում է դէպի ձախ. քմբկահարները (փողերները), երաժիշտները շարուում են ձախ թևում, իսկ նրանցից ձախ կանգնում են

իշխանաւոր անձինք, աւագաբեհան կարգով, ձախից դէպի ազ (յօդւած 294.)։

Եթէ պետը սպասւում է ազ թևից կողմից, բայց մօտենում է ձախ կողմից, այն ժամանակ թմբկահարները (փողաբերը) և երաժիշտները մնում են իրենց տեղերում, իսկ իշխանաւոր անձինք տեղափոխւում են վաշտի ձախ թևը և կանգնում աւագաբեհան կարգով ձախից դէպի ազ։

296. Երբ պետը՝ վաշտին մօտենալիս՝ նրանից մօտ 100 քայլ հեռաւորութեան վրայ կվճռի՝ վաշտապետը հրաման պիտի տայ.

Պատրաստ—Ա՛ՐԻ։

Այս հրամանը կատարելուց յետոյ (երբ կը նւագուին) բոլոր զինւորները ու պաշտօնատարները գլուխները դարձնում են դէպի պետի կողմը (յօդւած 17 և 56.), իսկ երաժիշտները սկսում են նւագել գնդի քայլերգը։

297. Վաշտապետը պատուհաս հրամանը տալով թուրը վերցնում է ՍԱՅՐՆԻՎԻՐ, մօտենում է պետին, կանգնում նրա առաջ 2 քայլի վրայ, իջեցնում թուրը և տիտղոսը տալով զեկուցում է. «այս ինչ գնդի, այս ինչ վաշտը»,

որից յետոյ յանձնում է նրան շարքի ցուցադիրը (յաւելւած 5-րդ). մի քայլ է անում մի կողմ, որպէսզի ճանապարհ տայ պետին և յետոյ ուղեկցում է նրան ճակատով, հետևելով նրան դրսի կողմից։ Երբոր աւագ պետը, պատիւ տալուց յետոյ, իշխանաւոր անձերից անց է կենում, այն ժամանակ որոնք նոյնպէս հետևում են նրան ճակատի գծով, կրտսերները աւագների հետից։

298. Վաշտապետն ուղեկցելով պետին ճակատի գծով և նրանից պատէը սահնակով դուրս է գալիս վաշտի կենտրոնի առաջ (յօդւած 239) եթերով նշան է անում, որով երաժիշտները պատրաստւում են նւագել, իսկ թմբկահարները զարնել, ապա հրաման է տալիս.

ՈՒռա—ՓԻՒ

299. Եթէ վաշտը առանց հրացանների է, այն ժամանակ աւագ պետին պատիւ տալու համար վաշտապետը հրաման է տալիս. 1. ՉԱՆԱՏ (եթէ այս հրամանը առաջուց արւած չի եղել), 2. ՀԱՒԱՍՏՄԱՆ Ա՛Զ (ՉԱՒ) և 3. ՊԱՐՈՆԱՑՔ ՍՊԱՆԵ՛Ր։

Երկրորդ հրամանով ամենքը պլուխները դարձնում են դեպի պետը, իսկ երրորդով ոտները (և փոխ-ոտանները) իրենց ձեռքերը դնում են գլխարկների։

Վաշտապետը, լինելով հրամաններով, նոյնպէս և իշխանատուր անձինք, վարում են 297-րդ յօդուածի համեմատ, սակայն վաշտապետը ինքը չի հանում, այլ ձեռքը դնում է գլխարկին. երաժիշտները, փողոքները և թմբկահարները ոչ նուագում են և ոչ թմբուկ են դարնում։

Գետի ճակատով անցնելուց և երանից պատուէր առանալուց յետոյ վաշտապետը կրկին հրաման է տալիս. ՊԱՐՈՆԱՑԻ ՍՊԱՆԵՐ, որով ամենքը գլուխները ուղղում են, իսկ սպանները (և փոխ սպանները) իջեցնում են ձեռքերը։

Բ. ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ԶՕՐԱՏԵՍ.

300. Գումարտակը զօրաւոխի համար կանգնում է օժանդակութեամբ կամ ինչպէս հրամայուած կլինի։

301. Գումարտապետը կանգնում է գումարտակի կենտրոնի առաջ, 30—40 քայլի վրայ։

գումարտակի համհարզը թմբկահարների աջ կողմում, վաշտապետները իրենց վաշտերի աջ թևերում։

Եթէ գումարտակի հետ կայ երաժշտախումբ, այն ժամանակ գումարտակի համհարզը կանգնում է թմբկահարների ոչ-քան աջ, որ երաժշտների աջ թևը չծածկի։

Ամբողջ գումարտակի թմբկահարները (վտոդարները) և երաժիշտները կանգնում են գումարտակի աջ թևում, առաջին վաշտի նկատմամբ այն դիրքը բռնելով, որ կայ է տրուած 293 րդ յօդուածում։

Ջուտար սուրհանդակները կանգնում են մի տողանով գումարտակի կենտրոնի մի քանի եռակում 10 քայլի վրայ։

Գնդապետը խոսքը կանգնում է երկիայած շարքով փակ մի քանի երդի. գումարտակի ձախ թևից 10 քայլի վրայ, հետևակով առանձին գնի վաշտերի առաջաւոր դասակների հետ։

302. Աւտ պետին գիմաւորելու համար, նրան առաջադեմ բոլոր պետերը, որոնց իշխանութեան տակ է գտնւում գումարտակը,

կանգնում են գումարատակի աջ թևում, գումարատակի համնարզից 3 քայլ հեռու (յօդւած 294). իսկ եթէ հաւաքումն նշանակուած է դէպի ձախ, այն ժամանակ այս պետերը կանգնում են գումարատակի (գնդացիր խմբի) ձախ թևում, գումարատակի համնարզից ձախ (յօդւած 295):

303. Գումարատակը պետին դիմաւորում է, ինչպէս ցոյց է տրւած 296—299-րդ յօդւածների մէջ. այնտեղի բոլոր տաժծները վաշտի և վաշտապետի մասին՝ վերաբերում են և գումարատակին ու նրա պետին. գումարատապետը դիմաւորելով պետին՝ զեկուցում է. «Այս ինչ գնդի այս ինչ գումարատակում ներկայ է այսքան վաշտ», և ներկայացնում է շարքի ցուցապիրը (յաւելւած 6-րդ):

Վաշտապետները և գնդացիր խմբի պետը, երբ աւագ պետը իրանց մասերի ճակատից անցնում է, դուրս են գալիս, կանգնում իրենց մասերի կենտրոնի առաջ, 5 քայլի վրայ:

Գ. ԳՆԴԻ ՋՕՐԱՏԵՍ.

304. Գունդը զօրատեսի համար կանգնում է ժամդպական կարգով (յօդւած 277) ներքևում ցոյց տրւած հետևեալ փոփոխութիւններով, կամ ինչպէս հրամայւած կլինի:

305 Գումարատակի պաշտօնա տպները բռնում են 301-րդ յօդւածում իրանց համար ցոյց տւած տեղերը, բացառութեամբ գումարատապետների, որոնք կանգնում են իրենց գումարատակի քրմբ-կահարների (փողարների) աջ, 2 քայլ հեռու:

Երաժիշտները կանգնում են առաջին գումարատակի աջ թևում:

Ջիւղր սւբրանդակները կանգնում են մի տողանով, գնդի կենտրոնի մի ջանցի հետ, 10 քայլ հեռու:

Գնդապիը խումբը կանգնում է երկայնած շարքով, միմիանց հետ մի ջանցով, գնդի ձախ թևից 10 քայլ հեռու, հետևելով 1-ին գծի վաշտերի առաջաւոր դասակների հետ:

Գնդի հրամանատարը կանգնում է, գնդի կենտրոնի առաջ, 40-50 քայլի վրայ. 1-ին գումարատակի համնարզից աջ կանգնում է գնդի հրամնարզը, սրա հետևում գնդի փողարը:

Նշանօրինակ. Եթէ գունդը բաղկացած է

մէջ է ներկայանում, այն ժամանակ գնդերի հրամատարները կանգնում են առաջին գումարտակների պահերի աջ կողմում 3 քայլ հեռու, իսկ գնդի հրամատարների օգնականները և գնդերի համհարզները՝ նրանց ետև։

306. Ապա պիտի պիմատրելու համար նրան ատրաստել բոլոր պետերը, որոնց իշխանութեան տակ է գտնւում գունդը, կանգնում են, ինչպէս որոշուած է 294 և 302-րդ յօդուածներում։

307. Եթէ պետը սպասւում է ձախ կողմից, այն ժամանակ գումարտապետները և թմբկահարները (փողարները) կանգնում են իրենց գումարտակների ձախ թեւերում. գնդի հրամատարի օգնականը, գնդի համհարզը, եպաժիշտները և բոլոր իշխանաւոր անձինք՝ գնդի (պլնդային խմբի) ձախ թեւում նոյն կարգով, ինչպէս յիշուած է վերեւում, միայն ձախից դէպի աջ։

Եթէ պետը սպասւում է աջ թեւից, բոլոր դասից է ձախից, այն ժամանակ գումարտակների ձախ թեւերնին անցնում միայն գումարտապետները, իսկ գնդի ձախ թեւն՝ իշխանաւոր անձինք

308. Ետագ պետին պիմատրելը և պատիւ տալը կատարւում է, ինչպէս բացատրուած է 296—299-րդ յօդուածներում. բայց որ այնտեղ ասուած է վաշտի և վաշտապետի մասին, վերաբերում է և գնդին ու նրա հրամատարին։ Գնդի հրամատարը պետին պիմատրելով պահպանում է. «Այս ինչ գնդում անթերի հսպատան գումարտակ»։

Գումարտապետները, երբ որ ետագ պետը անցնում է իրենց գումարտակի, առջից դուրս են գալիս և կանգնում իրենց մասերի հինարմնի առաջ 10 քայլ հեռու։

Երբոր գունդը ուրիշ ձևը կկատարի, գնդի շտաբի պաշտօնատարները դուրս պիտի գան գնդի հրամատարի մօտ։

Ծանօթութիւն. Եթէ ետագ պետը պատրաստ անելուց յետոյ մտադիր է վարժութիւն կատարել, այն ժամանակ գնդապետը հրաման է տալիս գնդացիր խմբին, ձիաւոր սուրհանդակներին, եպաժիշտներին և թմբկահարներին (փողարներին), որ բոլորն իրանց համար օժանդական կարգի մէջ ցոյց արուած տեղերը (յօդ. 277)։

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԶՕՐԱՆՑ.

Ա. վաշտի զօրանց.

309. Վաշտը կարող է հանդիսաւոր զօրանց կատարել՝ երգեցիկ շարքով, սիւնեքով կամ վաշտի մատերով, ինչպէս հրամայուած կլինի։

310. Հանդիսաւոր զօրանցի ժամանակ, հաւատարմութեան քահանայ շարժման հրամանը ուղղութիւնը ցոյց տալու համար, կարելի է ուղղացոյց կանգնեցնել, իսկ եթէ այդպիսին կանգնեցրած չէ, այն ժամանակ վաշտապետը պէտք է ցոյց տայ ուղղութիւնը դէպի որևէ առարկայ կամ դծի երկայնութիւնն։

311. Հանդիսաւոր զօրանցից առաջ վաշտապետը կազմափոխում է վաշտը, ինչպէս հրամայուած կլինի, և կանգնում է նրա կենտրոնի առաջ դասակային հեռաւորութեամբ։

Եթէ վաշտի հետ է գնդի դրօշը, այն ժամանակ դրօշը կանգնում է վաշտի առաջ 10 քայլ վրայ, իսկ վաշտապետը նրա առաջ՝ 5 քայլ վրայ։

Յետոյ վաշտապետը հրաման է տալիս՝

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԶՕՐԱՆՑԻ՛

Այս հրամանով քահանայները (փոդարները) դուրս են գալիս վաշտի առաջ և կանգնում վաշտապետի ձախ 10 քայլ հեռու. իսկ երաժիշտները (եթէ կան) առանձին հրամանով, դուրս են գալիս առաջ և երկտակներով ձախ դառնալով, գնում են որ տեղ բռնեն պետի դիմաց, անցնող մասի ձախ թևից մօտ 10 քայլ հեռու։

Ծանօթութիւն. Եթէ առաջ հրաժարում է հանդիսաւոր զօրանց կատարել հաւատարմութեան դէպի ձախ պահելով, այն ժամանակ երաժիշտները կանգնում են պետի դիմաց աջ թևի դիմաց մօտ 10 քայլ հեռու։

312. Երբոր վերոյիշեալ պաշտօնեաները բռնում են իրենց համար որոշած տեղերը, վաշտապետը ամբողջ վաշտով հանդիսաւոր զօրանցի համար հրաման է տալիս։

1. Ուսի՛դ—առ։

2. Վա՛շտ, հաւատարմութեա՛ն,

3. Քայլո՛վ մա՛րշ։

313. Վաշտի շարժման հետ քահանայները (փոդարները) գալիս են (նայում են) քայ-

վերջ. պետին չհասած 8 քայլի վրայ, որոնք, առաջ թմբկահարի նշանով, դադարեցնում են դափիւնը և պետի առջևից անցնելուց յետոյ դառնում են դէպի ձախ և շարւում են երաժիշտների ձախ թևի մօտ։

Երբ թմբկահարները դադարեցնում են զարնելը, երաժիշտները սկսում են քայլերը նուազել, իսկ թմբկահարները սեղեակով կանգնելով զարնում են երաժշտութեան բոլոր համեմատ։

Եթէ վաշտի հետ երաժշտախումբ չկայ, այն ժամանակ թմբկահարները (փողերները) չդադարեցնելով զարնելը, դառնում են դէպի ձախ, երբոր անցնում են պետի առջևից, և դնում են երաժիշտների համար վերև յիշած տեղը։

Ծանօթութիւն. Եթէ փողերից քիւը երեքից պակաս է, չեն նուագում։

314. Վաշտը մատերով անցնելու համար վաշտապետը հրաման է տալիս։

1. *Ոտի՛ դ—ա՛ռ*
2. *Վաշտ, դասակ առ դասակ, (օրինակ)*
3. *Այսպան դասակի հեռավայրութեամբ (յար-*

մարելով անցնող զօրամասի հակառակ երկայնութեամբ)։

4. *Հաւասարումն ա՛յ.*
5. *Առաջին դասակ (օրինակ)։*

Վերջին հրամանով առաջին դասակի պետը գնում է դասակի կէսապրանքի առջև, որ կանգնել վաշտապետի կողմն նրանից 2 քայլ հեռու, միաժամանակ հրամանը տալով։

1. *Առաջին դասակ, հաւասարումն ա՛յ.*
2. *Քայլո՛վ—ՄԱՐՇ։*

Այս հրամանով շարժւում է ամբողջ վաշտը, երկրորդ դասակը ծառնտալով այն տեղին, որտեղից առաջաւոր մասը սկսել էր շարժումը, քայլում է տեղում և հաւասարւում։

Երբոր առջևից գնացող դասակը հեռանում է հրամանով որոշած հեռավորութեամբ, երկրորդ և միւս դասակների պետերը, հերթով գալիս են դալիս իրենց դասակի կէսապրանքի առջև 6—8 քայլի վրայ և հրաման տալիս՝ ՅՕՈՒՉ։

Թմբկահարները և երաժիշտները կատարում են 313-րդ յօդւածում տրուածները։

315. Վաշտի առաջին հանդիսաւոր անցք ժա-

մանակ ուժգ պետի ներկայությամբ, վաշտի բոլոր իշխանաւոր անձինք դնում են առաջաւոր մասի առ թևում. նրանից աւագը-առաջին տողանի հետ հատարար, իսկ նրա ետևից՝ մնացածները, կոչումների աւագութեան կարգով, մեկը մեսի ետևից։ Անցնելով աւագ պետի մօտով նրանք ձեռքերը դնում են գլխարկներին և նրա առջևից անցնելուց յետոյ՝ դարձ դալիս, կանգնում նրանից 4 քայլի վրայ ա՛ղ կողմում եռաստիճան, անցի գծի երկայնութեամբ, աւագութեան կարգով ձախից դէպի աջ, երեսները դարձրած դէպի աւագ պետը։

316. Վաշտապետը պետին չհասած 20 քայլի վրայ թուրը քաշում է սայրնիվը, իսկ նրանից 8 քայլի վրայ իջեցնում է թուրը, միաժամանակ գլուխը դարձնելով դէպի պետը։

Պետի առջևից 4 քայլ անցնելով, վաշտապետը նորից թուրը քաշում է սայրնիվը և թեքւում է դէպի պետի կողմը ու կանգնում իր ուղղակի պետերից ցած (յօդ. 315). ապա ցած իջեցնելով թուրը՝ նա ծռում է յետոյ, մինչև վաշտը անցնի։

Ձախատի առջևում գտնւած դասակապետները (ապաները և փոխ-ապաները) աղջունում են նոյն կարգով, բայց չեն թեքւում դէպի կողմ։

317. Երբ աւտոյջ վաշտով անցի ժամանակ վաշտապետը թուրը ցած է իջեցնում, վաշտի բոլոր գինւորները և պաշտօնատարները միաժամանակ գլուխները դարձնում են դէպ պետի կողմը և պահում են այդ դրութեամբ մինչև վաշտը անցնի պետից 4 քայլ։

Վաշտի մասերով անցի ժամանակ առաջաւոր մասի բոլոր գինւորներն ու պաշտօնատարները վարւում են վերոյիշեալի համաձայն. միւս մասերի գինւորներն ու պաշտօնատարները գլուխները դարձնում են դէպի պետի կողմը, այն ժամանակ երբ դասակապետը թուրը ցած կիջեցնի, իսկ եթէ դասակի հրամանատարն ենթապատ է, այդ դէպքում, այն ժամանակ երբ որ նրա գլուխը կդարձնի գլուխը։

318. Վաշտի հանդիսաւոր անցի ժամանակ, երբ որ գինւորները առանց հրացանի են, վաշտապետը պետին չհասած 8 քայլի վրայ գլուխը դարձնում է դէպի նա, ձեռքը դընում գլխար-

վին. Նրա հետ միաժամանակ նոյնն անում են և բոլոր ապրանքը (փախ-ապրանքը). իսկ գինաւորները միայն պլուխները դարձնում են, բացի այդ, ամենքը դադարեցնում են ձեռքների շարժումը։

Վաշտը մոտերով անցնելու ժամանակ՝ ճանապարհ ասէնից դնացող ենթասպաները էլ հետևում են 8 քայլի վրայ, կատարում են վերևում ասվածները։

Գետից 4 քայլ անցնելով՝ ամենքը իջեցնում են ձեռքերը, պլուխները պահում ուղիղ և ձեռքերին ազատ շարժում տալիս։

319. Հանդիսաւոր օրհնքի վերջանալուց յետոյ՝ թմբկահարները (փողարները), իսկ նրանց հետևից և երաժիշտները, շարունակելով նուագել, շրջում են քահի վրայ և դնում վաշտի հետևից. վաշտի կանգնելու հետ դադարեցնում են նուագը և անցնում վաշտի առաջ։

320. Երբ հրամայուած է հանդիսաւոր օրհնքից անել երկրորդ տողանի վրայ դարձած, այն ժամանակ վաշտապետը, խոկ մասերով անցնելու ժամանակ և դասակապետները (վէրսամպետները) դնում են սահմանուած հետևակատեղեամբ երկրորդ տողանի առջևից։ Իսկ վաշտի հետևում գտնուող պաշտօնատարները դնում են երկրորդ տողանի առջևից։

Գ. ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ՕՐՔՆՈՒԹԻՒՆ.

321. Գումարտակը կոչուղ է հանդիսաւոր օրհնքից կատարել վաշտերով, վաշտի մասերով և գումարտակի ընդհանուր սխեմայով։

322. Հանդիսաւոր օրհնքի ժամանակ հարկաւոր ուղղութիւնը ցոյց տալու համար՝ հետևակատեղեամբ քահի դծի երկայնութեամբ հանդնում են վաշտերի ուղղորդները մինչև մօտաւոր 25 քայլ հետևակատեղեամբ։

323. Հանդիսաւոր օրհնքից առաջ գումարտակատէրը, գումարտակը համապատասխան սխեմի միտքով, կանգնեցնում է ուղղորդների նշանակուած դծի վրայ այնպէս, որ ամեն ժամանակ ամբողջ գումարտակի հրամանատարի առջև արմատներից քառորդ ուղղորդների երկայնքին, և ինքը կանգնում է գումարտակի հրամանատարի առջև 30—40 քայլի վրայ և հրամայում է տեղից։

ՀԱՆԴԻՍԱԻՈՐ ԶՕՐԱՆՑԻ

Այս հրամանով թմբկախարնները (և փողարները) դուրս են գալիս դամարտակի առաջ (յօդված 238) և շարւում են դամարտապետի առջև 10 քայլի վրայ. երաժիշտները վարւում ձեն, ինչպէս ցոյց է տրւած 311-րդ յօդւածում։

Ծանօթութիւն. Առաջին դամարտակի մէջ թմբկահարները (փողարները) կանգնում են առաջաւոր վաշտի պետի առջևում 10 քայլի վրայ (յօդւած 311). իսկ դամարտապետը—նրանց առջևում, նրա եաևում դամարտապետի օգնականը և դամարտակի համհարսը, իսկ համհարսի եաևում մի քայլի վրայ դամարտակի փողերը։

324. Երբ բոլոր պաշտօնատարները բռնում են իրանց համար վերևում նշանակւած տեղերը, սիևնոյն ժամանակ դամարտապետը հրաման է տալիս.

1. Ուսի՛դ—Ա՛Ռ.

2. Դամարտակ, հասարակա՛ն աջ,

3. Քայլո՛վ—ՄԱ՛ՐՇ.

Շարժումը սկսելիս կատարւում է 313 րդ յօդւածում ասածը. այդ ժամանակ բոլոր պաշտօնատարները անցնում են սիևնի ձէջ իրենց համար որոշւած տեղերը։

325. Դամարտակի վաշտ առ վաշտ կամ վաշտերի մասերով հանդիսաւոր անցի համար, դամարտապետը հրաման է տալիս.

1. Վաշտ առ վաշտ (դասակ առ դասակ, կիսավաշտ առ կիսավաշտ),

2. Մեկ ուղղացոյցի (այսքան դասակներին) հեռակայութեամբ,

3. Հառաջարանա՛ջ,

4. Առաջին վա՛շտ, (առաջին դասակ, կամ առաջին կիսավաշտ)։

Վերջին հրամանով առաջաւոր մասի պետը գնում է նրա կենտրոնի առաջ (յօդւած 312 և 314), սիևնոյն ժամանակ հրաման տալով.

1. Ուսի՛դ—Ա՛Ռ.

2. Առաջին վա՛շտ (առաջին դասակ), հառաջարտմա՛ն աջ,

3. Քայլով—ՄԱ՛ՐՇ.

Երկրորդ հրամանով կատարւում է այն, ինչ որ բացատրւած է վաշտի համար։

326. Եթէ դամարտակը հանդիսաւոր անց է

վատթարում ուժգ պետի ներկայությամբ, այն ժամանակ դատարանի բոլոր իշխանությունը անձինը, առաջին անգի ժամանակ անցնում են առաջատար մասի ա՛ջ թևում 315-րդ յօդուածում ցոյց սրված կարգով։

327. Ձիաւոր աւրինապահները անցնում են դատարանի վերջին մասի հետևում մի տողանով, 10 քայլի վրայ։

Գնդացիր խումբը — 25 քայլի վրայ ձիաւոր աւրինապահների հետևում (վերջին մասի հետևում) դատարանի շարքին համապատասխան շարքով։

328. Դատարանակազմը ոտքով անցնում է մօտ 4 քայլ պետի մօտից, կրկին բռնում է ֆիւրը աայրնիկի և թեքում է դէպի ուժգ պետի կողմը, կանգնում է իր ուղղակի պետերից ցած (յօդուած 315.) ֆիւրը իջեցնելով նա միևնում է այստեղ, մինչև ամբողջ դատարանակը անցնի։

Շարքի առջև գտնուած վաշտապետները ողջունելը և փող—ողանները ողջունում են, բայց չեն թեքում դէպի պետը։

329. Երկրորդ տողանի վրայ դարձած՝ վաշտապետները հանդիսաւոր անցի ժամանակ, դատարանապետները և վաշտապետները) իրենց դասակ առ դասակ (կիսավաշտ առ կիսավաշտ) անցի ժամանակ—դասակապետները (կիսավաշտի պետերը) գնում են սահմանուած հեռաւորութեամբ երկրորդ տողանի առջևում (յօդուած 320)։

330. Դատարանակազմին սկսելով հանդիսաւոր անցի ժամանակ, երկրորդ տողանի վրայ դարձած՝ դատարանակի առջև դուրս է գալիս միայն դատարանագիրը համհարսի հետ և անցնում, սահմանուած հեռաւորութեամբ կանգնելով իր ուղղակի պետերից ցած։

331. Ինչ վերաբերում է անցի ժամանակ պետերը դէպի պետի կողմը դարձնելուն և նոյնպէս դատարանակի հանդիսաւոր անցի կարգին, երբ պինւարները առանց հրացանի են, պէտք է առաջնորդել վերոի համար ցոյց սրբած 317 և 318 յօդուածներով։

332. Հանդիսաւոր անցի վերջանալուց յետոյ՝ ընկերակիցները (փոպտիները) և երաժիշտները

կատարում են 319-րդ յօդւածում ասածները։

Գ. ԳՆԴԻ ՁՕՐԱՆՑԸ.

333. Գունդը հանդիսաւոր զօրանց է կատարում գումարտակ ու գումարտակ, իւրաքանչիւր գումարտակ 321-րդ յօդւածում ցոյց ւտած չարքերից մէկով, կամ փակ օժանդական կարգով. այս չարքում գումարտակի թևերի մէջերը գնում են մի գծի վրայ—լինում է մի քայլ, իսկ գումարտակների գծերի միջև հեռաւորութիւնը—15 քայլ։

334. Գնդի զօրանցի դիծը որոշելու համար կարող են դուրս կանչուել իւրաքանչիւր գումարտակի առաջին և երրորդ վաշտերի ուղղորդները։

335. Ձնդի՝ փակ օժանդակարգով անցնելու կարգը հետևեալն է՝ գումարտապետները և միւս ձիաւոր սպայ պաշտօնատարները կանգնում են գնդի կենտրոնի առջև 2½ ուղղորդների հեռաւորութեամբ, մի տոպանով և աւագութեան կարգով ձջից դէպի ձախ. նրանց կենտրոնի հետև 3 քայլ հեռու—գնդի փոդարը, նրա հետից 10 քայլ հեռու թմբկահարները և փողարները. նրանց հետև 10 քայլի վրա գնդի հրամատարը, նրա հետև մի քայլի վրայ, գնդի հրամատարի օգնականը ու գնդի համհարզը նրա կողքին։

Ձիաւոր սուրհանդակները անցնում են գնդի հետևում մի տոպանով 10 քայլի վրայ։

Գնդացիրը խումբը—25 քայլի վրայ ձիաւոր սուրհանդակների հետևում երկայնած շարքով։

Փամփշտի երկանիւները—10 քայլի վրայ գնդացիրների հետևում, մի գծի վրա 6 քայլ միջանցներով կամ մէկը միւսի հետից 3 քայլ հեռակայութեամբ։

Երկանիւների հաւասարման թևում անցնում է պինապետը. պատիւ տալու համար՝ նա ձեռքը դնում է գլխարկին։

336. Միւս բոլոր չարքերի մէջ պաշտօնատարները անցնում են հետևեալ կերպով. առջևում երկու ուղղորդների հեռակայութեամբ գնդի հրամատարը, նրա հետևում երկու քայլի վրայ՝ օգնականը և համհարզը. գնդի համհարզի հետևում մէկ քայլ հեռու—գնդի փոդարը. սրա հետևում 4 քայլ հեռու՝ թմբկահարները (փողարները),

10 քայլ հետո՝ առաջին դամբարանի պետը և նրա հետևում նրանից 20 քայլ հետո՝ այս դամբարանի առաջատար մարդ։

Ջիաւոր սուրհանդակները, զնդացիկ խումբը և փամփշտի երկանիւները անցնում են, ինչպէս ցոյց է արւած նախորդ յօդւածում, բայց այնպիսի շարքերով, որոնց ճակատը աւելի չլինի զնդի ճակատից։

337. Հանդիսաւոր անցի ժամանակ զօրամասերի միջև հեռախօսքիւնները որոշւում են ադդայոյգնների միջև եղած միջանցների քանակով՝

ա. վաշտ առ վաշտ անցի ժամանակ երկայնած շարքի մէջ, վաշտերի միջև—մէկ միջանց, իսկ դումարտակների միջև—երկու միջանց.

բ. Դումարտակի սիւնակով անցի ժամանակ, զնդի դումարտակների միջև—մէկ միջանց, իսկ առանձին դումարտակների միջև, նոյնիսկ եթէ նրանք հետևոնաւաք զնդի կազմով լինեն—երկու միջանց։

338. Թմբկահարները (փողարները), վաշտ առ վաշտ անցի ժամանակ, գնում են իրենց դումարտակների առաջից, իսկ դումարտակային սիւնակով անցի ժամանակ—բոլորը առաջին դումարտակի առաջից, կատարելով երկու դէպքում էլ 313-րդ յօդւածում նրանց համար սահմանածը. միայն ձախ դարձից յետոյ նրանք բառախմբեր են կազմում։

Թմբկահարները (փողարները) դուրս են գալիս իրանց համար ցոյց տւած տեղերը, անցման կարգը որոշող հրամանից անմիջապէս յետոյ։

339. Ինչ վերաբերում է ադջոյն տալուն և պետերի կողմը թեքելուն, պահւում են հետևեալ կանոնները. այն կրտսեր սպաները, որոնք չեն գտնւում շարքի առջև, ադջոյն չեն տալիս և պետերի կողմը չեն թեքում, այլ միայն պլտխնները դարձնում են դէպի նրանց. իսկ այն կրտսեր սպաները (և փոխ—սպաները), որոնք գտնւում են ճակատի առաջ (այս թւում և պրօշի պատասխանատու ընթերցանները), նոյնպէս և վաշտապետները ու դումարտապետները միայն ադջոյն են տալիս. առանձին դումարտակների պետերը և զնդերի հրամանատարները ադջոյն են

տալիս և թեքւում։

Փնդի համհարդը (և առանձին գումարտակի համհարդը) ոչնչից է տալիս փնդի հրամատարի հետ միաժամանակ անցնելով պետի առաջից մօտ 50 քայլ, թեքւում է հետատրման կողմը և կանգնում իշխանաւոր անձանց դէմ եան փնդի հրամատարի մօտերը։

Ծանօթութիւն. 1. Փակ ժամդական կարգով անցի ժամանակ ձիաւոր սպաները ոչնչից են տալիս միաժամանակ։

Ծանօթութիւն. 2, եթէ առանձին գումարտակները համահաւաք գնդի կազմով են, այն ժամանակ նրանց պետերը և գումարտակների համհարդները փակ ժամդական կարգով անցի ժամանակ, անցնում են ձիաւոր սպաների ընդհանուր գծի միջից. նրանք պետերի կողմը չեն թեքւում, այլ միեւնոյն ոչնչից են տալիս։

Մ Ա Տ Ն Լ.

Դ Ր Օ Շ.

340. Դրօշը կրելու պատիւը վերապահւում է գնդի (առանձին գումարտակի) ամենից տրժանաւոր ենթասպային, առաւելապէս քաջաբեռնի համար ռազմական շքանշանի արժանացածներից։ Նրան ընտրական հաստատում է մեծ եղ-

նող։

Դ Ր Օ Շ Ը Բ Ռ Ն Ե Լ Ո Ւ Ն Ը.

341. Երբոր հրացանը ոտքի մօտ է, պէտք է դրօշը պահել ազատ թողած ազ ձեռքով մի քիչ երկար մատը ձողակի առաջից, ճկոյթը՝ կողքին, իսկ բուռի մատը՝ եանից. ձողատակը՝ ազ ոտի թաթի մէջտեղին մօտ։

Հրացանը բռնելու ձևերը կատարելու ժամանակ, դրօշը միւսի է ձայն դրսէ եան մէջ։

342. Երբոր պէտք է շարժում կատարել, այն ժամանակ թալով—հրամանով դրօշը պէտք է դնել ձախ ուսին, ձախ ձեռքը մեկնել ձողակի երկայնութեամբ և պատակը դնել ձողակի վրայ այնպէս, որ ձողակն ընկնի ցուցամատի և միջամատի միջև, իսկ ազ ձեռքը տանել իր տեղը։ Դրօշի այսպիսի դրսէ եան ժամանակ ձողատակը պէտք է գետնից $1/2$ արշին բարձր լինի։

343. Պատիւ տալու ժամանակ դրօշը պէտք է պահել ոտքի մօտ (յօդուած 341)։

344. Աղօթքի գոհ կը—Ա՛Ր հրամանով պետք է դրօշը բարձրացնել երկու ձեռքով և դնել այն ազ ոտքի ձախ կողմում. յետոյ ձո-

Առքի մօտ.

Երթման ժամանակ.

դասակը յենելով աջ ոտքի քաթի ծայրին, պէտք է ձողակը դնել ձախ ձեռքի արմատնկի ծալած տեղին, աջ ձեռքով պէտք է առնել զէլխարկը և տալ ձախ ձեռքը, իսկ աջը տանել իր տեղը։

Այս դրութեան մէջ դրօշը մնում է մինչև զդակը—Դի՛ր հրամանը։ Այս հրամանով պէտք է զլխարկը դնել գլխին և դրօշը պահել այն դրութեամբ, որ ցոյց է տրւած 341-րդ յօդւածում։

345. Դրօշը օրհնելու համար՝ ձողատակը 344-րդ յօդւածում ցոյց տւած դրութեան մէջ պահելով, պէտք է ձողակը աջ ձեռքով բռնել վառի տակից և դրօշը թեքել դէպի առաջ այնպէս, որ լինի լանջամիջի դիմաց, մեկնած ձեռքի հետևորութեամբ։ Դրօշը օրհնելուց յետոյ պէտք է կանդնեցնել նոյն դրութեան մէջ։

ԴՐՕՇԻ ՏԵՂԸ.

346. Գնդի օժանդակի կարգերի մէջ (առանձին դումարտահների շարքերի մէջ) դրօշակիրը դրօշի հետ կանգնում է համարում բարձր տաղաւոր վաշտի առաջաւոր դասակի պետի տեղին, աջ կողմում՝ նրա ետևում մի քայլ հե-

Աղօթքի.

Օրհնելու ժամանակ.

առաջ՝ իր ընթերականը։

Այն վաշտապետը, որի վաշտի հետ է դրօշը, կանգնում է (պետին դիմաւորելու համար) դրօշակրի աջ կողմում։

347. Երթի ժամանակ դրօշակիրը դրօշը տանում է առաջաւոր զօրամասի հրամանատարի առաջից 4 քայլ հեռու, իսկ ընթերականը գնում է ձախ կողմից և նրա կողքին։

348. Մարտադաշտում դրօշը ոչ մի դէպքում գնդի (առանձին գումարտակի) տեղաւորման կամ զօրծողութիւնների շրջանը չի թողնում։ Մարտն սկսելիս դրօշը պէտք է բանալ։

349. Երբ գունդը մարտակարգի է վերածւում, դրօշը յանձնւում է գնդի համհարզի ներկայութեամբ, գնդի հրամատարի նշանակութեամբ, գնդի օժանդակի գումարտակներից մէկին։

350. Երբ այն գումարտակը, որի մօտ գտնւում է դրօշը, վերածւում է վաշտատոր զօտաշարի կամ մարտակարգի, դրօշը յանձնւում է գումարտապետի ներկայութեամբ երկրորդ գծի կամ գումարտակի օժանդակի վաշտերից մէկին, ինչպէս կնշանակէ գումարտապետը։

351. Երբ դրօշն ընդունած վաշտը վերածուում է դասակաւոր զաւաշարի կամ մարտակարգի, դրօշակրանձնաւում է վաշտապետի ներկայութեամբ երկրորդ դծի, կամ վաշտային օժանդակի դասակներից մէկին ու մէկին։ Այս դասակը, քանի դրօշը գտնւում է իր հետ, կոչւում է դրօշի դասակ և կրում է իր վրայ պատւաւոր պարտականութիւն, դրօշը պաշտպանել, ինչ գնով ուզում է լինի, մինչև մարտի վերջը կամ մինչև որ գնդի հրամատարը (առանձին գումարտակի պետը) հրամայէ յանձնել նրան գնդի (առանձին գումարտակի) մի ուրիշ զօրամասին։

Դրօշի դասակը այլ յանձնարարութիւններից համար չպիտի զրկուէ, սակայն իրրև վերջին օժանդակը պարտական է մանաւանդ գնդի (առանձին գումարտակի) վճռական պրոհին։

352. Երբոր դրօշը տեղափոխուում է մի զօրամասից միւս զօրամասը, բոլոր դէպքերում նրան ուղեկցում է մի սպայ (համհարզը, վաշտապետը, կամ յատուկ նշանակուած սպայ), որը պատիւ տալով գնում է առջևից։ Պատիւ են տալիս ճանապարհին բոլոր հանդիպողները և այն զօրամասը որը ընդունում է դրօշը։ Երբոր հարկաւոր է, դրօշը տեղափոխուում է յատուկ նշանակուած պաշտպանակի ուղեկցութեամբ։

353. Հանդիսաւոր զօրանցից առաջ, երբ կարգը որոշող հրամանն է տրուած, այն վաշտապետը, որի հետ է դրօշը, կանգնելով դրօշակրի առջև, հրամանն է տալիս։

Քայլո՛վ—ՄԱՐՇ և թուրը սայրնիվեր բռնելով դրօշակրին տանում, կանգնեցնում է այն մասի կենտրոնի առջև, 10 քայլի վրայ, որը պիտի անցնի իրրև գնդի առաջատրը։ Դրօշակրին կանգնեցնելով, նա ցած է իջեցնում թուրը և յետոյ ոտսիդ—առ ձևով գնում է իր տեղը։

Դրօշակրի դուրս գալու հետ միաժամանակ, պատւաւոր ընթերակայ նշանակուած երկու սպան, թրերը սայրնիվեր բռնած դուրս են գալիս ընդառաջ դրօշի կողքերին կանգնելով, նրանք թրերը ցած են իջեցնում և յետոյ ուսիդ—առ ձևով բռնում։

Դրօշակրի ընթերական դրօշի ետևից չի գնում, այլ անցնում է առաջին վաշտի ետև, ու կանգ-

նում է վերջում, վերակայի աջ կողմում։

ԴՐՕՇՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒ ԵՒ ԵՏ ՏԱՆԵԼՈՒ ԿԱՐԳԸ.

354. Պահելու տեղից դրօշը ընդունելու համար նշանակուած է մի կիսավաշտ երկու սպանեթով, որոնցից մէկը կիսավաշտի պետի տեղ կիսավաշտի հետ սէջաք է գնում դնդի (գումարտակի) համարտղը, դրօշակիրը և նրա ընթերական, վաշտի թմբկահարները (փողարները) նոյնպէս և մի ձիաւոր սուրհանդակ, համարտղի ձին առնելու համար։

355. Կիսավաշտը գնում է դրօշի ընդունելութեան տեղը, ջոկատիւնով (կամ դուզաչար), թմբկահարները (փողարները) առաջից (յօդուած 159), իսկ դնդի (գումարտակի) համարտղը՝ թմբկահարներից (փողարներից) 4 քայլ առաջ։

Դրօշակիրը և ընթերական գնում են առաջաւոր ջոկի ձախ թեւում (կամ առաջին երկու երկհաւներից աջ), երկրորդը առաջինի ծոծրակի դէմ. ձիաւոր սուրհանդակը՝ կիսավաշտի հետ, 4 քայլ նրանից հեռու։

Մանօրութիւն. Համարտղին իր սուրհանդակի հետ և դրօշակրին կարելի է թոյլ տալ գալ դրօշը

պահելու տեղը ոչ կիսավաշտի հետ, այլ առանձին։

356 Կիսավաշտը դրօշի պահելու տեղը հասնելով, կանգնում է և ճակատը (երկայնած) շարում այնպէս, որ նրա կէնտրոնը լինի նոյն դիմաց։

Ընթերական կանգնում է աջաթեւան երկհաւի ծոծրակի դէմ մի քայլի վրայ։ Թմբկահարները (յօդուած 155), իսկ համարտղը (ձիուց ցած իջնելով և ձին սուրհանդակին յանձնելով) ու դրօշակիրը գնում են դրօշը դուրս բերելու։

357. Երբոր դրօշը երեում է պատնէշի վրայ կիսավաշտի պետը հրամայում է տալիս։

Դրօշին, արա՛ւ — Ա՛ռ։

Այս հրամանով թմբկահարները և փողարները (ուր կան) սկսում են զարնել և նուագել դրօշի հղացակը։

Համարտղը, ձեռքը դիմարկին դրած, առաջնորդում է դրօշակրին դէպի կիսավաշտը և կանգնեցնում նրան կիսավաշտի աջ թեւում, առաջին տողանի մէջ, առաջին դասակի պետից աջ. սրա հետ միաժամանակ ընթերական կանգնում է դրօշակրի ծոծրակի դիմաց։

358. Երբոր դրօշակիրը և ընթերական կանգնում են իրենց տեղը, կիսավաշի պահը, Քրմկահարութիւնը դադարեցնելու նշան է անում, ապա հրաման տալիս՝ ո՛ւռ—Քի՛դ. և յետոյ հրամաններ է տալիս շարժումն և շարժման համար։

359 Կիսավաշի դրօշի հետ գնալու ժամանակ (դասակասիւն, չոկասիւն կամ գումարտակը), նրա առաջից 4 քայլ հեռու գնում է դրօշակիրը իր ընթերակայով. դրօշի առջևից 5 քայլ վրայ՝ դասակապետը, որա առջև 5 քայլի վրա Քրմկահարները (փողարները), իսկ 4 քայլ առաջ—հանդիսապետը։ Ձիաւոր սուրհանդակը—կիսավաշի հետև, 4 քայլի վրայ։

Քրմկահարները (փողարները) կիսավաշի գնալու ժամանակ Քրմկահարում են (նւագում են) քայլերգ։ Սպանները և փոխ-սպանները քրմերը բռնում են ուժին։

160. Երբոր կիսավաշը դրօշի հետ մօտենում է իր զօրամասին մօտ 50 քայլի վրայ, գնդի հրամանատարը (Գումարտապետը) հրաման է տալիս. դրօշին պատո՛ւ-Մ՛ՈՒ։ Այս հրամանով

Քրմկահարները (փողարները), նախապէս դուրս կանչած և կանգնած գումարտակների աջ թևերում, Քրմկահարում (նւագում) են դրօշի եղանակը, իսկ եզամիշները (գնդի աջ թևում) նւագում են գնդի քայլերգը։ Համհարզը, ձիուց իջնելով, մօտենում է դրօշակրին և, թուրը սայրնիվեր բռնած, ամենակարգ ճանապարհով առաջնորդում է նրան գնդի (գումարտակի) շարքի մէջ նրա համար նշանակած տեղը, որից յետոյ նստում է ձիու վրայ և գնում իր տեղը։

161. Երբոր համհարզը մօտենում է դրօշին, դրօշ բերող կիսավաշի պահը տանում է կիսավաշը զօրամասի շարքի մէջ իր տեղը, ուր Քրմկահարները (փողարները) վիճում են իրենց գումարտակի Քրմկահարներին (փողարներին)։

Երբոր դրօշակիրը կանգնում է իր տեղում, զօրամասի հրամանատարը նշան է անում Քրմկահարութիւնն ու նւագածութիւնը դադարեցնելու և հրաման է տալիս, ո՛ւռ-Քի՛դ։ Յետոյ, եթէ պէտք է, հրաման է տալիս.—եզամիշներ և Քրմկահարներ (փողարներ) ՏԵՂԵ՛ՐԴ։

362. Դրօշը եռ տանելու համար նոյնպէս նշանակւում է մի կիսավաշտ։ Նրան գնդէ (դումարտակի) շարքից դուրս կանչելու համար զօրամասի հրամանատարը հրաման է տալիս. *Ռոտմիստրանց եւ այս ինչ վաշտի կիսավաշտ— ԳՆԴԻ ԱՌՋԻ (ԴՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ԱՌԱՋ)։*

Այս հրամանով, նշանակւած կիսավաշտը դուրս է գալիս, շարւում դասակարգն կամ ջոկատըն և կանգնում 20 քայլի վրայ այն դումարտակի առաջ, որի հետ է գտնւում զրօշը. իսկ երաժիշտները շարւում են կիսավաշտի առաջ մի դասակի հետևակայնութեամբ։ Երաժիշտների առաջ 4 քայլ հեռու կանգնում են հրամանով որոշւած վաշտի թմբկահարները (փողարները). իսկ 4 քայլ նրանցից առաջ՝ գնդի (գումարտակի) հաւհարը։ Մեկնում ժամանակ գնդի հետ մնացած թմբկահարները (փողարները) դուրս են կանչւում (յօդւած 237.) գումարտակների աջ թևերը (եթէ կանգնած են իւրաքանչիւրը իր վաշտում)։

Ծանօթութիւն. *Եթէ զրօշը տանելու համար նշանակւած է այն կիսավաշտը, որի հետ է զրօշը, այն ժամանակ նա առաջ չէ դուրս բերւում։*

363. Վերևում տւածը կատարելուց յետոյ, զօրամասի հրամանատարը հրաման է տալիս՝ Զրօշին, պատի՛-ՀՈ։ Այս հրամանով երաժիշտները նւագում են գնդի քայլերգը, իսկ թմբկահարները զարնում են զրօշի եղանակը. ամենքը պատիւ են անում։ Այն վաշտապետը, որի վաշտի հետ է զրօշը, զրօշակրին հրաման է տալիս՝ քայլ՛—ՄԱՐՇ և նրանը ԱՅՅԵՐՆ Խվեր բռնած առաջնորդում է նրան այն կիսավաշտի առաջ, որը զրօշը տանելու համար է նշանակւած. զրօշակրին կանգնեցնելով՝ նա լջեցնում է նրանը և յետոյ ոտին բռնած վերադառնում է իր տեղը։

364. Երբոր զրօշը կանգնում է կիսավաշտի առաջ, գնդի (գումարտակի) հրամատարը թմբկահարութիւնը դադարեցնելու նշան է տալիս։ Յետոյ դուրս կանչւած կիսավաշտի պատը հրաման է տալիս՝ ՈՒՂ—ՎԻՐ և պատէր առանալով կիսավաշտին առաջնորդում է այն կարգով, որ ցոյց է տրւած 359-րդ յօդւածում։ Բացի այդ՝ երաժիշտները թմբկահարները (փողարները) հետ փոխէփոխ քայլերգ են

նստում։

Երբոր կինավաշտը հեռանում է շարքից մոտ 50 քայլ, գնդի (գումարտակի) հրամատարը հրաման է տալիս՝ ո՛ղ—ՔԻ՛Դ։

365. Կինավաշտի պետը, երբ մոտենում է դրօշը պահելու տեղին, շարում է նրան, ինչպէս ցոյց է տրւած 356-րդ յօդւածում. թմբկահարները (փողարները) և երաժիշտները կանգնում են այ՛ն թևում (յօդւած 293). համհարզը ձին սուրհանդակին յանձնելով, գնում է դրօշակրի մօտ և ձեռքը պատւի բռնած՝ կանգնում է դրօշի առաջ 2 քայլ հեռու։

Կինավաշտի պետը հրաման է տալիս՝ դրօշին, պատո՛ւ—Ա՛Ր թմբկահարները (փողարները) զարնում են դրօշի եղանակը, իսկ երաժիշտները նստում են զէնի քայլերգը։

Համհարզը դրօշակրին հրաման է տալիս՝ ՔԱՅԼ՛Վ—ՄԱ՛ՐՇ. և առաջնորդում է դրօշակրին, իսկ ընթերական գնում է իր տեղը (յօդւած 356)։

366. Երբոր դրօշը նեռս են տանում շինութեան մէջ, կինավաշտի պետը, թմբկահարու-

թիւնը դադարեցնելու նըշան անելով, հրաման է տալիս՝ ո՛ղ—ՔԻ՛Դ և ապա տանում է իր զօրամասը, ուր հարկաւոր է։

367. Դրօշն ընդունելու և ետ տանելու վերաբերեալ կարգը ռազմական գործողութեանց ընթացքում պահւում է այն դէպքերում, երբ զօրամասի հրամանատարը հնարաւոր կգտնի։

ՅԱՒԵԼՒԱԾՆԵՐ.

ՅԱՒԵԼՒԱԾ 1.

ՉԻՆՒՈՐԱԿԱՆ ԳԱՏԻՒ ՏԱԼԱՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐ.

1. Պատիւ պէտք է տալ արիւաբար. ճիշտ պահելով հանանապըքիս 16 և 23-րդ յօդուածներում ցոյց տւած կեցուածքի և շարժման կանոնները։

2. Կրասերն հանդիպելիս աւագին, վեռ չհասած նրան, 4 քայլի վրայ պատիւ է տալիս նրան։

Յաւելած 1.

3. Առանց հրացանի տեղում կանգնած պատիւ տալու համար, պէտք է կանգնել զէպի բարևելի անձը, կանգնել Զգաստ և նայել նրան, դարձնելով գլուխը նրա կողմից. իսկ եթէ գլխարկը գլխին է, այն ժամանակ, բացի գլուխը դարձնելուց, պէտք է աջ ձեռքի դաստակը դնել շրջիկի (գլխարկի առջևի եղրի) աջ կողմին այնպէս, որ մատները լինեն միասեռ, ափը քիչ զէպի դուրս դարձած, իսկ արմունկը՝ ուղիղ և նրա բարձրութեան վրայ։

4. Առանց հրացանի քայլելիս բարև տալու համար, բարևելի անձի մօտով անցնելիս պէտք է դարձնել գլուխը դէպի նա և ձեռները անշարժ պահել, իսկ եթէ գլխարկը գլխին է, այն ժամանակ ձեռքը դնել գլխարկին, ինչպէս ցոյց է տրւած 3-րդ կէտում։

5. Երբ բարևելի անձը պատիւ տւողի մօտից անցնում է, վերջինս իջեցնում է ձեռքը և գնում (կանգնում) ազատ։

6. Հրացանը ուսին կամ մէջքին ձգած ժամանակ՝ գինուորը պատիւ է տալիս, ինչպէս առանց հրացանի։

7. ԵԹԷ զինուորը հրացանը ոտքին կամ ուսին առած ունի, այն ժամանակ պատիւ տալու համար՝ նա գլուխը դարձնում է բարեւելի անձի կողմը, շարունակելով, եթէ գնալիս է լինում, ձեռքերը ազատ շարժել։

8. Երաժիշտները գործիքով, թմկահարները թմբուկով և փողարները ազդափողով պատիւ տալու համար, գործերը բռնում են այն դրութեամբ, որ ցոյց է տրւած 4 յաւելուածի 6, 12, և 17 կետերում. Ձեռքած դէպքերում վարւում են, ինչպէս բացատրւած է նախորդ կէտում։ Թմբկահարները կոպալները իրենց քնի մէջ խրած են թողնում։

9. Խմբով կամ շարային մասով, տեղում կանգնած ժամանակ, պատիւ տալու համար խմբի (մասի) պետը հրաման է տալիս։

1. ԶԳՈՒՇ, (եթէ այս հրամանը առաջուց տրւած չի եղել), 2. հանապարհ՝մն Ա՛Զ, (ՉԱԽ) և 3. ՊԱՐՈՆԱՑԻՔ, ՍՊԱՆԵ՛Ր։ Առաջին և երկրորդ հրամաններով զինուորները կատարում են, ինչպէս բացատրւած է անհատի և տողանի վարժութեանց մէջ (յօդւած 17 և 56.). երրորդ

հրամանով, որ տրւում է երբ շարքի մէջ ոտքերը կան, վերջիններս աջ ձեռքը պատւի են բռնում։

Եթէ շարքի մէջ ոտքեր չկան, այն ժամանակ խմբի պետը, երբոր նա առանց հրացանի է, երկրորդ հրամանով աջ ձեռքը դնում է գլխարկին։

Խմբի (զօրամասի) պետը շարքին մօտեցած ուղղակի պետին զեկուցում է, թէ ինչ պատճառով, խումբը (զօրամասը) դանւում է այդ տեղում։

Ծանօթութիւն։ Վարժութեանց ժամանակ, եթէ զօրամասը (խումբը) պատկած կամ ծնկի դրութեան մէջ է գտնւում է, պետը կարող է պատիւ տալու համար հրամաններ տալ զինուորներին չվերկացնելով. զինուորները պիտի կանոնաւոր դրութեամբ մնան և գլուխները դարձնեն դէպի բարեւելի անձը։

10. Բարեւելու խմբով (զօրամասով) պատիւ տալը կատարւում է նոյն հրամաններով (կէտ 9). այդ ժամանակ զինուորները կատարում են կանոնագրքի 24 և 53 յօդւածների կանոններով պարտաւած։

11. Երբոր բարեւելի անձը անցնում է խմբից

(զօրամասից), վերջնիս պետը կրկնում է հրամանը՝ պարտաւոր ապահովելով, որով սպաները ձեռքերը իջեցնում են, իսկ զինուորները դուխ ուղղում և եթէ պնակիս են լինում, բակում են ձեռքերը շարժել։ Բայց նոյնպէս և երբ շարքի մէջ սպաներ չկան, վերև ասածը կատարւում է առանց որևէ հրամանի (յօդ. 56 և 107.)։

Յետոյ, եթէ հարկաւոր է, հրաման է տրւում ԱԶԱՏ (ՇԻՏԿԻՆԼ.)։

ՅԱԽԵԼԻԱԾ 2.

ԹՈՒՐԸ ՇԱՐՔԻ ՄԷՋ ԲՌՆԵԼՈՒ ՁԵՒԵՐԸ.

1. Սպաները և փոխ—սպաները թրերը շարքի մէջ մերկացնում են հետևեալ դէպքերում.

ա. Գարխ. տալու համար, պատի՛-Ա՛Ռ հրամանով,

բ. Հանդիսաւոր օրանցի ժամանակ, ուսի՛-Ա՛Ռ. հրամանով։

գ. Դիօշը բերելու և նա տանելու ժամանակ, առաջին հրամանով, որով արդում է զինուորների հրացանների դրութիւնը։

դ. Գրոհի դիմելու ժամանակ և նշաններ տա-

լու համար, եթէ կարեւոր կլինի։

2. Գարխ. տալու համար թուրը պէտք է մերկացնել, պատի՛-Ա՛Ռ հրամանով՝ երեք նւադ։

Առաջին նւագ (մէկ). Նախապատրաստական հրամանով, ձախ ձեռքի դաստակով պէտք է թուրը քիչ առաջ տալ, միևնոյն ժամանակ աջ ձեռքի դաստակով պէտք է բռնել երախակալի դաստապանի վերի կողմից և ձեղքը պատեանից դուրս քաշել, ձեռքի ափը լայնութեան չափ։

Երկրորդ նւագ (երկու). Կատարողական հրամանով պէտք է թուրը պատեանից հանել և ձեղքը շուռ տալով, ծայրը վեր տանել, իսկ բերանը՝ ձախ. բռնել այնպէս, որ աջ ձեռքի դաստակը լինի կզակի դիմաց, իսկ ձեղքը սափոխոցը դէպի երեսը և ուղղաձիգ. միևնոյն ժամանակ, բուռ մասը վեր պէտք է մեկնեք դաստապանի վրայ. Քրի այսպիսի դրութիւնը կոչւում է սայրնիվեր։

Երորդ նւագ (երեք). աջ դաստակի շարժումով դէպի ցած, ձեռքի ամբողջ երկայնութեամբ, թուրը պէտք է խոնարհել այնպէս, որ դաստակը լինի աջ ազդրի մօտ, իսկ ձեղքի սափոխոցը դէպի ցած, կոնակը՝ դէպի առաջ

Ցուցում 2.

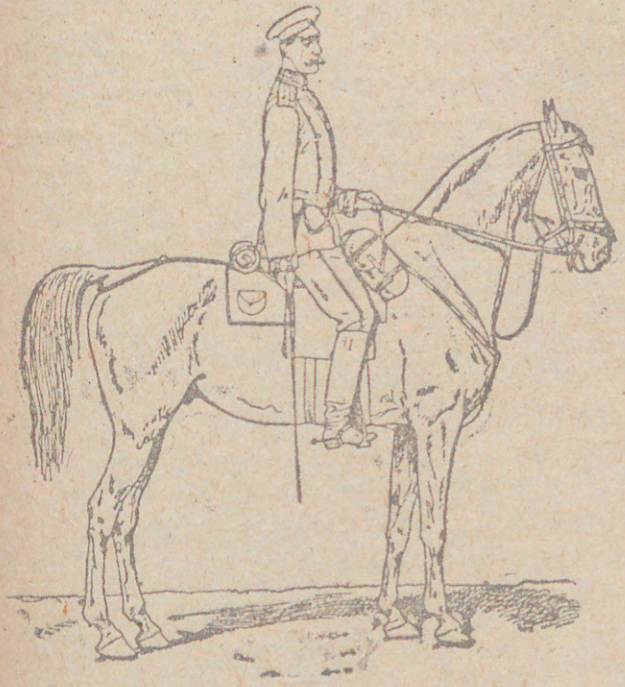

Ցայրնիվներ.

Պատի մ'ոտ.

Ցուցում 2.

Ձիաւորի ոտքերն ուղիղ.

աջերը լինի ձախ ուքի ծայրից դէպի ձախ և մի ափաչափ նրանից բարձր։

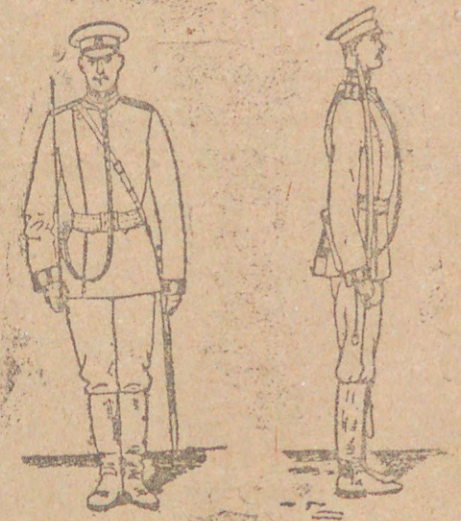
Շարքի մէջ գտնուած զինուորները թուրը խոնարհեցնում են այնպէս, որ ազատ կողած աջ ձեռքի դաստակը լինի աջ ապդրի եռանում, շեղբի ծայրը՝ աջ կրնկի եռանում, իսկ բերանը դարձած լինի ձիու կողմը։

3. Հանդիսաւոր օրհնանքի ժամանակ ռամիդ-Ա.Ո հրամանով՝ թուրը պէտք է հանել երեք հատ։

Առաջին հատ (մէկ)· ինչպէս պատիւ տալու ժամանակ, նախապատրաստական հրամանին համեմատ։

Երկրորդ հատ (երկու). ինչպէս երկրորդ ձևը, պատիւ տալու ժամանակ։

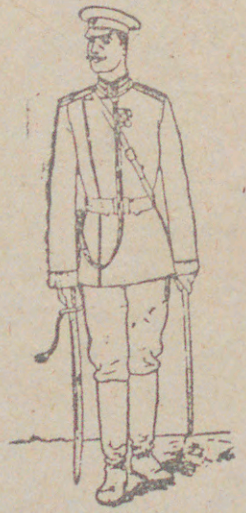
Երրորդ հատ (երեք)· ցած կողնելով աջ ձեռքի դաստակը ձեռքի ամբողջ երկարութեամբ, պէտք է կողը պահել ուղղաձիգ՝ աջ ուսին մօտ, բերանը դէպի դուրս։ Այդ ժամանակ միջամատը, ցուցամատը և բութ մատերը պէտք է ցած կողնել դաստակի երկայնութեամբ, բռնել ձախ կողմից, իսկ ցուցամատով և միջամատով երախակալի ներքի մասի առջևի

Թուրն ուսին առնելը։

կողմից, ձնացած երկու մատերը պէտք է թողնուած լինեն ցած։

Շարքի մէջ եղած ձիաւորները, թուրը ուսին քաշած ժամանակ, ազ ձեռքի արմունկը թեթև ծալելով, դաստակի փափուկ մասը յենում են ազդրին, միաժամանակ մատանու և ճկոյթ մատերը թեթև կերպով խփում են ձեռքի ափին։

Թայլիկա թրով պատիւ տալը.

4. Հանդիսաւոր զօրանցի ժամանակ հետևակները, որոնք պարտական են ողջոյն տալ, թուրը բռնում են սայրնիվը և յետոյ իջեցնում են, ինչպէս պատւի առնելիս, սակայն շեղբի ծայրը պէտք է լինի ազ ուսի դիմաց։

Շարքի մէջ եղած ձիաւորները, ողջոյն տալու ժամանակ, խոնարհեցնում են թուրը, ինչպէս նրանց համար ցոյց է արւած տեղում պատիւ տալու ժամանակ։

5. Դրօշը բերելու և ետ տանելու ժամանակ, թուրը պէտք է պահել ուսին, ինչպէս և հանդիսաւոր զօրանցի ժամանակ։

6. Մերկացրած թուրը ո՛տ—քի՛դ հրամանով պատեանի մէջ պէտք է դնել երեք նւագ։

Առաջին նւագ (մէկ). ազ ձեռքով պէտք է վեր բարձրացնել թրի շեղբի ծայրը և բռնել այնպէս, որ երախակալը գլխից բիչ բարձր լինի. յետոյ պէտք է շեղբի ծայրը ցած շուռ տալ պատեանի ուղղութեամբ. միևնոյն ժամանակ ձախ ձեռքով պատեանը պէտք է բիչ առաջ բերել, որպէսզի հեշտ կարելի լինի շեղբի ծայրը նրա մէջ մղոյընել։

Երկրորդ նւագ (երկու). Թուրը պէտք է դնել պատեանի մէջ։

Երրորդ նշագ (երեք). երկու ձեռքն էլ պէտք է տանել իրենց տեղը։

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ 3.

ՀՐԱՑԱՆԸ ՅԱՏՈՒԿ ՊԱՏԻՒ ԲՈՆԵԼՈՒ ՁԵՒԸ։

1. Յատուկ պատուի առ ձեռը պէտք է կատարել երկու նշագ։

Առաջին նշագ (մէկ)։ աջ ձեռքի դաստակով

Յատուկ պատուի առնելը.

պէտք է բռնել հրացանի փողը այնպէս, որ ցուցամատն և բութ մատը լինեն սուինի անբիկի տակ. իսկ աջ ձեռքի արմունկը չպէտք է բաժանել մարմնից։

Երկրորդ նշագ (երկու). կողքը աջ ոտքի ներքանի մօտ թողնելով, աջ ձեռքով հրացանը պէտք է թեքել կրծքի գծով, սուինը դէպի աջ այնպէս, որ աջ ձեռքի արմունկը քիչ բաժանուած լինի մարմնից, իսկ դաստակը՝ ուսից կէս արշին հեռու։

2. Յատուկ պատուի առ ձեից ո՛տ—ՔԻ՛Դ—երկու նշագ։

Առաջին նշագ (մէկ)։ հրացանը պէտք է բռնել 1 ֆին կէտում առաջին նշագի համար ցոյց տուած դրութեամբ։

Երկրորդ նշագ (երկու). աջ ձեռքը ցած պիտի տանել հրացանի փոկի վրայով և բռնել ինչպէս ոտքի մօտ դրութեան ժամանակ։

ՅԱԽԵԼԻՔ 4.

ԿԱՆՈՆՆԵՐ

ԹՄԲԿԱՀԱՐՆԵՐԻ, ՓՈՂԱՐՆԵՐԻ և ՆՇԱՆԱԲԱՐՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ.

Ա. ԹՄԲԿՀԱՐՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ.

1. Երբ թմբկահարը շարք է դուրս գալիս, պէտք է թմբուկը ուսընդունուի կախած ունենայ փոկի կեռի վրայ, վերին կաշին դէպի աջ, իսկ կոպանները՝ թմբուկի փոկի բներն մէջ դրած, բարակ ծայրերը ներքին։

2. ՋԴԱՍ հրամանով թմբկահարը թմբուկը կախում է փոկի կեռին և յետոյ բնից հանում է կոպանները։ Թմբուկի կոպանները բնից պէտք է հանել երկու ձեռք։

Առաջին նախագ (մէկ). աջ ձեռքը բարձրացնելով դէպի կոպանների վերին ծայրերը, պէտք է նրանց վերցնել, ձեռքի ափը դուրս ուղղած, իսկ բութ մասը առաջից. միևնոյն ժամանակ ձախ դաստակով պէտք է տակից հրել կոպանները այնպէս, որ յուցամատը յենի բների ներքին եզրին, որոնց մէջ դրուած են կոպանները։

Ցուցում 4.

Երկրորդ նախագ (երկու). աջ ձեռքով կոպանները պէտք է հանել բներից և երկու ձեռքով բռնելով, իրար կպցնել՝ ծայրերը ուղղերը դարձած և պահել թևք դրութեամբ ձախ կողային աջի տակ. այդ ժամանակ կոպանների ծայրերը պէտք է բռնել աջ ձեռքի մէջ բռնած, իսկ ձախ մէջ—ցուցամատով և մէջամատով առաջից, իսկ բութով՝ ետևից, ճեղքած երկու մասերը ձգած. յետոյ երկու ձեռքերը պէտք է ցած լծցնել. աջը պէտք է ազատ թողած լինի, ձախ արմունկը քիչ ծալած, պէտք է յենի թմբուկի վերին գօտուն։

3. ԱՋԱՍ և ՇԻՏԿԻԵԼ հրամաններով, թմբկահարները տեղում կատարում է նոյնը, ինչ որ մուս զինուորները (յօդած 19). բացի դրանից երկրորդ հրամանով, նա թմբուկը հանում է կեռից և դնում է իր առջև, գետնի վրայ, իսկ կոպանները դնում է բների մէջ։

4. Թմբուկը կախելու համար՝ պէտք է աջ ձեռքով բռնել վերինն գօտուց նրա մօտ եղած օղակի դիմաց, բութ մասը դրսից. իսկ ճեղքածները ներսից. միևնոյն ժամանակ ձախ

Ցուցում 4.

Առաջին նուագ. Երկրորդ նուագ.

ձեռքով պէտք է բռնել փոկի կեռից և թմբուկն ոտակով կեռից ձգած կախել։

5. Թմբկահարութեան պատրաստելու համար նոյնպէս և պատուի Ա՛Ր հրամանով, թմբկահարը կոպալների բարակ ծայրերը դնում է թմբուկի վերին կաշու վրայ, այս կատարելով մի նուագ, հրացանը բռնելու առաջին նուագի հետ միաժամանակ։ Ձ ձեռքով բռնում է կոպալի ծայրը վերևից և ամբողջ դաստակով, իսկ ձախով—ներքևից, կիսալից ցած և միևյն երեք մատով, ցուցամատը և մէջամատը առաջից, իսկ բութը ետևից, մնացած երկու մատերը ծռում են կոպալի առակ դէպի ձեռքի ափը թեթև ծալած։

Թմբկահարութեան սկիզբը և վերջը ցոյց տալու համար՝ աւագ թմբկահարը նշան է տալիս կոպալները վեր բարձրացնելով։

6. Տեղում դարձուածներ անելիս՝ թմբկահարը թմբուկը բռնում է ձ ձեռքի ցուցամատով և մէջամատով, արանցով դէմ տալով ոտուն ներքի կողմից։

Թմբուկը բռնելու ձևը դափնինից առաջ և պատի առ հրամանով.

Թմբուկը բռնելու ձևը շարժման ժամանակ.

7. *Աղօթքի, դադակդ*—Ա՛ն հրամանով թմբկահարը կոպալները դնում է բնաբի մէջ, հանում է թմբուկը, ինչպէս ցոյց է տրւած 3-րդ կէտի մէջ, և յետոյ կատարում է նոյնը, ինչ որ միւս պինւորները։

8. *Պատիւ տալուց յետոյ ո՞ւր*—Քի՛դ հրամանով, թմբուկի կոպալները պէտք է դնել 2 րդ կէտում ասած դրութեան մէջ։

9. *Շարքի մէջ շարժման համար, քայլով հրամանով*—Թմբկահարը, ձախ ձեռքից բաց թողնելով կոպալների ծայրերը, պէտք է ձախ ձեռքով թմբուկը բռնի նեբքևի գօտուց, իսկ ձեռքով պէտք է պահի երկու կոպալները, յետ թողնելով նրանց այն ծայրերը, որոնք գտնւում են ձախ ձեռքում։

Քայլելիս ալ ձեռքը պէտք է մարմնի մօտ պատ շարժել։

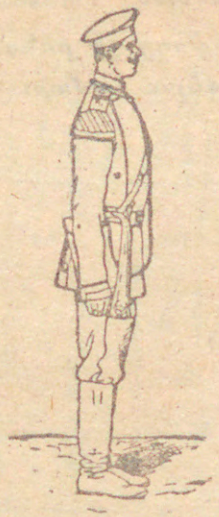
10. *Եթէ հրաման է տրւած ուսցնի*—Վ՛Ը՛Ր, կամ ՇԻՏԿԻԵՆ, թմբկահարը կարող է կրկնել թմբուկը, ինչպէս յարմար է, կախելով, փակը վրից կամ ուսից ձգած։

11. Քայլելիս գափիւնը վերջանելուց յետոյ, ձախ ձեռքով թմբուկի գօտուց բռնելուց առաջ պէտք է ձախ կռպալը առ ազ ձեռքը։

Բ. ՓՈղԱՐՆԵՐի ԵՒ ՆՇԱՆԱԲԱՐՆԵՐի ՀԱՄԱՐ.

12. Փողաբը (նշանաբաբը) շարք դուրս գալիս ունենում է ազդափող, փոկը ձախ ուսից ձգած կախած աջ ազդրի մօտ, փողի լայն բերանը դէպի ցած ուղղած։ Աջ ձեռքը, ինչպէս տեղում, նոյնպէս և շարժման ժամանակ, աջ ազդրի մօտ անշարժ թողնելով, ազդափողը բուէթ և միւս մատների մէջ բռնած պիտի ունենայ, գլաբաժալից լայն բերանի մօտ։

13. Երբոր հարկաւոր է նւագելու պատրաստուելի, փողաբը ազդափողը աջ ձեռքով բռնում է ծռանի և լայն բերանի մէջտեղից, բուէթ մատը ներսից, իսկ ճացածները առաջից, և բերանոցը մօտեցնում է բերանին։ Շարժման ժամանակ նւագելու համար, նա ազդափողը այս կերպ բռնում է քայլող հրամանով. իսկ տեղում նւագելու համար, պատիւ տալիս այսպէս բռո-

Ազդափողը բռնելու ձևը շարքի մէջ

նում է այն ժամանակ, երբ շարքը պատրաստ—առ քանելու ձևի առաջին նստոցն է կատարում։

14. Նշանառուրը առաջնորդում է փոխարինների համար առհասարակ կանոններով, միայն ոչ ձեռքով ազդանշանը չի բռնում, այլ վերցնում է միայն նետելու համար։

ՑԱՒԵԼՈՒԾ 5.

Օրինակ շարքի ցուցադրման, որը վազասպանը ներկայացնում է պատերազմական ժամանակ

ՇԱՐՔԻ ՄԷՋ ՆԵՐԿԱՅ ԵՆ։

1920. յունուար 14.

Զօրամասի անունը	Սպաներ	Վարպետներ	Երաժիշտներ	Սովորական զինուորներ	Պահեստներ	Ընդամենը	Վարժ. նախատեսված թիւը
Ա. հետևակ գունդ	3	15	4	80	1	100	40
1 վաշտ							

ՎԱՇՏԱՊԵՏ՝

(ստորագրութիւն, պաշտօնը)։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ 1. Ներքոյ գրուած են տրուած վերևի սյուներում, և քիչ-քիչ որոնք շարքի մէջ ներքոյալներին պատասխանութիւններ են կատարում Սովորական զինուորների թուում հաշուած են ութոցայլ նշանառուները և վաշտի նշանառուները։

Ցուցադրուած պէտք է գրուած (կամ վիմապատճէն) լինի մի անգամ ևս ետևի էջում քարի վրա հրկիզուլ միջոցով ներկայացուում է միայն մի ուսում պետք։

Ձյուղերի ցուցադրի մի օրինակ գործածելի նախօրօքին առաջարկում է գնդի պետութիւնը։

ՑԱԻԵԼԻԱՅ 6.

Օբինակ շարքի ցուցադրի, որը դումարտապետը ներկայացնում է պահեն դիմաւորելու ժամանակ։

ՇԱՐՔԻ ՄԷՋ ՆԵՐԿԱՅ ԵՆ.

1920 թ. 14 յունուար.

Զօրամասի անունը	Վաշտերի քիւը	Հարձակման սպաներ	Մարտական սպաներ	Ենթասպաներ	Զրաժիններ	Սուսերներ դիմաւորին	Պարկեներ	Ձիաւորներ ընդամենը	Վաշտերի երկաթների քիւը
Գ. հեծեալ գունդ	4	1	13	61	18	320	4	403	40
1 դումարտակ									

ԳՈՒՄԱՐՏԱԿԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ

(աստիճան, ազգանուն.)

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ. 1. Ենթասպաների թուում հաշուած են՝ փոխտապանները և թիւնմնները որոնք շարքի մէջ ենթասպանների պարտականութիւններ են կատարում։ Սուսերներ թուում հաշուած են ուղղագոյց—նշանաբարը և վաշտի նշանաբարը։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ. 2. Ցուցադրի միւս երեսում գրում են. վաշտերի հրամանատարների ատեճանները և ազգանունները, սկսած գումարտակի առաջին վաշտից։

Ցուցադրը պէտք գրուած (կամ վիմագրուած) լինի մի մնդամ ծալած կէս թերթի վրայ, երկծալ դիրքով ներկայացուում է միայն մի մասը պետը։

Այսպիսի ցուցադրի մի օրինակ զօրատեսի նախօրեակին ուղարկում է գնդի դիւանատունը։

ՑԱԻԵԼԻԱՅ 7.

Հետեւազօրի փողապներ, դափիւններ և քայլերգեր։

№№ ըստ կարգի	Անուն	Ո՞վ է կատարողը	Ծանօթութիւն
	Փողապներ.		
1	Ամենքդ (լանգեք ամենքդ)	Փողարնները և նշանաբարները	Տրուում է նախապէս ամենքին նախապատրաստուելու յայտարդ փողապի համար։ Վերթիւում է առանձին օրամասի պետերին։
2	Պետերին կանչելը		
3	Յառաջխոդացում	Փողարնները և նշանաբարները	ԱՄԵՆՔԴ,—ԿԱՆԳ—ՍԻՒ) փողապից յետոյ փողապը, մի անգամ երկրաձիգ նուագած ժամանակ, գոյց է տալիս վարժուհին կամ ուղղութեան վերջը։
4	Վազով,		
5	Կամք,		
6	Կանգ—ա՛ռ,		
7	Հանգաք սիւնի համար.		
	Դափիւններ.		
1	Ազգային հիմնի նուագածութեան ժամանակ	Թմբկահարները	
2	Դրօշի կռնակ . .	Թմբկահարները, փողարնները	Կատարում է դրօշը բերելու և առնելու ժամանակ։
3	Պատիւ	Թմբկահարները և փողարնները	Հանդիսաւոր դրութեան ժամանակ։

1) Այս փողապի առաջին մասը նշանակում է, որ պետք հնորհակալութիւն է յայտնում։

4	Հետևակօրի երթ.	Թմբկահարները	
5	Ադյուտրուբիւն յայտնուելի և այդանուելի.	Թմբկահարները և փողահարները	
6	Այգանուել և յայդանուել.	Թմբկահարները և փողահարները	Կատարում է այդանուելի, յայտնուելի և զօրանվելի ժամանակ
7	Աղօթքի.		
8	Առաջ (աղօթքի).		
9	Հասաք պահակների հարձման ժամանակ		
10	Քան պահակների, իսկ երթի ժամանակ՝ ՏԵՂՄԻՐ.	Թմբկահարները և փողահարները	
11	Տագնապ.		Զօրքը արագ Քանդ տալի համար.
	Քայլերգներ.		
1	Քայլի համար (№ 1 և № 2)	Թմբկահարները և փողահարները.	Փակ շարքով շարժման համար.
2	Սիւնի համար		
3	Քաղման համար		

3) Ծանօթութիւն. Այս դաշինքի առաջին մասը ծառայում է իբրև պահպանի անդամի մեծ հետաքրքիր համար:

ԲԱՌԱՑՈՒՑԱԿ.

Ապատ ложа
Ազդանշան сигналъ
Ազդանշաններ сигнализація
Ազդարարութիւն повѣстка
Ազդր ляжка
Ազեղ дуга
Ագուխ пахъ
Ամփոփում перечень
Այգանուտ, յայգնանուտ заря
Անկանոն կրակ безпорядочный огонь
Անձնական վարժութիւն одиночное ученье
Անհաւասարաչափ շարք неуравненный строй
Անրիկ (ատրճանակի) хомутикъ (штыковой, прицѣльный)
Անցք каналъ
Առաջապահ нестроевой
Աջակողմեան правофланговый
Աջակցել поддержать, оказывать поддержку
Առանձին մարտական դիրք особый боевой участокъ

Առաջատար головной (отдѣленіе, взводъ, рота, часть)

Առաջնորդել руководствоваться

Աստիճան чинъ

Արագ быстрый

Արագութիւն скорость

Արագաքայլ ускореннымъ шагомъ

Արձակելը, արձակիւն выстрѣлъ

Արմունկ локоть

Արտասանել (հրամանը)произносить (команду)

Աւագ старшій

Աւագ պետ старшій начальникъ

Աւագութիւն старшинство

Աւարտ отбой

Բաժանել распредѣлять, раздѣлять

Բախտակ тактъ

Բարձրակարգ սպայ штабъ-офицеръ

Բարեւելի անձ привѣтствуемое лицо

Բաց շարք разомкнутый строй

Բացում размыканіе

Բացօթեայ бивакъ

Բերան (թրի) лезвіе

Բերան լայն (նետաձիգ զէնքի) раструбъ

Բերանոց мундштукъ

Բիւրեակ дивизія

Բնոյթ (տեղանքի) характеръ (мѣстности)

Բոյն гнѣздо

Բուրգ п пирамида

Հրացանների բուրգ կազմելը составленіе ружей въ козлы

Բռնատեղ шейка (ложи), рукоять (шашки)

Բրիգադ бригада

Գդակ шапка

Գլխարկ фуражка, головной уборъ

Գնդացիր խումբ пулеметная команда

Գնդացրային մարտավայր пулеметный боевой участокъ

Գործիք инструментъ

Գործողութիւն (ռազմական)дѣйствіе (военное)

Գործող զօրամաս дѣйствующая часть

Գործող կրակի սպառողութիւն разстояніе дѣйствительнаго огня

Գումարտապետ батальонный командиръ
Գունդ полкъ
Գդակնիշ кокарда
Գրոհ атака
Գրոհ տալ атаковать, итти въ атаку
Գօտի (թմբուկի) обручъ (барабана)
Գօտի поясъ
Դասակ взводъ
Դասակային շրջանակ взводный участокъ
Դասակապետ взводный командиръ
Դասակապետ ենթասպայ взводный командиръ унтеръ-офицеръ
Դասակապետ սպայ взводный командиръ офицеръ
Դասակային взводная колонна
Դասակաւոր ենթասպայ взводный унтеръ-офицеръ
Դասակաւոր դասաշար строй по-взводно
Դասակի հեռակայութիւն взводная дистанція
Դասակ кисть
Դարձ, դարձում поворотъ
Դափնէն, թմբկահարութիւն бой (барабанный)
Դէտ дозоръ
Դէտքեր дозоры
Դիպուկ (կրակ) мѣткій (огонь)
Դիտողութիւն, դիտելը наблюденіе
Դիտաց (հաշուացի, անցիկի) прорѣзь (прицѣла, хомутика)
Դիրք позиція
Դիրքը գրաւել овладѣть позиціею
Դուրս գալը (շարքից) убыль (изъ строя)
Դոյլ штурмъ
Դրութիւն положеніе
Դրսի թև наружный флангъ
Դրօշ знамя
Դրօշակիր знаменщикъ
Դրօշի հանուկ (նուագել) подъ знамя (играть)
Եղջ (գլխարկի) тулья
Եռաստիճան уступами
Երաժիշտ музыкантъ
Երաժշտախումբ хоръ музыки
Երախակալ эфесъ
Երեքգծանի հրացան трехлинейная винтовка
Երթ походъ
Երթասիւն походная колонна

Բրկած շարք развернутый строй
Բրկել развернуть (колонну)
Բրկում протяженіе
Բրկում развертываніе
Բրկիս двуколка
Բրկարձիգ протяжно
Բրկեակ рядъ, полный рядъ
Բրկադ, բրկադան, (բրկադան շարք) двухшереножный, (двухшереножный строй)
Զարնել (թմբուկ) бить (барабанъ)
Զեկույց рапортъ
Զինանիշ гербъ
Զինուր солдатъ, нижній чинъ, человѣкъ
Զուգշարք рядами (двинуть впередъ)
Զօրանդէս парадъ
Զօրամաս часть (войсковая)
Զօրասիւն колонна
Զօրատես смотръ

Ընթերակայ ассистентъ

Թատերակայք (ռազմական գործողութեան) театръ (военныхъ дѣйствій)

Թաքուց закрытіе
Թեւանի ефрейторъ
Թիկունք тылъ
Թմբկահար барабанщикъ
Թնդանօթ пушка
Թուր шашка
Թուրը մերկացնել обнажать шашку
Թռիչք (գնդակի) полетъ (пули)
Թուարկութիւն нумерація
Թև флангъ, плечо
Թևակի фланговый

Իշխանատար անձ начальствующее лицо
Իշխանութիւն начальство
Իշխանութեան տակ գտնուել находиться въ вѣдѣніи
Իշխանութեան տակ մտնել поступить подъ начальство

Լանջամէջ середина груди
Լիաքայլ полнымъ шагомъ
Լրատար посыльный

Լցնել зарядить

Ետատուկ затылокъ (приклада)

Խնդիր задача

Խորութիւն глубина (колонны)

Խտանալ смыкаться

Խտացում сгущеніе

Փոսիկ окопъ

Փոսիկներ փորել окопаться

Ծալ (արմունկի) сгибъ (локтя)

Ծայր (շարքի) оконечность (строя)

Ծայր (չեղբի) конецъ(клинка)

Ծոծրակ затылокъ

Կազմ составъ

Կազմափոխում, կազմափոխութիւն перестроеніе

Կազմելը составленіе

Կամրջակ (ձգանի) скоба (спусковая)

Կայուն թև неподвижный флангъ

Կանոնագիրք уставъ, наставленіе

Կանոնաւոր правильный

Կապի ծառայութիւն служба связы

Կատարողական հրաման исполнительная команда

Կարգ порядокъ

Կարգադրութիւն распоряженіе

Կարգաւորում распредѣленіе

Կարգում (պահակների) разводъ

Կենտրոն середина

Կեռ крючекъ

Կեցուածք стойка

Կիպ вплотную

Կիսադարձ полъ-оборота

Կիսաձայն вполголоса

Կիսաքայլ шагъ половиннаго размѣра, въ полъ-шага

Կիսկիս гайка

Կոթ (հրացանի) прикладъ, рукоятка

Կոթուն стебель

Կուկուածք выправка

Կոճակ (հրահանի) пуговка (курка)

Կոպալ палка (барабанная)

Կոնակ (թրի) обухъ

Կտրուն вырѣзъ

Կարուածք обрѣзъ
Կրակ բանալ открывать огонь
Համազարկ залпъ
Համահաւաք (գունդ) сводный (полкъ)
Համակարգ адъютантъ
Համրանք расчетъ
Հանդիսաւոր զօրանց церемоніальный маршъ
Հաղշտած (քայլ) учащенный (шагъ)
Հաւկ мушка
Հարուած ударъ
Հաւասարաչափ շարք уравненный строй
Հաւասարում, հաւասարում выравниваніе
Հաւաք сборъ
Հաւասարեցնել выравнивать
Հաւասարման կողմը сторона равненія
Հաւասարում, հաւասարում равненіе
Հաւասարել, հաւասարել равняться
Հեռախօս телефонъ
Հեռակայութիւն дистанція
Հեռաւորութիւն разстояніе
Հետախուզութիւն развѣдка

Հետևակ пѣхота
Հետևակի պաշտպանուած пѣхотное прикрытіе
Հետևանք результатъ
Հերթ очередь
Հիմք основаніе
Հուռռա ура
Հրանան курокъ
Հրաձգութեան դիրք стрѣлковая позиція
Հրաձգութիւն стрѣльба
Հրաձիգ շղթայ стрѣлковая цѣпь
Հրաման приказъ, команда
Հրամանատարութիւն командованіе
Հրացան ружье, винтовка
Ձախթեւեան лѣво-фланговый
Ձգան спускъ, спусковой крючекъ
Ձգանի կամարակ спусковая скоба
Ձիաւոր конный, верховой
Ձողակ (գրօշի) древко
Ձողուկ подтокъ, (древка)
Ձև форма
Ձգգանք բանելու ձևեր ружейные пріемы

Ղեկավարութիւն (շղթայի) управленіе (цѣпью)

Ճակատ фронтъ

Մաս часть
Մարմնամարզութիւն гимнастика
Մարտադաշտ поле боя
Մարտախնդիր боевая задача
Մարտական տաք боевой взводъ
Մարտակարգ боевой порядокъ
Մարտավայր боевой участокъ
Մենամարտ одиночная стрѣльба, одиночный огонь

Մթերատան каптенармусъ
Մռայլ неполный рядъ, глухой рядъ
Միատեղ շարք одношереножный строй
Միացում сочетаніе
Միջակայք интервалъ
Միջոց средство
Մշտական նշանոց постоянный прицѣлъ
Մօտակայ պետ ближайшій начальникъ

Յանձնարարութիւն порученіе
Յառաջ впередъ

Յարձակում наступленіе
Յաւելուած приложеніе
Յենարան упоръ

Նախապատրաստական հրաման предварительная команда
Նախապատրաստական նշան предварительный знакъ

Նահանջ отходъ
Նահանջել отходить
Ներառեալ включительно
Ներքան ступня
Ներքին թև внутренній флангъ
Նետում выстрѣлъ
Նիշ мѣтка
Նշան առնելը, նշան բռնելը прицѣливаніе
Նշանակ (վաշտի) значекъ (ротный)
Նշանակէտ точка прицѣливанія
Նշանառութիւն прицѣливаніе, прикладываніе
Նշանառու сигналистъ
Նշանառութիւններ сигнализація
Նշանոց прицѣлъ

Նշանոցը հաստել установить, поставить прицѣлъ

Նւագ игра, пріемъ

Նւագել играть

Նւագել քայլերգ играть маршъ

Շամփուր шомполъ

Շարային строевой

Շարափոխութիւն, Շարափոխում перестроеніе

Շարժման կարգ порядокъ для движенія

Շարժում движеніе, передвиженіе

Շարում выстраиваніе

Շարուածք построеніе

Շարք строй

Շարքի ցուցապիր строевая записка

Շարքից դուրս գալ убыть изъ строя

Շեղակի наискось

Շեղակի ուղղութիւն косвенное направленіе

Շեղակի վազել, (շրջանցել обѣгать)

Շեղբ клинокъ

Շրջապատում участокъ цѣпи

Շուտաքայլ ускореннымъ шагомъ

Շուրջն անցնել обойти

Ցպահել հա (թշնամուն) опрокинуть (врага)

Ցրջան раіонъ

Ցրջանակ рамка

Ցրջում захожденіе

Ցրանշան знакъ отличія, орденъ

Ցրոցիկ козырекъ

Ողջոյնի հրաձգութիւն салютаціонная стрѣльба

Ողջոյն տալ салютовать

Ոտ (պահպանիչ) взводъ (предохранительный)

Ոտք нога

Ոտքը պահել идти въ ногу, держать ногу

Ոտքը հաստատ պահել твердо взять ногу

Ոտքի հանելը подъемъ

Ուղղակի прямой

Ուղղաձիգ отвѣсный, отвѣсно

Ուղղապահ (չոկ, դասակ, վաշտ) направляющій (отдѣленіе, взводъ, рота)

Ուղղագոյց линейный

Ուղղութիւն направленіе

Ուս плечо
Ուսքնդանուք կրել (հրացանը) носить за спиною (винтовку)
Ուսին դէմ տալը приложиться, прикладка
Ուսնվար կրել (հրացանը) носить на плечѣ [винтовку на ремнѣ]

Չափ размѣръ
Պահակ караулъ
Ըստ պահակների по карауламъ
Պահեստատուփ магазинная коробка
Պահեստակ обойма
Պահպանիչ ան предохранительный взводъ
Պայմանական ազդանշան условленный сигналъ
Պայմանական նշան условный знакъ
Պաշտպանակ, պաշտպան գործատ прикрытіе
Պաշտպանած укрытый
Պաշտօն должность
Պաշտօնատար должностное лицо, чинъ
Պատգարակիր носильщикъ
Պատեան ножны
Պատրաստութիւն հրաձգութեան изготовка къ стрѣльбѣ

Պաշտպանութիւն оборона
Պատուէր приказаніе
Պարագայ обстановка
Պարկուճ гильза
Պետ начальникъ
Պտուտակ винтъ
Պտուտակիչ отвертка
Չոք отдѣленіе
Չոքապետ отдѣленный командиръ
Չոքատիւն колонна по отдѣленіямъ
Չոքատ отрядъ
Ջրգաւ жолобъ
Զինուորական военный
Սահմանել установить
Սայրիվեր подвысь
Սիւն колонна
Սովորական (զինուոր) рядовой
Սուլիչ свистокъ
Սրճանդակ ординарецъ
Սպայ офицеръ
Սպրդաստութիւն подчиненность
Սպրդաստութեան կարգով въ порядкѣ подчиненности
Սպրդեալ подчиненный
Սպրդեալ պաշտօնեայ оберъ-офицеръ

Սվին штыкъ
Սվինամարտ штыковой бой, ударъ въ штыки
Վազելազ перебѣжка
Վազով бѣгомъ
Վաշտ рота
Վաշտային մարտական ротный боевой участокъ
Վաշտապետ ротный командиръ
Վառոդ порохъ
Վարժություն ученье
Վերակաց фельдфебель
Վերածում մարտակարգի переходъ въ боевой порядокъ
Վերածիգ (հաշտաուսքին) на вскидку (прикладываніе)
Վիմագրել литографировать
Վիրակապության վայր перевязочный пунктъ
Տագնապ тревога
Տարածություն протяженіе
Տափակով—հարուածել թրի տափակոցով ударить шашкой плашмя
Տեղամաս участокъ
Տեղանք, տեղերանք мѣстность
Տեղադրում расположеніе
Տեղափոխություն перемѣщеніе, передвиженіе
Տիպար образецъ
Տիտղոս титулъ
Տողան шеренга
Տուն хвостъ [колонны]
Յայգաբաց, այգաբաց заря
Յուշագիր (շարքի) записка (строевая)
Յուշում указаніе
Յրխ շարք разсыпной строй
Յրխել (շղթայի) разсыпаться (въ цѣпь)
Փակ շարք сомкнутый строй
Փակոցակ затворъ
Փակում смыканіе
Փամփշտակիրներ люди для подноса патроновъ
Փամփշտանոց патронникъ
Փամփուշտ патронъ
Փոխանորդ замѣститель
Փոխանցում պատուէրի передача приказанія
Փոխ-սպայ подпрапорщикъ
Փոկ ремень, перевязь
Փոկ (հրացանի) ремень (ружейный)

Փող (հրացանի) стволъ
Փողաբերան (հրացանի) дуло (ружья)
Փողաբերանի մաս дульная часть
Փողակոչ сигналъ на рожкѣ
Փողակալ цѣвье
Փողակապ ствольная накладка
Փողանոց ствольная коробка
Փողար горнистъ
Քայլ шагъ
Քայլել տեղում обозначать шагъ на мѣстѣ
Քայլել համաչափ двигаться въ ногу
Քայլելիս на ходу
Քայլերգ (զնդի) маршъ (полковой)
Քաջություն храбрость
Քաջության զրանշան знакъ отличія военнаго ордена
Օգնություն помощь, поддержка, подкрѣпленіе
Օժանդակ резервъ
Օժանդական կարգ резервный порядокъ
Օժանդակին резервная колонна
Օղակ звено, кольцо

ՆԿԱՏՈՒՄՔ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Էջ	Վրիպակ տ.	Տող տ.	ՏԳԻԱՑ Է	ԳԻՏՔ Է ԼԻՆԻ
1		2	ծածրակի	ծածրակի
1		1	երկորդ	երկրորդ
4	1		կաբճարան	կարճաոտ
4		1	կանանապրքում	կանոնապրքում
5	8		ապզանշաններով	աղդանշաններով
5		8	որշ	որշ·
12	7		դարձուածները	դարձուածները
12	8		հրամանով	հրամաններով
14		1	դարձում	դարձում
17		7	ՅՐԱՑԱՆՈՎ	ՀՐԱՑԱՆՈՎ
19		7	աբրում	արում
20	7		առաջին	առաջին
22	8		ոտիցուսիճ	ոտից ուսիճ
23		2	մխաժամանակ	մեաժամանակ
24		8	պէսք է	պէտք է
28	5		ուբխշ	ուրխշ
28		10	ա առանց	առանց
28		7	Գդակդ	Գդակդ
28		1	դդակը	գլխարկը
29	2		Գդակը	Գլխարկը
29	4		դդակը	գլխարկը

29	8		դղակը	գլխաքակը
31	2		կեցուածք	կեցւածք
34	5		40 և 49	40—49
39	11		գրութիւնը	դրութիւնը
42		1	Երբ որ	Եբբար
43		10	Աջից դանդաղ (ձախից) ԿՐԱԿ	Աջից (ձախից) դանդաղ ԿՐԱԿ
47	10		հայդողութեամբ	հայեցողութեամբ
48	4		կարելւոյց	կարելւոյն
49	3		ուղղութեամբ	ուղղութեամբ,
52		1	ՊԱՌ—ԿԻՐ	ՊԱՌԿԻՐ
53	4		ՎԵՐ—ԿԱՅ	ՎԵՐԿԱՅ
53		4	ուղիղ	ուղիղ
53	7		Ազատ	86 Ազատ
57		6	63—64	63—66
62		7	ԿԱՋ—ՄԻՐ	Կազ—ՄԻՐ
63		6	ԿԱՋ—ՄԻՐ	Կազ—ՄԻՐ
63	4		կանճգ—առ.	կանգ—առ.
63	5		դասակը	դասակը
63	8		Ա.Ջ—ԴԱՐՋ	Ա.ջ—ԴԱՐՋ
63	9		ԱՌԱՋ	Առաջ
65		3	հրամանով	հրամանով
70	4		այտեզ	այնտեղ
70	9		հրամանիրով	հրամաննիքով
71	9		գործողութիւնները	գործողութիւննրի
71	11		իրեն վահաջած	իրեն վաստահացած

71		2	ինքնագործունէութիւն	ինքնագործունէութիւն
			քիանէն	քիանն
74		3	ուղղութիւն	ուղղութիւն
75	9		148	118
75	6-7		դադաստակին	դաստակին
75		11	հրամանները	հրամաններըը
75	10		շխմայտամսի	շխմայտամսի
77	5		յայտնուած է	յայտնուած է
77	8		ուղղութիւնը	ուղղութիւնը
78		1	դնդակոծել	զնդակոծել
78	2		Ցրուումը	122 Ցրուումը
78		6	շղթայի	123 Շղթայի
80		1	ԴԱԴԱՐ	ՀՐԱՀԱՆ
80	2		128	127
81		8	տես յօդ. 78 կէտի	տես յօդ. 78 կէտ 5
84		10	հրամաննիրով	հրամաննիքով
85		6	դաւակապետը	դասակապետը
86	2		նաանց	նրանց
86	4		ՀՈՒՄԱՄ	ՀՈՒԹՈՒՄ.
86		10	ԴԱԴԱՐ	ՀՐԱՀԱՆ
86	5		դադաբրցնելով	դադարեցնելով
86	10		կրակելու	կրակելու
86	12		ՅԱՋԱՋ	ՅԱՌԱՋ
86		3	շարքերով	շարաեալով
87	6		հավաքը	հաւաքը
87	7		դասակապետը	դասակապետը

87		1	հրկայնացած	հրկայնած
88		11	թխւ	թխւը
88		10	հաւատարկնալ	հաւատարկնել
88		3	79 և 81	79—81
90	1		սպանեալը	սպանեալը
90	11		ասելիս	պատիս
91		11	մինչանեալով	մինչանեալով
95	5		թմբկահարեալ	թմբկահարեալ
95		12	կանոնեալով	կանոնեալով
98		7	84 և 94	88 — 94
99	8		68 և 70	68—70
103		5	հրամանեալին	հրամանեալի
105		5	հրամանս	հրամանի
112	8		165	163
120	10		պիրքը	պիրքը
126		7	128	198
131		11	հետաւորութիւն	հետաւորութեան
132	11		պնդակայծակել	պնդակծակել
133		2	պատաշատ	պատաչարի
142	11		պնաւցով	պնաւցով
142	12		էն	են
142	12		պնաւցոպնեալ	պնաւցոպնեալի
157		10	վերջացուսանեալ	վերջացնուսմ են սեր- նատրատով (յոդ. 224)
160		4	(հէտ ե.)	(հէտ պ.)
161	5		վաղուս	վաղուս

164		2	պունդը	պունդը
167	11		269—274	268—274
168	4-5		խարխեալ	կարգեալ
169		8	կոպմաւս	կոպմուս
171	7		ոլանք	սրանք
171		10	(յոդուած 239)	(յոդուած 293)
181		1	հանդիսաւով	հանդիսաւոր
188	1		կառատուս	կառատուս
191	5		սուրհանդակնեալը	սուրհանդակներն
192	7		ճակատը	ճակատն
204		6	կանչուս	կանչուս

ՊԱՏՏՕՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԼՈՑՆ ԵՆ ՏԱԼԻՔ.

1. Կեռնայինն. հրեշտակօրի Հրահրքի վարժութիւնք.
2. Հրացանի և փամփուշտի համառօտ նկարագրութիւն Հայ-Թուրք բանակցուցիչի.

Մամուլի տակին և շուտով լոյս կ՚տեսնեն.

1. Թեթև հրեշտակօրի Հրահրքի վարժութիւնք.
2. Մարտիկի վարժութիւն.
3. Կապի ծառայութիւն.
4. Հրամանատ հետևակօրի խրամատներու փորելու.

ԱՅԲՈՒԲԵՆԱՐԱՆ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԼՈՑԻ
ԵՆ ՏԵՍԵԼ

1. Լեռնային հրեատզօրի հրանօթի վա
ժուքիւն. (հայ-ռուս բառացուցակո
2. Հրացանի և վամփուշտի համառօտ նկ
բացբուքիւն հայ-ռուս բառացուց
կով.

Մամուլի տակէն և շուտով լոյս կ՚տեսնէ

1. Թնդանի հրեատզօրի հրանօթի վարժուքիւ
2. Մարդկոցի վարժուքիւն.
3. Կապի ծառայուքիւն.
4. Հրանանգ հետեւակօրի խրամատներ պ
րելու.

-300

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0836080

Ч9-2
100